

IV

BADANIA PRZED ZACHODNIĄ PIERZEJĄ BLOKU ŚRÓDRYNKOWEGO

Prace badawcze we wschodniej strefie tzw. Placu Gołębiego, a przed zachodnią elewacją bloku śródrynkowego przebiegały w dwóch etapach. W pierwszym badania prowadzono w wykopach IIb/A, III-V/A, w drugim realizowano prace w wykopach IIc/A i IId/A, na przedłużeniu wykopu IIb/A, oraz w wykopie V/A (ryc. 5)¹. Zakres badań archeologicznych i architektonicznych był limitowany zasięgiem prac budowlanych. Tylko część wykopów modernizacyjnych biegła w miejscach, w których zachowały się nienaruszone nawarstwienia średniowieczne, pozostałe natomiast wykonano zgodnie z dawnymi wykopami instalacyjnymi. W wypadku tych ostatnich badania ograniczały się do dokumentacji profili, w których zachowały się oryginalne nawarstwienia średniowieczne. Niewielka szerokość wykopów archeologicznych, przypominających rowy sondażowe, nakazuje dużą ostrożność w formułowaniu wniosków i uogólnianiu obserwacji stratygraficznych². Z tego też względu warto podkreślić, że wszystkie sądy i opinie dotyczące ogólnego obrazu przestrzeni rynkowej należy traktować z pewnymi zastrzeżeniami, które można byłoby rozstrzygnąć jedynie w czasie badań szerokopłaszczyznowych. Równie istotny z tego punktu widzenia jest nierównomierny stopień zbadania poszczególnych części Rynku, wynikający ze zróżnicowanej głębokości wykopów.

Spośród urządzeń zachodniej strefy placu rynkowego najbardziej interesujące są dla nas te, które lokalizować można przed dzisiejszą linią zabudowy śródrynkowej. U wylotu uliczki kramów bogatych, zlokalizowanych na północ od sukiennic, mieściła się tzw. mała waga, potwierdzona już wzmiankami z ostatniej

ćwierci XIV wieku³, a przed wlotem do podcieni płócienniczych urząd chmielu i izba szrotowników⁴. Urząd chmielu działał od 1349 r., a izba „szrotu” wzmiankowana jest w 1299 r. Na zachodnim placu targowym handlowano wełną oraz składowano towary zatrzymane w mieście na mocy prawa składu (ryc. 109)⁵. Odbywały się tutaj targi tygodniowe i jarmarki, a w części północnej znajdował się targ

Ryc. 109. Zachodnia część Rynku na planie Bartholomeja Weinerja z 1562 r.

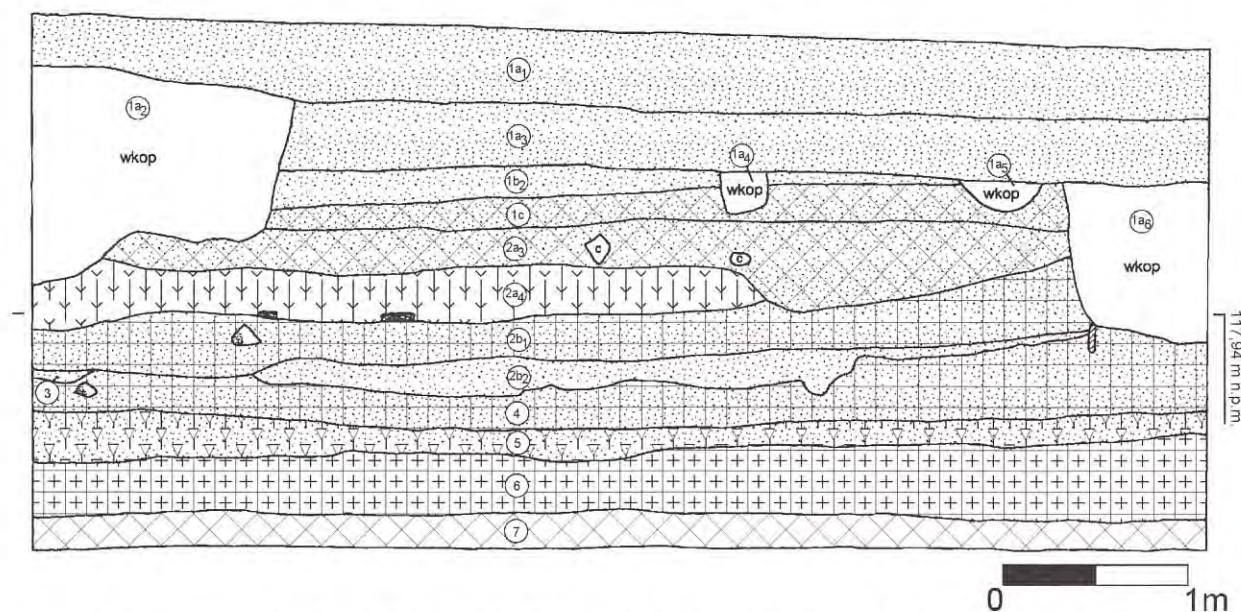
Abb. 109. Westlicher Teil des Rings auf dem Stadtplan von Bartholomäus Weiner von 1562

¹ Prowadził je zespół w składzie: B. Kitliński, A. Limisiewicz, T. Płonka, P. Rzeźnik, A. Wiśniewski i Z. Wiśniewski.
² Por. BARKER 1994, s. 26-30.

³ Zob. BRESCH 1998.

⁴ GOLIŃSKI 1997, s. 26.

⁵ CZERNER 1976, s. 39; GOLIŃSKI 1997, s. 26.

Ryc. 110. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Profil wschodni. Legenda jak na ryc. 8. Rys. E. Limisiewicz
 Abb. 110. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Ostaufriß. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von E. Limisiewicz

starzyzną. Obok nich funkcjonowali prawdopodobnie płaszczarze oraz drobni handlarze, sprzedający naprawianą i używaną odzież. Spis szosu z 1403 r. wymieniał przy domu chmielu i *Smerbuden* 7 nożowników i co najmniej 5 kaletników⁶.

Wykopy IIb/A, IIc/A, IId/A

Wytyczono je w miejscu wymiany sieci kanalizacyjnej. Ich głębokość sięgała aż do piasków podłoża, w których stropie stwierdzono glebę pierwotną z zachowanym miejscami poziomem próchnicznym. Łączna długość, wraz z nieprzebadanymi, krótkimi odcinkami między wykopami IIb/A i IIc/A oraz IIc/A i IId/A, zniszczonymi przez nawarstwienia nowożytnie, wynosiła ponad 85 m.

Wykop IIb/A

Miał dług. 6,4, szer. 2,8 i maksymalną głębokość 2,9 m. Przebiegał wzdłuż pierzei zachodniej bloku śródrynkowego i znajdował się w pobliżu południowo-zachodniego narożnika bloku śródrynkowego. Z uwagi na nienaruszone niemal nawarstwienia średniowieczne zbadano go, stosując metodę wykopaliskową. Zarejestrowano następujący porządek stratygraficzny:

Warstwa 7 – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, pod warstwą 6. Jej strop zachował się na wys. 116,80–116,84 m n.p.m. i układał się mniej więcej horyzontalnie. Zachowana miąższość wynosiła 0,14–0,20 m. Tworzyła ją szara, piaszczysta próchnica, pozbawiona materiałów zabytkowych. Struktura warstwy, jej łagodne przejście w budujący podłoże piasek oraz

liczne ślady po korzeniach świadczą, że stanowi ona pozostałość humusu gleby pierwotnej.

Warstwa 6 – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, pod warstwą 5 (ryc. 110, 111). Jej strop stwierdzono na wys. 117,04–117,28 m n.p.m., a jej miąższość wynosiła 0,28–0,50 m. Warstwę tworzyła zbita, brązowa mierzwa z dużą ilością węgla drzewnych, zawierająca również fragmenty drewna, bryłki żółtego i zielonkawego ilitu oraz gruz ceglano-wapienny. W stropie warstwy zaobserwowano nagromadzenie otoczaków, o średn. dochodzących do 0,1–0,12 m, oraz fragm. cegieł o szer. 135 i o grub. 85 mm, tworzących luźny układ, a także pojedyncze draniczki, z których najdłuższa miała dług. 0,58, szer. 0,1 i grub. 0,03 m. Opisaną warstwę tworzą nagromadzone śmieci i nieczystości z jednej ze starszych faz użytkowania placu rynkowego. W końcowym okresie jej depozycji, prawdopodobnie ze względu na grząskie podłoże, podjęto próbę prowizorycznego utwardzenia nawierzchni (otoczaki i fragmenty cegieł).

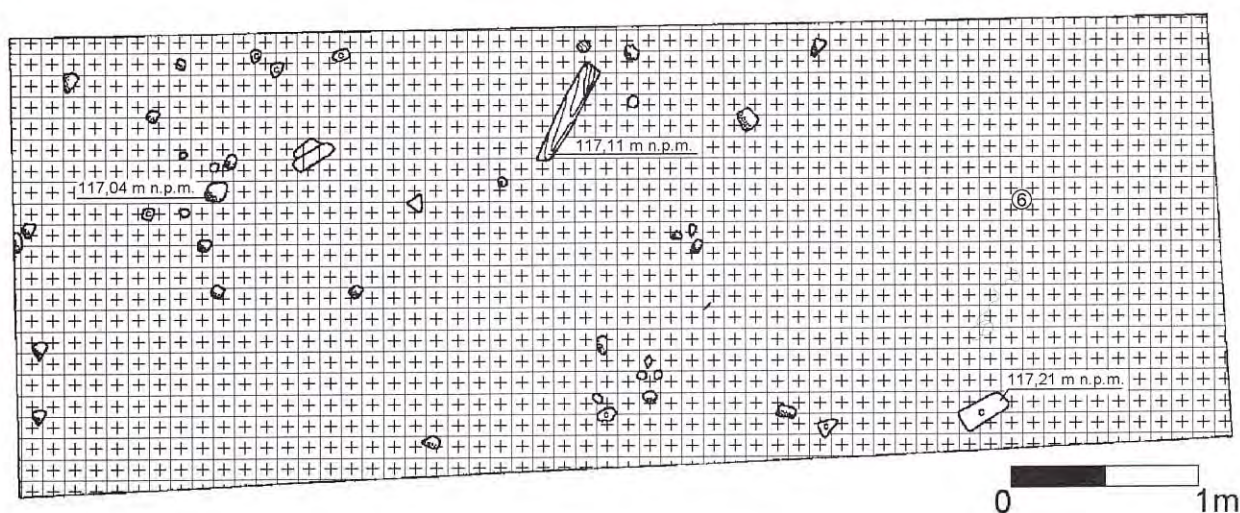
Inwentarz: 205 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 112), 1 przedmiot żelazny, 6 wyrobów ze skóry.

Chronologia – koniec XIII/XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 5 – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, pod warstwą 4 (ryc. 110). Jej strop zalegał na wys. 117,32–117,40 m n.p.m., a miąższość wynosiła od 0,10 do 0,28 m, osiągając wartość maksymalną w północnej części wykopu. Warstwę tworzył ciemnoszary, piaszczysty ilit z wtrętami szarej, piaszczystej próchnicy, z licznym udziałem gruzu ceglano-wapiennego. Przebieg warstwy oraz tworzący ją materiał pozwalają przypuszczać, że pełniła ona funkcję podsypu niwelującego i izolującego. Z uwagi na ograniczony zasięg wykopu trudno sprecyzować jego funkcję, brak jednak podstaw, aby twierdzić, że wykonano go w obrębie budynku.

Inwentarz: 114 fragm. ceramiki naczyniowej, 6 fragm. wyrobów skórzanych, 3 wyroby drewniane, 2 fragm. naczyń szklanych, 1 gwóźdź żelazny, 1 kościany pionek do gry i 1 kość rybia.

⁶ GOLIŃSKI 1997, s. 27.

Ryc. 111. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Rzut poziomy stropu warstwy 6. Legenda jak na ryc. 8. Rys. E. Limisiewicz
Abb. 111. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Grundriß der Decke der Schicht 6. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von E. Limisiewicz

Chronologia – XIII/XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 4 – wystąpiła na całej powierzchni wykopu pod warstwami 2b₁-2b₃ (obiekt nr 2) i 3 (ryc. 110). Jej strop znajdował się na wys. 117,56-117,86 m n.p.m., wznosząc się w kierunku południowym. Miąższość warstwy sięgała 0,13-0,48 m. Formowała ją brązowa mierzwa z domieszką piasku, z drobnymi fragmentami gruzu ceglano-wapiennego, pojedynczymi kałkami drewna i z nielicznymi otoczkami o średn. dochodzących do 0,2 m. Skład warstwy wskazuje, że narodziła ona w wyniku użytkowania nawierzchni rynkowej.

Inwentarz: 62 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 113, 114d), 1 przedmiot żelazny, 1 kostka do gry, 1 nierozpoznany przedmiot kościany.

Chronologia – XIII/XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 3 – wystąpiła jedynie w północnej części wykopu, pod warstwą 2b₁ (ryc. 110, 115). Jej strop mieścił się na wys. 117,62 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,04-0,09 m. Warstwę stanowił jasnoszary piasek z pojedynczymi fragmentami silnie rozdrobnionych cegieł. Skład warstwy pozwala przypuszczać, że pełniła ona funkcję podsypu, nie ma jednak podstaw, aby wiązać go z opisaną niżej konstrukcją drewnianą.

Inwentarz: 30 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 116e-g).

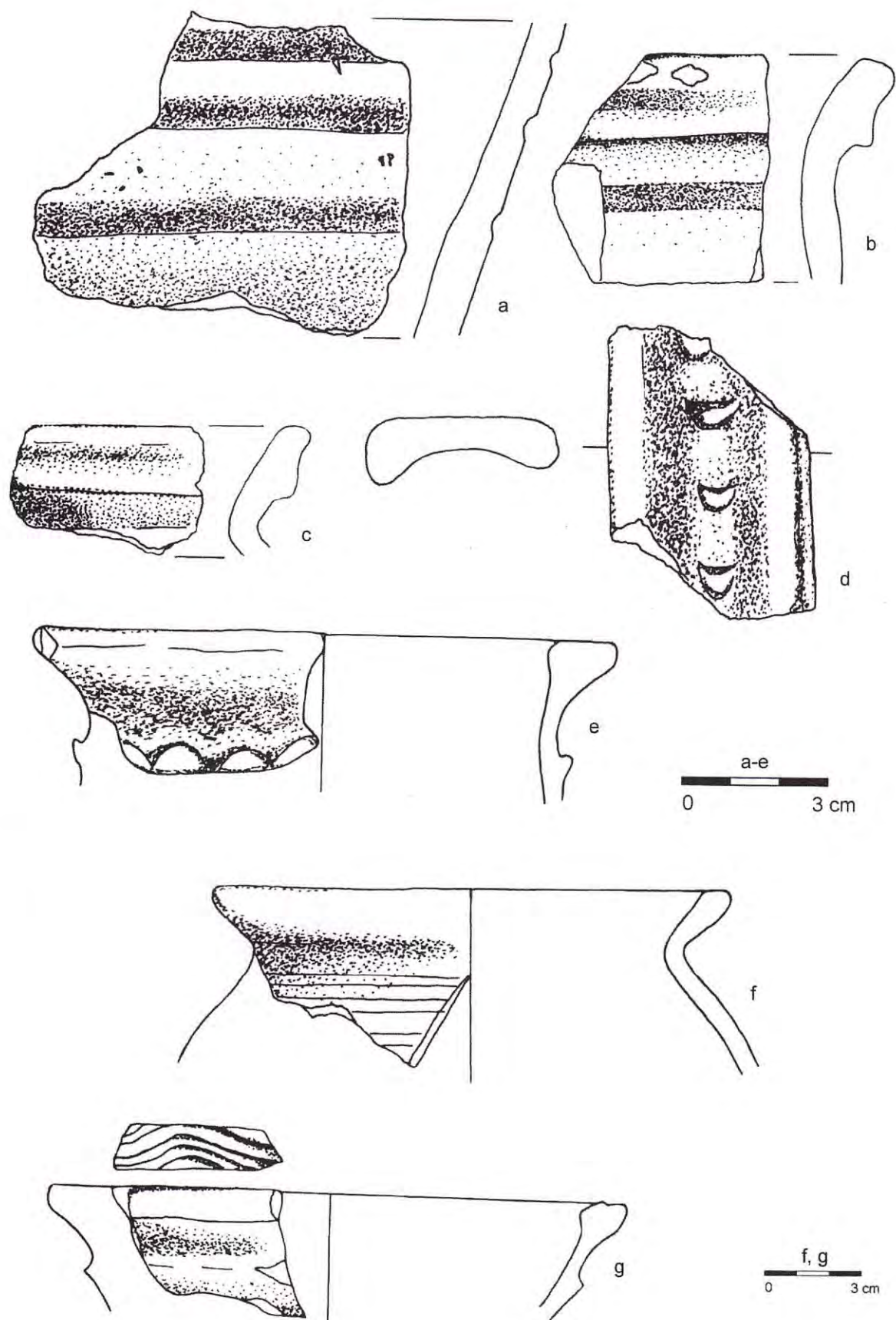
Chronologia – XIII/XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 2b₃ (konstrukcje drewniane obiektu nr 2) – pozostałości konstrukcji drewnianych, ograniczających zasięg warstwy 2b₂, odkryto jedynie w południowej części wykopu (ryc. 110, 115). Wystąpiły one w postaci dwóch położonych pionowo dranic, zachowanych fragmentarycznie, oraz sąsiadujących z nimi kołków. Górne krawędzie dranic znajdowały się na wys. 117,86-118,00 m n.p.m., a ich przebieg był w przybliżeniu zgodny z linią E-W. Pierwsza z dranic tkwiła w profilu wschodnim wykopu; jej szer. wynosiła 0,16, a grub. sięgała 0,04 m. Druga z wymienionych dranic znajdowała się o ok. 0,6 m na W. Jej zachowana dług. wynosiła 1,02 m, szer. dochodziła do 0,23, a grub. do 0,03 m. Dranicę posadowiono w lejkowatym przekroju rowku, o dług. 1,7, głęb. dochodzącej do 0,16 m, wchodzącym w profil zachodni wykopu. Dranica przylegała do ściany

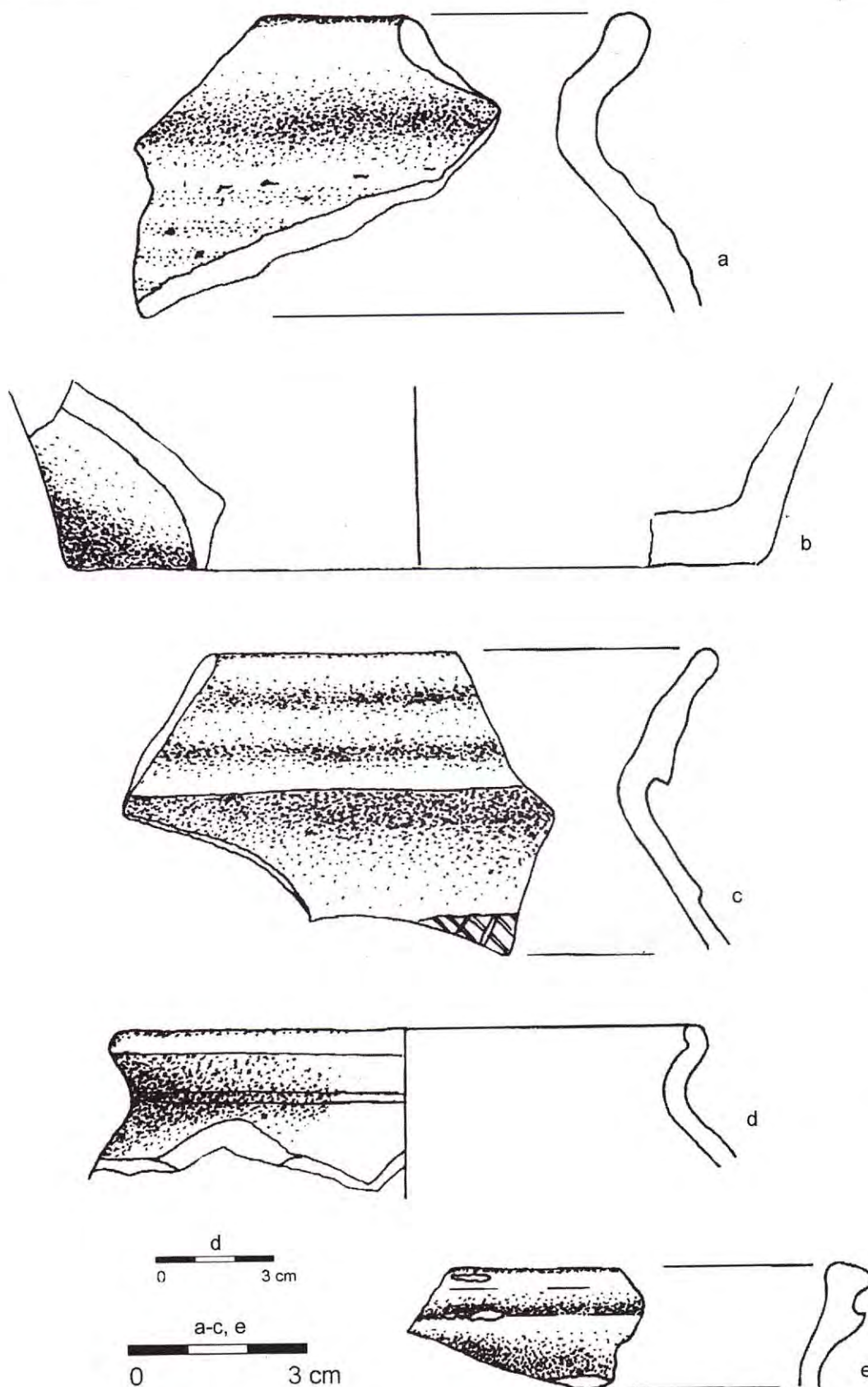
południowej rowka, a od strony północnej dochodził do niej piasek wypełniający warstwę 2b₂. W związku z opisaną dranicą wystąpiło 7 kołków o różnych wymiarach i przekrojach. Po stronie północnej dranicy stwierdzono 3 kołki o następujących wymiarach (licząc od E): a) owalny w przekroju, o średn. 0,05, dług. zachowanej 0,3 m; b) owalny w przekroju, o średn. 0,05, dług. zachowanej 0,3 m; c) owalny w przekroju, o średn. 0,05, dług. 0,35 m. Kołki znajdujące się po stronie południowej dranicy miały następujące wymiary (licząc od wschodu): a) kwadratowy w przekroju, o boku 0,06, dług. zachowanej 0,32 m; b) prostokątny w przekroju, o wymiarach 0,04 × 0,08 m, o dług. zachowanej 0,32 m; c) prostokątny w przekroju, o wymiarach 0,06 × 0,18 m, o dług. zachowanej 0,42 m; d) owalny w przekroju, o średn. 0,06 m, zachowany na dług. 0,34 m.

Odkryte dranice i kołki stanowiły najprawdopodobniej pozostałość fundamentu ściany budynku, wzniesionego w nieznaną konstrukcję. Ponieważ obie dranice nie leżą w jednej linii, można przypuszczać, że w konstrukcji fundamentu ściany posłużono się techniką „na mijankę”. Biorąc pod uwagę zasięg podsypu oraz zachowany fragment konstrukcji drewnianej, dług. budynku w linii N-S można rekonstruować na około 4,5 m. Z uwagi na ograniczony zasięg wykopu szerokość budynku nie jest znana. Położenie budynku w ciągu drewnianej zabudowy, sytuowanej równolegle do pierzei zachodniej bloku śródrzynkowego wskazuje, że mógł on pełnić funkcję związaną z handlem, przy czym trudno rozstrzygnąć, czy był on wykorzystywany jako kram, czy też odgrywał rolę magazynu. Znaczne rozmiary budynku skłaniają raczej do przyjęcia tej pierwszej interpretacji.

Warstwa 2b₂ (obiekt nr 2) – wystąpiła w środkowej i południowej części wykopu, pod warstwą 2b₁. Jej strop zarejestrowano na wys. 117,66-117,84 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,04-0,26 m (ryc. 110, 115). Tworzył ją jasnoszary piasek z wielkimi soczewkami i grudkami ciemnoszarej próchnicy i z nielicznymi fragmentami silnie rozdrobnionych cegieł. Na południu warstwa dochodziła do konstrukcji drewnianej, stanowiącej pozostałość ściany budynku (por. wyżej). Skład oraz

Ryc. 112. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Fragmenty ceramiki. a-g: warstwa 6. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 112. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Keramikfragmente. a-g: Schicht 6. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 113. Wrocław, Rynek. Wykop IIb/A. Fragmenty ceramiki. a-e: warstwa 4. Rys.M. Szczecińska
 Abb. 113. Breslau, Ring. Grabungsfläche IIb/A. Keramikfragmente. a-e: Schicht 4. Gez. von M. Szczecińska

stratygrafia pozwalają określić ją jako podsyp izolujący i niewelacyjny pod podłogę budynku (obiekt nr 2). Podłoga ta nie zachowała się, jednak liczne występowanie otoczaków w leżącej wyżej warstwie 2b₁ oraz konstrukcja podłogi, w sąsiadującym od południa budynku, pozwalają przypuszczać, że zbudowano ją w formie bruku ułożonego z kamieni i cegieł.

Inwentarz: 54 fragm. naczyń ceramicznych (ryc. 117).

Chronologia – 1. poł. XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 2b₁ – wystąpiła na prawie całej powierzchni wykopu, pod warstwami 2a₃ i 2a₄, jedynie w partii południowej i środkowej została zniszczona przez młodszy wkop i obiekt (ryc. 110, 118). Jej strop, stwierdzony na wys. 117,96–118,06 m n.p.m., wykazywał lekki spadek w kierunku południowym. Miąższość warstwy wynosiła 0,18–0,42 m. Tworzyła ją ciemnobrązowa mierzwa z wtrętami ciemnoszarej próchnicy i jasnoszarego piasku. W jej skład wchodziły ponadto luźno leżące fragmenty drewnianych elementów konstrukcyjnych – kołków i dranic. Największy z fragmentów dranic miał dług. 0,50, szer. 0,16, grub. 0,04 m. Wśród kołków, owalnych w przekroju, wystąpiły fragm. o dług. do 0,46 i średn. dochodzących do 0,08 m. W treści warstwy wystąpiły ponadto dość liczne otoczaki o dług. osi do 0,2 m, fragm. cegieł, polepy oraz soczewki iłu. Polepa układała się niekiedy w skupienia; jedno z nich, o wymiarach 0,32 × 0,54 m, stwierdzono w północnej części wykopu (ryc. 118). Układ stratygraficzny warstwy oraz dość liczne zabytki ruchome pozwalają przypuszczać, że powstała ona w wyniku przemieszania zniszczonej warstwy użytkowej leżącego niżej budynku (obiekt nr 2), części jego konstrukcji drewnianych i bruku podłogi z otaczającymi ten budynek warstwami. W ten sposób warstwa odpowiadałaby zagospodarowaniu terenu po rozebraniu lub zniszczeniu obiektu nr 2. Niektóre elementy warstwy (polepa, fragmenty cegieł), które stwierdzono w jej stropie, mogły się tam dostać w czasie powstawania warstwy 2a₄ (ryc. 110, 118).

Inwentarz: 132 fragm. ceramiki naczyniowej, 1 kość ryby, 3 wyroby drewniane, 1 fragm. przedmiotu skózanego, 1 krzesiwo z wyraźnymi śladami użytkowania (krzesiwo ?).

Chronologia – XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 2a₄ – wystąpiła jedynie we wschodniej i północno-wschodniej części wykopu, pod warstwą 2a₃ (ryc. 110, 118). Jej strop mieścił się na wys. 118,14–118,26 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,20–0,36 m. Warstwę tworzył jasnobrązowy il z niewielką domieszką piasku i próchnicy, z dużą liczbą fragmentów cegieł, polepy i węgli drzewnych oraz ze spalonymi dranicami, których szer. wynosiła 0,16, a grub. 0,04 m. Jej skład wskazuje, że powstała w znacznej mierze w wyniku spalania budynku (lub budynków) o konstrukcji szkieletowej. Powstanie tej warstwy wiąże się najprawdopodobniej z lokalnym wyrównywaniem powierzchni Rynku. W warstwie nie znaleziono materiałów zabytkowych.

Warstwa 2a₃ – wystąpiła na prawie całej powierzchni wykopu, poza partiami zniszczonymi przez nowożytny wkop i obiekt nr 1 (ryc. 110, 119) i zalegała pod warstwą 1c. Jej strop lekko opadał w kierunku południowym; na północy sięgał 118,48 m n.p.m., a na południu – 118,40 m n.p.m. Miąższość warstwy wynosiła 0,2–0,5 m, przy czym wyraźnie wzrastała w południowej części wykopu. Warstwę tworzyła brązowa, silnie zbita, piaszczysta próchnica, a w jej stropie stwierdzono

pojedyncze otoczaki o średn. dochodzących do 0,2 m oraz fragmenty cegieł i dachówek. W spągu warstwy zaobserwowano wyraźną domieszkę iłu oraz stosunkowo liczne ścinki drewna i pojedyncze węgle drzewne. Stwierdzona w warstwie bogata zawartość kulturowa wskazuje, że narastała ona w trakcie intensywnego użytkowania placu rynkowego. Występujące w jej stropie otoczaki, fragmenty cegieł i dachówek są najprawdopodobniej pozostałościami doraźnego utwardzania nawierzchni.

Inwentarz: 890 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 120–122; 123d), 3 wyroby z kości i poroża (ryc. 123f), 23 fragm. wyrobów skórzanych (ryc. 123a), 9 wyrobów drewnianych oraz 1 fragm. ze śladami obróbki (m.in. część kołeczka, klepka miski), 1 oselka kamienna, 2 muszle.

Chronologia – XIV/XV w., na podstawie ceramiki.

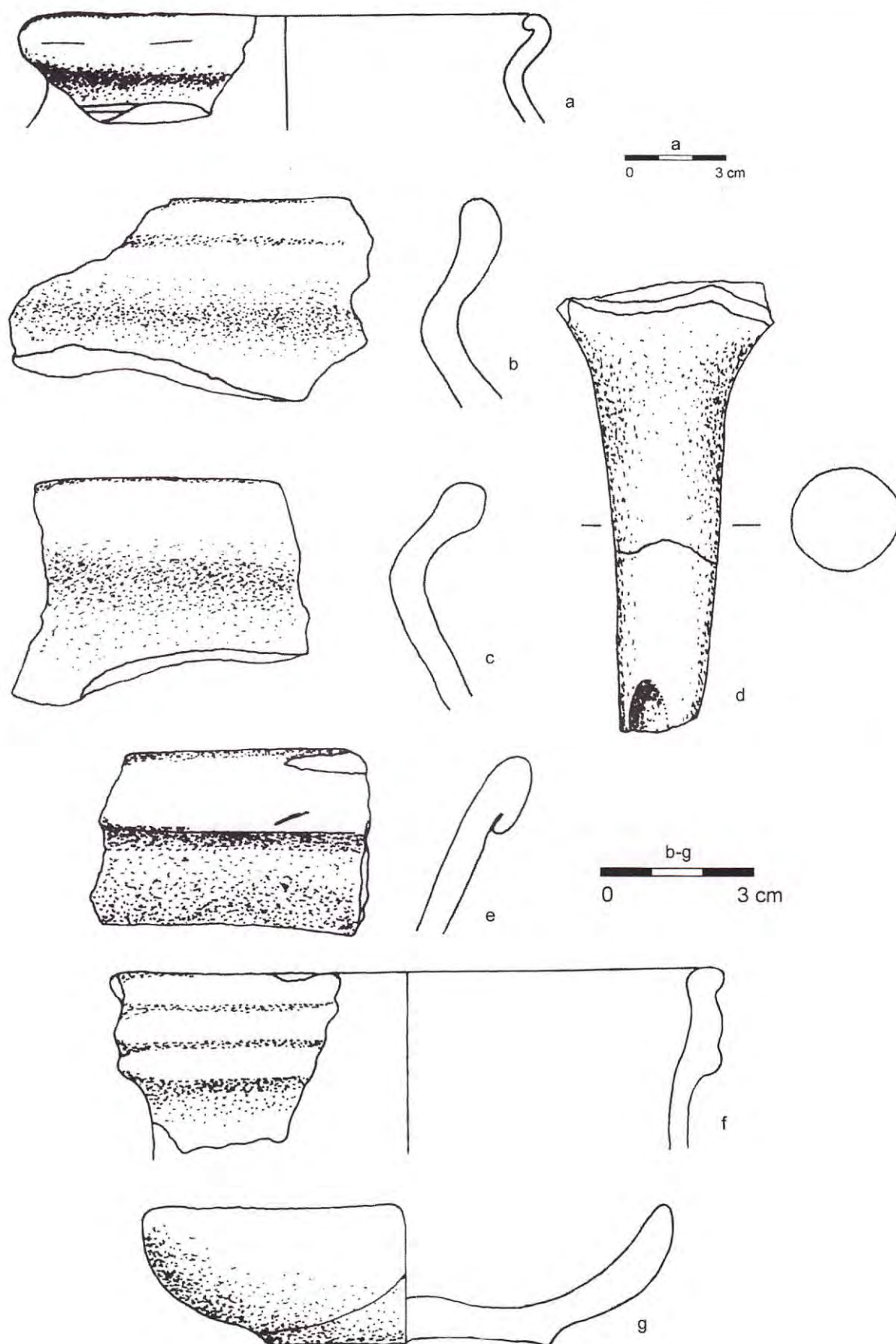
Warstwy 2a₁ + 2a₂ (wkop + wypełnisko obiektu nr 1) – obiekt wystąpił w środkowej części wykopu, pod warstwą 1c (ryc. 115, 118, 119). Jego zarys stwierdzono na poziomie stropu warstwy 2a₃, na wys. 118,36–118,40 m n.p.m. W rzucie poziomym miał kształt nieregularnego owalu, z wypustką w kierunku północnym (ryc. 119). Jego dług. wynosiła 2,24 (N-S), a szer. dochodziła do 1,62 m (E-W). Głębokość obiektu sięgała 0,90 m, a jego wkop naruszył warstwy 2a₃, 2b₁, 2b₂ i 4. W przekroju wykonanym wzdłuż linii E-W ściany jamy opadały dość stromo w kierunku dna, przy czym w partii zachodniej i północnej obiektu znajdował się, lekko nachylony ku wnętrzu, stopień o maksymalnej szer. 0,37 m (ryc. 124). Dno jamy było nieregularne – miejscami płaskie, a w partii środkowej znajdowało się niewielkie zagłębienie o głęb. ok. 0,1 m poniżej poziomu dna.

Wypełnisko obiektu było niejednorodne. Tworzyły ją cztery nawarstwienia (ryc. 124): a) szary, czysty piasek, który wystąpił w stropie wypełniska, w jego partii zachodniej i północnej, na głęb. 0,24–0,42 m; b) ciemnobrązowa mierzwa z dużą ilością piasku, odnotowana pod stropową warstwą piasku, o miąższości do 0,41 m; zawierała dość liczne fragmenty drewna oraz pojedyncze grudki polepy i fragmenty gruzu ceglano-wapiennego, a także pojedyncze otoczaki o średn. dochodzących do 0,15 m; c) piasek przemieszany z gruzem ceglano-wapiennym o miąższości do 0,18 m; wystąpił w środkowej i zachodniej części wypełniska, pod warstwami opisanymi w punktach a i b; d) piaszczysta, ciemnobrązowa mierzwa z dużą ilością gruzu ceglano-wapiennego, o miąższości dochodzącej do 0,6 m; w treści tej warstwy stwierdzono ponadto dość liczne, silnie rozdrobnione fragmenty drewna oraz otoczaki kamienne o średn. dochodzących do 0,3 m; przy ścianie północnej jamy, tuż pod opisanym stopniem wystąpiły dwa z nich o średn. 0,2 i 0,28 m. Otoczaki te przylegały do ścian jamy, a ich płaszczyzny górne były lekko nachylone ku wnętrzu obiektu. Budowa obiektu – obecność stopni ziemnych i kamiennych może wskazywać, że pełnił on funkcję prowizorycznej piwniczki. Najprawdopodobniej funkcjonowała ona we wnętrzu budynku drewnianego, którego pozostałości zniszczono podczas późniejszych prac budowlanych.

Inwentarz: 36 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 114a–c, e–g).

Chronologia – XIV/XV w., na podstawie ceramiki.

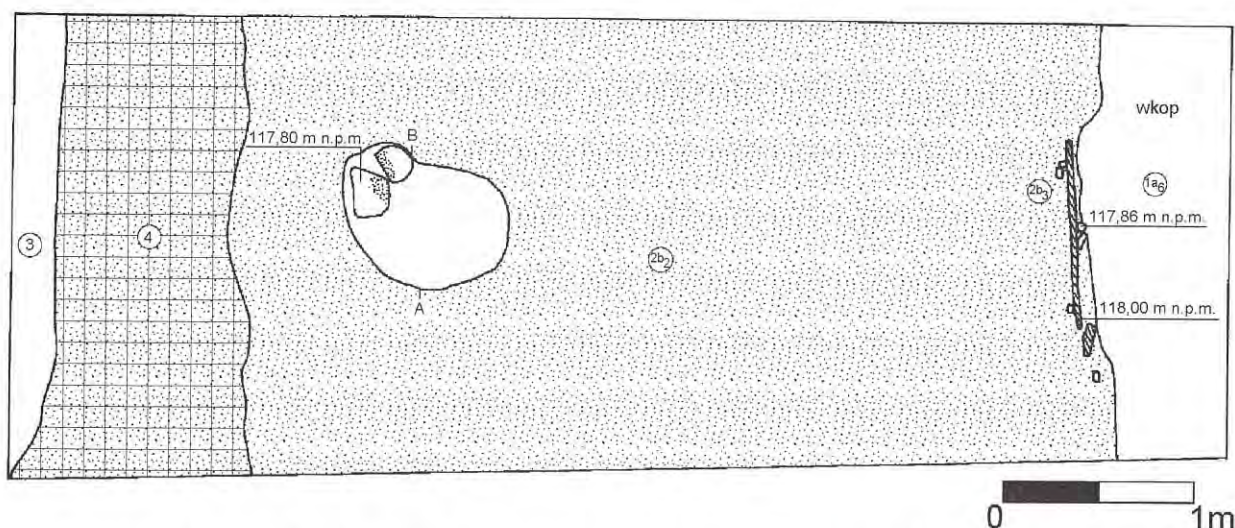
Warstwa 1c – stwierdzona została na całej powierzchni wykopu, pod warstwą 1b₂, poza partiami zniszczonymi przez

Ryc. 114. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Fragmenty ceramiki. a-c, e-g: warstwa 2a₁ (obiekt nr 1); d: warstwa 4.

Rys. M. Szczecińska

Abb. 114. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Keramikfragmente. a-c, e-g: Schicht 2a₁ (Objekt Nr.1); d: Schicht 4. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 115. Wrocław. Rynek. Wykop IIB/A. Rzut poziomy wykopu w stropie warstwy 2b₂. Legenda jak na ryc. 8. Rys.

E. Limisiewicz

Abb. 115. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIB/A. Grundriß der Decke der Schicht 2b₂. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von E. Limisiewicz

wkopy (ryc. 110). Jej strop zarejestrowano na wys. 118,52-118,64 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,10-0,26 m. Warstwę wypełniał żółty piasek ze znaczną domieszką szarej próchnicy, koncentrującej się w stropie. Wystąpiły w niej ponadto pojedyncze otoczaki o średn. do 0,16 m oraz gruz ceglano-wapienny. Jej skład pozwala przypuszczać, że stanowiła ona część podsypu pod bruk kamienny (por. niżej). Nie znaleziono materiału zabytkowego.

Warstwa 1b₂ – wystąpiła w środkowej i częściowo zachodniej części wykopu, pod warstwą 1b₁ (ryc. 110). Jej strop odnotowano na wys. 118,66-118,74 m n.p.m., a miąższość wahała się od 0,04 do 0,22 m. Warstwę tworzył jasnożółty piasek z niewielką ilością próchnicy i żółtego ilu. Jej skład i pozycja stratygraficzna świadczą, że pełniła funkcję podsypu pod nowożytną nawierzchnię brukowaną.

Inwentarz: 21 wyrobów żelaznych (m.in. nóż, podkładka, gwóźdź i obręcz), 2 fragm. szkła, 1 zniszczona moneta o nieustalonej chronologii, 40 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 116a-d).

Chronologia – XVIII w., na podstawie zabytków ruchomych.

Warstwa 1b₁ – jej zasięg pokrywał się z opisanym wyżej podsypem, a strop znajdował się na wys. 118,72-118,88 m n.p.m. Wypełniały ją otoczaki średn. 0,06-0,48 m, tworzące nawierzchnię brukowaną, ułożoną bez zaprawy. W spoinach bruku zachował się silnie rozdrobniony miał ceglano-wapienny przemieszany z próchnicą, o miąższości ok. 0,01-0,02 m, będący pozostałością warstwy użytkowej. Nie znaleziono materiału zabytkowego.

Warstwa 1a₃ – została stwierdzona na prawie całej powierzchni wykopu, pod warstwą 1a₁ (ryc. 110). Strop warstwy zanotowano na wys. 118,98-119,10 m n.p.m., a jej miąższość wynosiła 0,32-0,40 m. Stanowił ją jasnoszary i jasnożółty piasek z niewielką domieszką próchnicy, zawierający gruz ceglany i fragmenty współczesnej zaprawy. Opisywana warstwa tworzyła podsyp pod obecnie istniejącą nawierzchnię rynkową (1a₁).

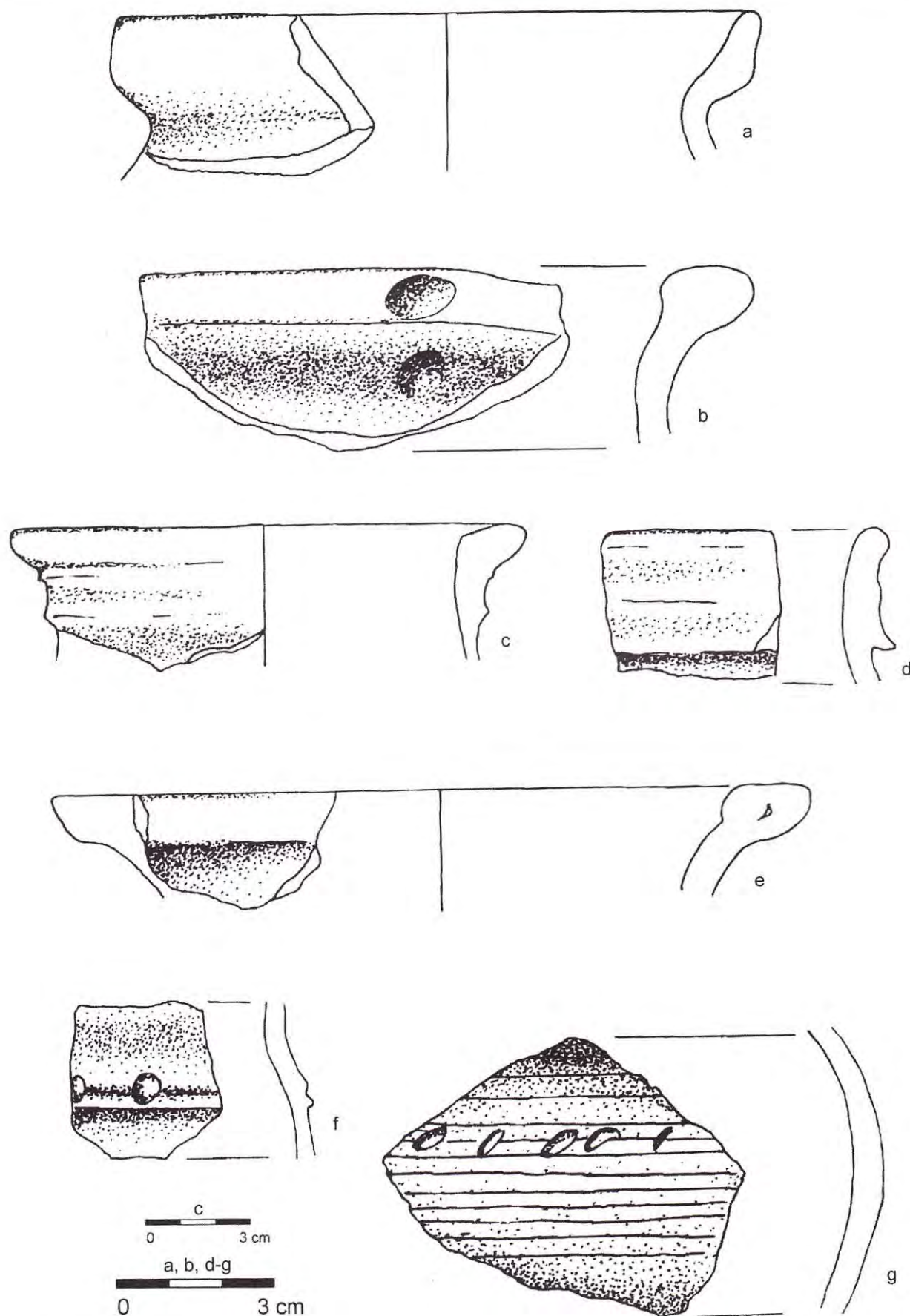
Warstwy 1a₂, 1a₄, 1a₅, 1a₆ – wkopy współczesne i ich wypełniska (ryc. 110), przecinające wykop po osi E-W, wkopane z poziomu bruku współczesnego (1a₂) pod warstwę 1a₃. W ich wypełniskach wystąpił piasek przemieszany z próchnicą i z iłem oraz gruz ceglano-wapienny.

Warstwa 1a₁ – tym mianem określono istniejącą obecnie nawierzchnię rynkową, która w ramach wykopu znajdowała się na wys. 119,36-119,56 m n.p.m. i była zbudowana z kostki oraz płyt granitowych o zróżnicowanej grubości (0,28-0,44 m).

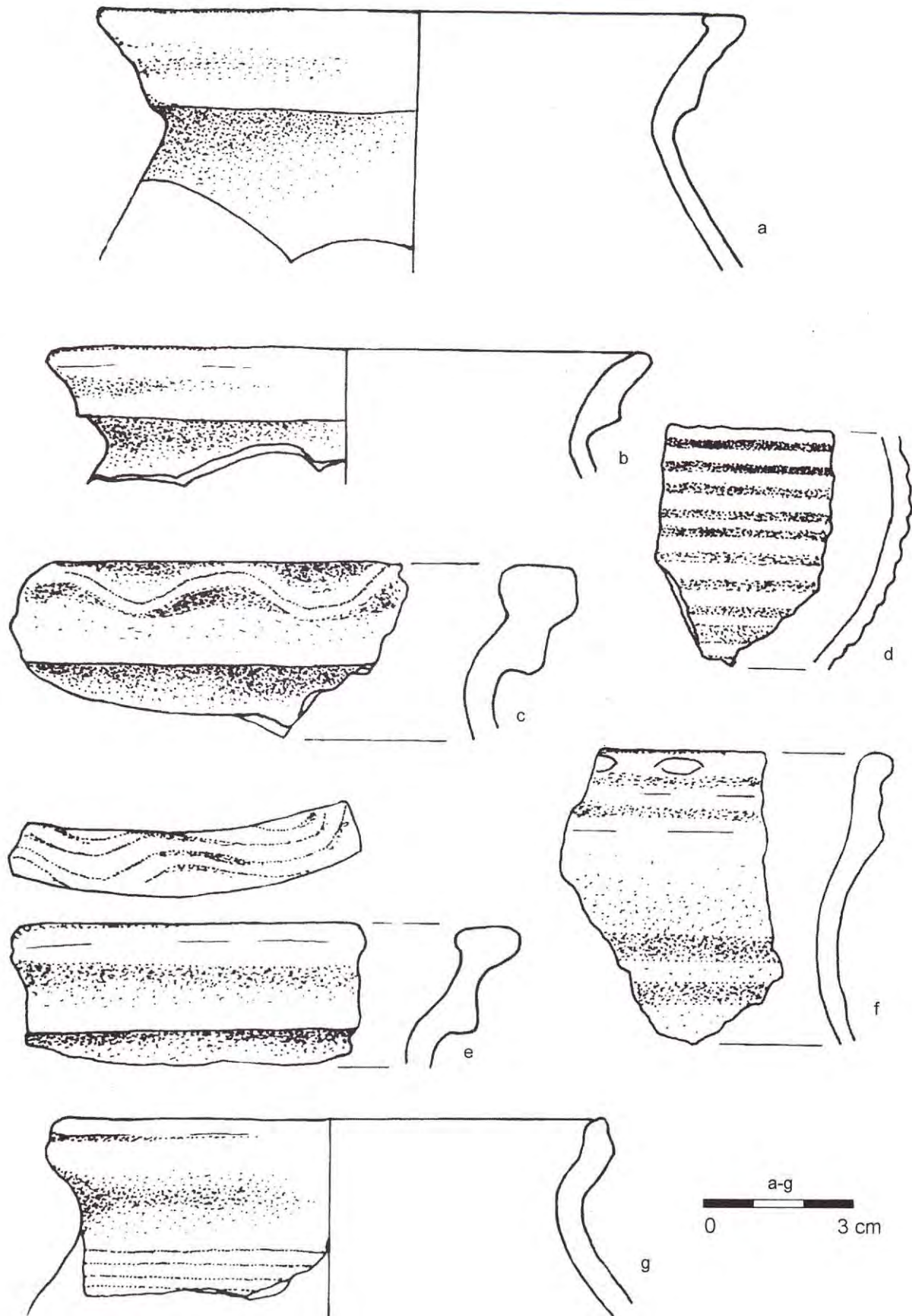
I n t e r p r e t a c j a (geneza i dynamika powstawania nawarstwień). Zachowany strop humusu gleby pierwotnej mieścił się na badanym terenie na wysokości 116,80-116,84 m n.p.m. Jego stwierdzona miąższość (0,14-0,20 m) zdaje się wskazywać, że został on nieznacznie uszczuplony przez średniowiecznych osadników, którzy najprawdopodobniej usunęli strop próchnicy przy zagospodarowywaniu terenu.

Warstwy nieczystości związane z intensywnym użytkowaniem placu rynkowego tworzą w wykopie 4 poziomy (warstwy 6, 4, 2b₁, 2a₃), przy czym w wypadku warstwy 2b₁ w jej skład weszły, być może, komponenty warstwy użytkowej budynku drewnianego. Wymienione warstwy powstały wskutek kumulacji nieczystości, pozostawionych przez zwierzęta, ziemi przynoszonej na butach, kopytach i na kołach pojazdów⁷ oraz wyrzucanych i gubionych przez ludzi przedmiotów. Część składników tych warstw stanowi pozostałość po specyficznych aktywnościach podejmowanych na placu rynkowym, np. odpadki

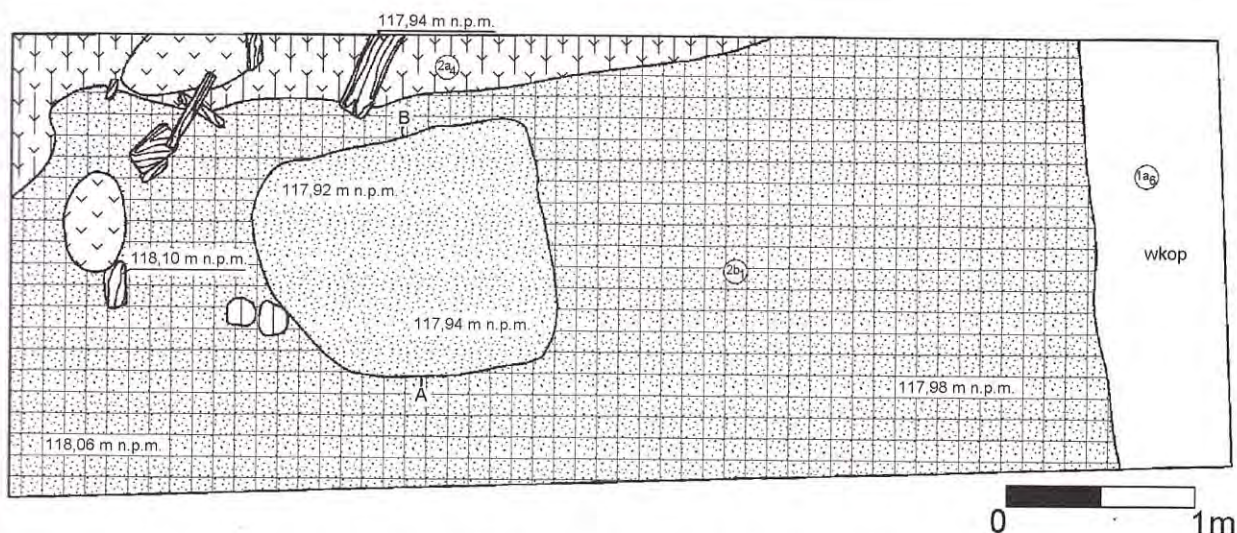
⁷ O skali tego zjawiska mówi dekret Rady Miejskiej, nakazujący czyszczenie kół wozów przed wjazdem do miasta.

Ryc. 116. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Fragmenty ceramiki. a-d: warstwa 1b₂; e-g: warstwa 3. Rys. M. Szczecińska
 Ryc. 116. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Keramikfragmente. a-d: Schicht 1b₂; e-g: Schicht 3. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 117. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Fragmenty ceramiki. a-g: warstwa 2b₂. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 117. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Keramikfragmente. a-g: Schicht 2b₂. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 118. Wrocław. Rynek. Wykop IIB/A. Rzut poziomy wykopu w stropie warstwy 2b₁. Legenda jak na ryc. 8. Rys.

E. Limisiewicz

Abb. 118. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIB/A. Grundriß der Decke der Schicht 2b₁. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von E. Limisiewicz

z obróbki drewna. Zbita konsystencja niektórych pokładów mierzwy i próchnicy świadczy wyraźnie o intensywnym jej zdeptaniu w czasie użytkowania Rynku. Jednocześnie spotyka się miejsca, gdzie jest ona sypka. Świadczy to o przemodelowaniu nawarstwień nieczystości, dokonywanych z pewnością przy okazji prac budowlanych i wyrównywaniu terenu, nie licząc przemieszczeń wskutek znacznego ruchu panującego na Rynku (ludzie, wozy, zwierzęta). Obserwowane w wykopie IIB/A warstwy mierzwy reprezentują 3 okresy zagospodarowania i użytkowania placu rynkowego: a) 2. poł. XIII i XIII/XIV w. (warstwy 6 i 4); b) XIV w. (warstwa 2b₁); c) XIV/XV w. (warstwa 2a₃).

Niedogodności związane z pokrywającymi powierzchnię Rynku pokładami mierzwy próbowano rozwiązać, wykonując podsypy wyrównawcze i izolujące oraz układając mniej lub bardziej stabilne nawierzchnie brukowe. Prowizoryczne bruki stwierdzono w stropie warstw 6 i 2a₃. Wykonano je z luźno ułożonych otoczków oraz cegieł, z pojedynczymi fragmentami drewna i miały one najprawdopodobniej na celu ułatwienie komunikacji w grząskim, ilastym terenie. Te dość przypadkowe sposoby stabilizacji powierzchni Rynku zostały ukoronowane wykonaniem stałego, solidnego bruku kamiennego (war-

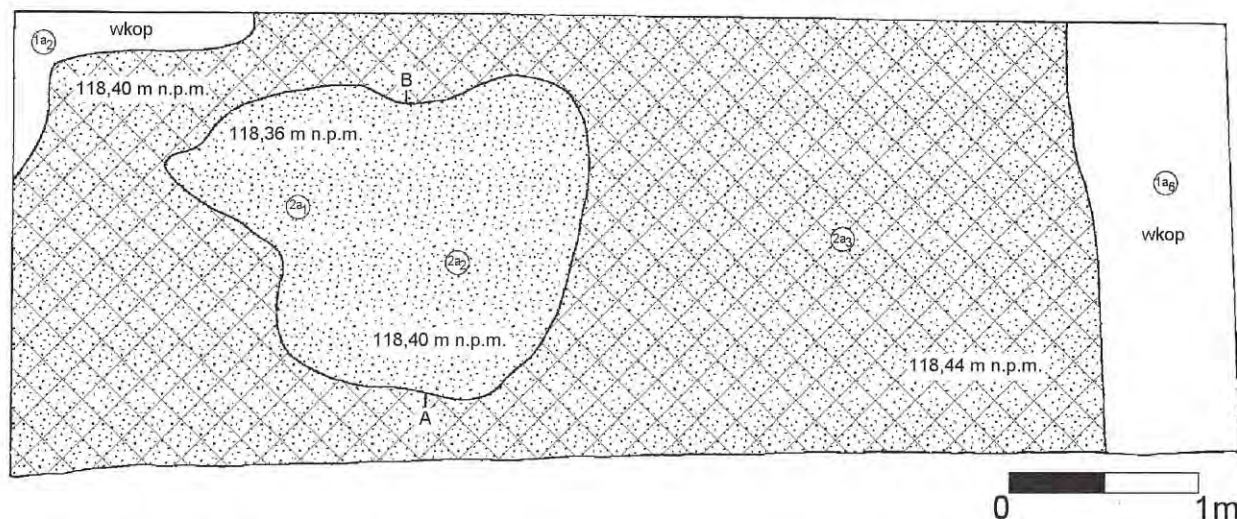
stwy 1c, 1b₂, 1b₁), zbudowanego być może w XVIII wieku⁸, a w końcu nawierzchni z kostki brukowej w XIX wieku (warstwy 1a₁, 1a₃)⁹. Inną formą renowacji nawierzchni, stwierdzoną w wykopie IIB/A/95, było układanie podsypów wyrównawczych i izolujących, składających się z piasku, iłu, gruzu ceglano-wapiennego, zawierających niekiedy niewielką domieszkę próchnicy. Podsypem takim (warstwa 5), datowanym na XIII/XIV w., przykryto warstwę 6 z brukiem w stropie. Inne tego rodzaju warstwy zostały zarejestrowane na niewielkiej powierzchni (3, 2a₄), a ich zasięg i funkcje nie zostały do końca wyjaśnione.

Jednym z najbardziej interesujących świadectw zagospodarowania przestrzeni rynkowej, stwierdzonych w wykopie IIB/A/95, są relikty budynków.

XVIII w. poprawiono bruki na wielu ulicach (GIEROWSKI 1958, s. 494), być może także – przynajmniej częściowo, w Rynku. Około roku 1860 rynkowe bruki z eratyków zostały zmodernizowane, m.in. ułożono krawężniki (CZERNER 1976, s. 92; por. reprodukcję fotografii sprzed 1860 r. – BINKOWSKA, KLIMEK 1991, nr 7). Na rycinach przedstawiających zachodnią część Rynku bruk pojawił się dopiero ok. poł. XVIII w. (CZERNER 1976, ryc. 21; 1989, nr 51) i na pocz. XIX w. (CZERNER 1989, nr 155). Brak natomiast „kocich łbów” na grafice wg rysunku F. B. Wernera z ok. 1760 roku (CZERNER 1989, nr 125). Być może jednak w przypadku Targu Węlny bruk był tak zanieczyszczony, że nie było go widać. Ostatecznie zatem data powstania bruku z wykopu IIB/A/95 nie jest pewna i możliwa jest jego późniejsza, jak i wcześniejsza chronologia (w tym ostatnim wypadku materiał z XVIII w. mógłby świadczyć o naprawach).

⁸ Datowanie takie określa znaleziony w warstwie podsypu materiał ceramiczny. Bruki nowożytnie w Rynku są wzmiankowane od XVI w. (u wlotu ul. Odrzańskiej i ul. Świdnickiej), nie wiadomo jednak, czy akcja ich układania objęła całą przestrzeń rynkową (MAŁEJCZYŃSKI 1958, s. 310). W latach 30.

⁹ Bruk z kostki zaczęto układać we Wrocławiu w 1885 r., być może również w Rynku (CZERNER 1976, s. 92). Jego istnienie w zachodniej części placu rynkowego już w latach 90. XIX w. poświadczają fotografie (BINKOWSKA, KLIMEK 1991, nr 12; 14).

Ryc. 119. Wrocław. Rynek. Wykop IIB/A. Rzut poziomy wykopu w stropie warstwy 2a₂. Legenda jak na ryc. 8. Rys. E. Limisiewicz

Abb. 119. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIB/A. Grundriß der Decke der Schicht 2a₂. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von E. Limisiewicz

Najstarszy z nich, zachowany szczątkowo, został postawiony najprawdopodobniej w 1. poł. XIV w. (warstwy 2b₃, 2b₂). Jego fundamenty wzniesiono z ułożonych pionowo dranic, stabilizowanych po obu stronach kołkami drewnianymi, w sposób przypominający konstrukcję międzysłupową. Nie jest natomiast znana konstrukcja ścian. Wnętrze budynku wysypałe było piaskiem (podsyp), na którym zapewne ułożono podłogę z otoczków lub dranic. Zasięg podsypu wskazuje, że budynek ten miał co najmniej 4,5 m długości, a jego szerokość wynosiła około 3 m. Był on zorientowany wzdłuż zachodniej pierzei bloku śródrynkowego, tzn. jego dłuższa oś biegła po linii NE-SW. Drugi, domniemany budynek wiązał się z nawarstwieniami z XIV/XV w. Pozostałością po nim była piwniczka o wymiarach około 1,60 × 2,25 m i o głębokości 0,90 m, natomiast z konstrukcji budynku nie zachowały się żadne ślady. Materiał znaleziony w obu wymienionych obiektach nie daje przesłanek, które jednoznacznie określałyby przeznaczenie budynków. Biorąc jednak pod uwagę głównie targową funkcję tej części Rynku¹⁰, można z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że były to kramy lub magazyny.

Chronologia nawarstwień zachowanych w wykopie IIB/A/95, ustalona głównie w oparciu o fragmenty naczyń ceramicznych, pozwala wyróżnić 5 faz użytkowania tej części placu rynkowego:

I faza (2. poł. XIII-XIII/XIV w.) – reprezentuje początki zagospodarowania i funkcjonowania Ryn-

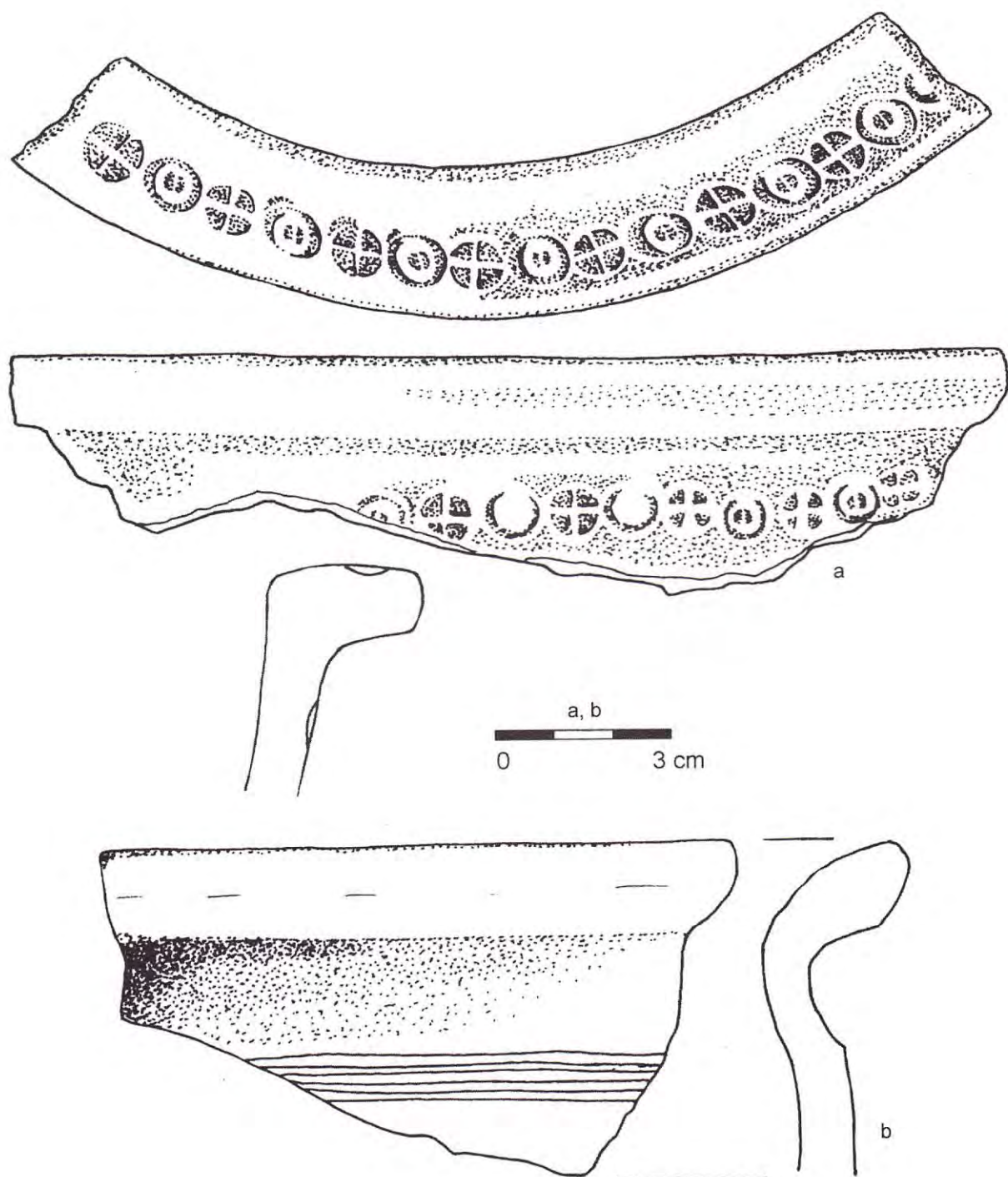
ku. W jej trakcie wyrównano strop humusu oraz rozpoczęto intensywne użytkowanie placu rynkowego (warstwy 6 i 4). Z tego okresu pochodzą pierwsze prowizoryczne bruki (warstwa 6) i podsypy (warstwy 5 i 3). Wysokość stropu nawarstwień, związanych z tą fazą, dochodziła do 117,86 m n.p.m., a ich grubość przekraczała 1 m.

II faza (XIV w.) – wiąże się ze zmianą form zagospodarowania tej części Rynku. Powstał tu budynek drewniany (warstwy 2b₃, 2b₂, obiekt nr 2 – 1. poł. XIV w.), a po jego zburzeniu ponownie narastały warstwy nieczystości (warstwa 2b₃). Być może z tą fazą należy łączyć wyrównawczą warstwę 2a₄, składającą się w dużej mierze z gruzu pochodzącego z budynków ceglanych i spalonych budowli szkieletowych. Nie jest bowiem wykluczone, że wiąże się ona z rozbiórkami wynikającymi z dekretu Rady Miejskiej z 1363 r., nakazującego, aby wszystkie spalone domy przy Rynku odbudowano z kamienia lub cegły¹¹. Strop nawarstwień związanych z tą fazą osiągał 118,26 m n.p.m., a ich łączna grubość sięgała 0,6 m.

III faza (XIV/XV w.) – związana z narastaniem warstw mierzwy, a następnie z powstaniem budynku (?), z którego zachowała się jedynie piwniczka (warstwy 2a₃-2a₁). Warstwę mierzwy ponownie usiłowano ustabilizować za pomocą prowizorycznego bruku. Strop tego poziomu wystąpił maksymalnie na wysokości 118,48 m n.p.m., a jego grubość dochodziła do 0,5 m.

¹⁰ CZERNER 1976, s. 39; GOLIŃSKI 1997, s. 26

¹¹ KORN 1870, nr 238; CHOROWSKA 1994, s. 33.

Ryc. 120. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Fragmenty ceramiki. a-b: warstwa 2a₃. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 120. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Keramikfragmente. a-b: Schicht 2a₃. Gez. von M. Szczecińska

IV faza (XVIII w.?) – bruk nowożytny – warstwy 1c, 1b₂, 1b₁. Brak nawarstwień, które można by datować na XV-XVIII w., świadczy o sukcesywnym usuwaniu nieczystości z placu rynkowego¹². Strop tego poziomu znajdował się na wysokości 118,88 m n.p.m., a grubość warstw związanych z jego konstrukcją dochodziła do około 0,4 m.

V faza (XIX-XX w.) – obejmuje nowożytne prace przy instalacjach miejskich oraz przy nawierzchni z kostki granitowej (por. przypis nr 3) – warstwy 1a₆-1a₁¹³. Strop nawierzchni brukowanej sięgał 119,36-119,56 m n.p.m., ze spadkiem w kierunku południowym.

Wykop IIc/A

Biegł wzdłuż pierzei zachodniej bloku śródrzynkowego, na przedłużeniu wykopu IIb/A w kierunku północnym (ryc. 4). Jego długość wynosiła 14,6, szerokość 2,2-2,4 m, a od wykopu IIb/A dzielił go odcinek o długości 3,2 m, silnie zaburzony licznymi wkopami współczesnymi, niszczącymi starsze nawarstwienia.

Wschodnia część wypełniska wykopu została zniszczona przez nowożytny wkop pod instalację kanalizacyjną, biegnący ukośnie w stosunku do dłuższej osi wykopu w ten sposób, że zasięg naruszonej powierzchni powiększał się w kierunku północnym. Odnotowano następujący porządek stratygraficzny:

Warstwa 12 – wystąpiła w południowej i środkowej części wykopu, pod warstwą 11 (ryc. 125). Jej strop mieścił się na wys. 116,48-116,94 m n.p.m., przy czym wznosił się on w kierunku północnym. Miąższość tej warstwy wynosiła 0,07-0,21 m. Tworzyła ją szara, piaszczysta próchnica, przechodząca łagodnie w piaski podłoża. Jej strop został w części północnej zniszczony przed zdeponowaniem warstwy 11. Pozycja stratygraficzna i specyfika warstwy wskazują, że stanowiła ona pozostałość poziomu próchnicznego gleby pierwotnej. Nie znaleziono w niej zabytków ruchomych.

Warstwa 11 – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, poza partiami zniszczonymi przez opisany na wstępie wkop, pod warstwą 8 (ryc. 125). Jej strop znajdował się na wys. 116,76-117,24 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,18-0,44 m i rosła w kierunku północnym. W partii środkowej spąg warstwy zagłębiał się nieznacznie w podłoże, schodząc poniżej poziomu opisanego humusu pierwotnego. Warstwę tworzyła tłusta, ciemnobrązowa mierzwa z pojedynczymi otoczkami oraz dość licznymi fragmentami drewna. W północnej części wykopu, w spągu warstwy, stwierdzono fragmentarycznie zachowaną belkę i dranicę. Ta ostatnia zachowała się na długo.

1,52; jej szer. wynosiła 0,34, a grub. 0,2 m. Od strony zachodniej przylegał do niej fragment kwadratowej w przekroju belki o dług. zachowanej 0,64 i o dług. boku 0,1 m. Belki oraz kamienie nie wystąpiły w układzie konstrukcyjnym, ale stanowiły luźne komponenty warstwy. Jej charakter wskazuje, że narodziła ona w trakcie użytkowania placu rynkowego w najstarszej fazie jego istnienia. Obserwacje stratygraficzne pozwalają sądzić, że przed jej zdeponowaniem usunięto część humusu pierwotnego i strop nawarstwień piasku, tworząc niewielkie zagłębienie terenu, widoczne w partii środkowej i północnej wykopu. Nie jest wykluczone, że zagłębienie to miało związek z kształtowaniem terenu przed wejściem do sukiennic.

Inwentarz: 38 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 126e-g), 1 ostroga, 1 kostka do gry, 1 pionek do gry, 1 stopiony fragm. ołowiu.

Chronologia – 2. połowa XIII - początek XIV w., na podstawie ceramiki.

Zespół warstw 10 – elementy drewniane związane z konstrukcją budynku i przybudówki.

Warstwa 10a (obiekt nr 3) – zachowane częściowo w układzie konstrukcyjnym elementy drewniane, stwierdzone pod warstwami 8 i 9. Pozostałości te składały się z 4 prostokątnych w przekroju belek i kołka, przy czym belki biegingy po linii SW-NE i wchodziły w profil zachodni wykopu, a na północy zniszczone zostały przez wkop nowożytny. Górne krawędzie belek znajdowały się na wys. 117,10-117,22 m n.p.m. Belka nr 1 (B₁) została zarejestrowana na dług. 3,24 m; jej szer. wynosiła 0,18, grub. 0,38 m (ryc. 127). Belka nr 2 (B₂) biegła mniej więcej równolegle do niej; jej dług. wynosiła 3,8, szer. 0,22, a grub. 0,38 m (ryc. 125, 127). W części północnej wykonano w niej zacios o dług. 0,5 i głęb. 0,08 m, a jej końcówka została zaokrąglona. Między belki wbito okrągły w przekroju kołek o średn. 0,06 m i o zachowanej dług. 0,7 m. Belka nr 3 (B₃) zachowała się na dług. 4,54 m; jej szer. sięgała 0,22, a grub. 0,38 m. Południowy wierzchołek belki spoczywał w zaciosie, wykonanym w końcówce belki nr 2 (ryc. 125). Belka nr 4 (B₄), o zachowanej dług. 4,12 m, biegła mniej więcej równolegle do belki nr 3, przy czym oba jej końce zostały zniszczone. Szerokość belki wynosiła 0,24, a jej grub. 0,35 m. Belki 1-3 zostały wyraźnie wkopane w leżącą niżej warstwę 11.

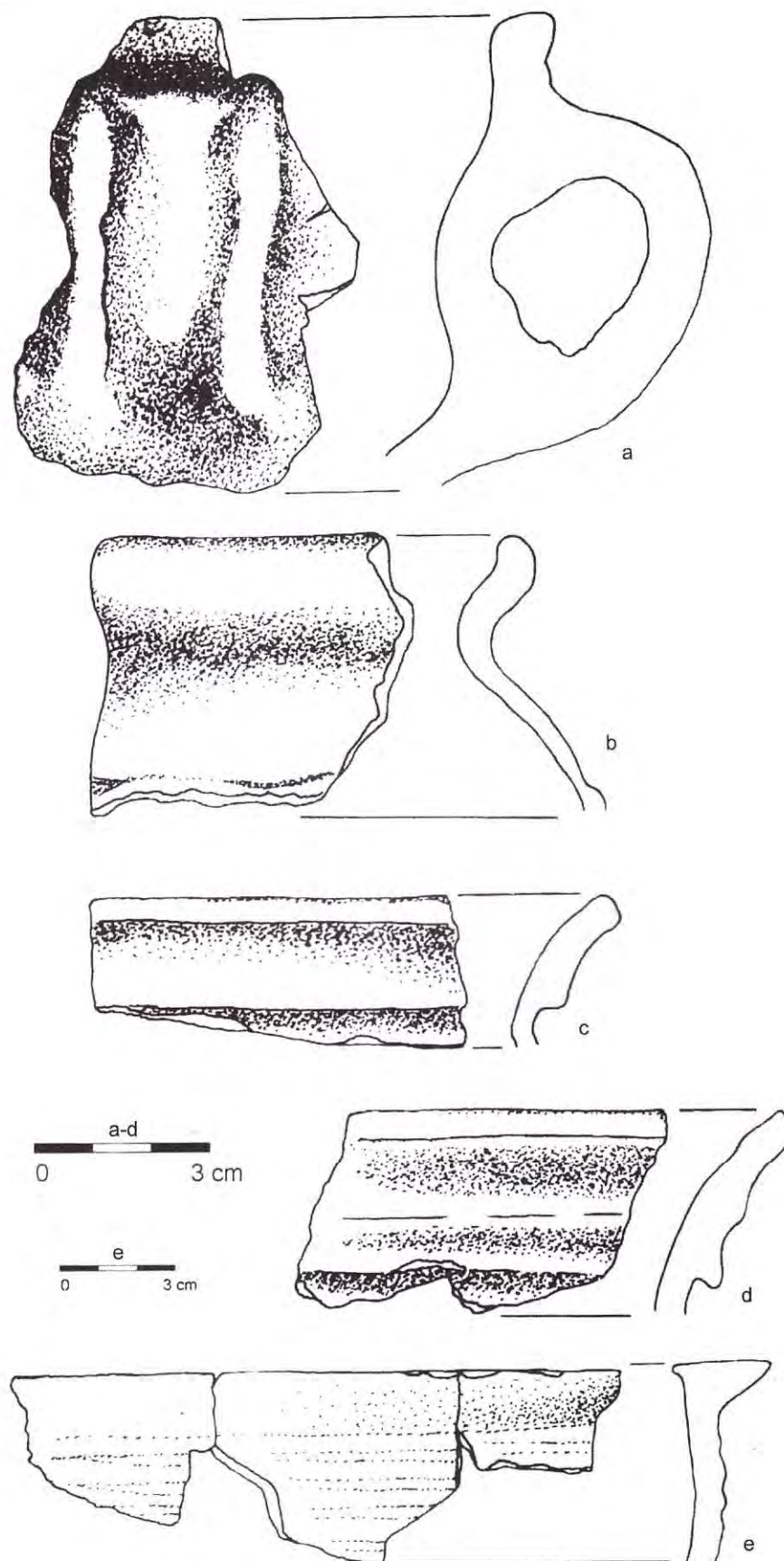
Układ opisanych elementów drewnianych pozwala przypuszczać, że tworzyły one podwalinę budynku o dług. co najmniej 8 m. Brak śladów narożnika nie pozwala orzec jednoznacznie, gdzie mieściło się wnętrze budynku.

Warstwa 10b (obiekt nr 3) – tym mianem określono pozostałości konstrukcji drewnianej, które tkwiły przemieszczone w wyżej leżącej warstwie 9, przy czym ich końcówki wchodziły do warstwy 7a i 8. Górne partie tych elementów znajdowały się na wys. 117,06-117,49 m n.p.m. Składały się na nie grube dranice i belki, mniej więcej prostokątne w przekroju (ryc. 125): a) dranica nr 5 o zachowanej dług. 1,7, szer. 0,26-2,5, grub. 0,2 m; b) belka nr 6 przylegała od zachodu do dranicy nr 5, zachowana na dług. 1,68 m, o szer. 0,2 i grub. 0,24 m; c) dranica nr 7, o zachowanej dług. 3,24, szer. 0,53, grub. 0,25 m; d) belka nr 8, leżąca na belce nr 2, zachowana na dług. 1,7 m, o szer. 0,2 i grub. 0,17 m.

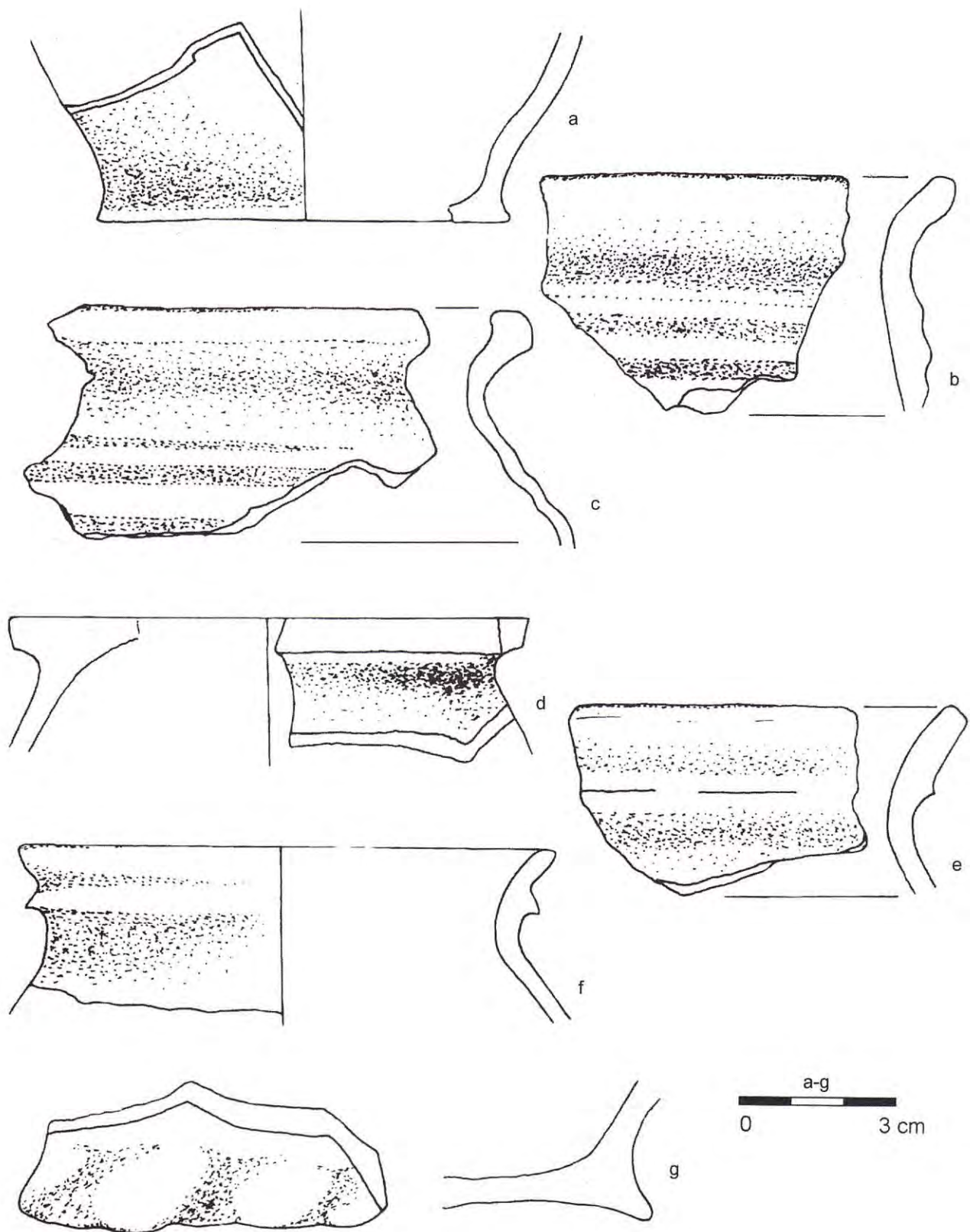
Omówione belki i dranice mogą stanowić pozostałości po zniszczonej konstrukcji ścian i podłogi budynku, którego podwalinę

¹² Miasto wydało liczne dekrety na temat usuwania śmieci i nieczystości oraz ich wywozu (por. Buśko 1995, s. 96).

¹³ Prace nad nowoczesną siecią kanalizacyjną Wrocławia przeprowadzono w latach 1875-1871 (CZERNER 1976, s. 92). W 1830 r. przystąpiono do wymiany drewnianych rur wodociagowych na żeliwne (JASIŃSKI, SZEWCZYK 1989, s. 73).

Ryc. 121. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Fragmenty ceramiki. a-e: warstwa 2a₃. Rys.
M. Szczecińska
Abb. 121. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Keramikfragmente. a-e: Schicht 2a₃. Gez.
von M. Szczecińska

Ryc. 122. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Fragmenty ceramiki. a-g: warstwa 2a₃ Rys. M. Szczecińska
 Abb. 122. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Keramikfragmente. a-g: Schicht 2a₃. Gez. von M. Szczecińska

opisano wcześniej. Jedna z próbek pobranych do badań dendrochronologicznych (belka nr 6 – WR621) wykazała sekwencję słoików od 1153 do 1245 r., przy czym datę ścięcia drzewa można lokować po 1252 r. Informacja ta, połączona z danymi stratygraficznymi, pozwala datować obiekt na 2. poł. XIII w., ewentualnie na XIII/XIV w.

Warstwa 10c (obiekt nr 2) – zachowana w postaci pojedynczej, ułożonej na sztorc dranicy i związanych z nią kółków, widocznych w profilu zachodnim wykopu (ryc. 127). Wymienione elementy zostały wkopane w warstwę 11 i nakryte przez warstwę 8. Długość dranicy wynosiła 3,3 m, zachowana szer. 0,14, a grub. 0,12 m. Jej górna krawędź znajdowała się na wys. 116,88-117,12 m n.p.m. Po stronie zachodniej przylegały do niej dwa kwadratowe w przekroju kółki o bokach dług. 0,06 i 0,08 m.

Fragmentaryczny stan zachowania konstrukcji nie pozwala na sprecyzowanie jej przeznaczenia. Zachowana dranica stanowiła prawdopodobnie część fundamentu budynku, podobnego do odkrytego w wykopie IIb/A. Nie jest wykluczone, że pełnił on rolę swego rodzaju przybudówki (?) do budynku, określane go jako obiekt nr 3.

Warstwa 9 – wystąpiła w północnej i środkowej części wykopu, pod warstwami 8 i 7a. Jej w przybliżeniu horyzontalny strop stwierdzono na wys. 117,43-117,55 m n.p.m. Miąższość warstwy wynosiła od 0,25 do 0,32 m. Stanowił ją szary piasek z dużą domieszką frakcji ilastej. Kontekst stratygraficzny warstwy oraz tworzący ją ilasty piasek pozwalają przypuszczać, że stanowiła ona pierwotnie podsyp niwelacyjny i izolujący, wykonany pod podłogę budynku. Nakrycie przez warstwę fundamentów budynku oraz znalezione w niej elementy drewniane pozwalają sądzić, że w czasie rozbiórki budynku podsyp został przemieszczony i przemodelowany.

Inwentarz: 15 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 126d).

Chronologia – 2. poł. XIII – 1. poł. XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 8 – wystąpiła w południowej i środkowej części wykopu, pod warstwami 7a i 7b. Jej strop, zarejestrowany na wys. 117,08-117,56 m n.p.m. wykazywał wyraźny spadek w kierunku południowym, a jej miąższość wynosiła 0,26-0,40 m. Warstwę tworzyła ciemnobrązowa, zbita mierzwa, bogata w drobne fragmenty drewna, z pojedynczymi fragmentami gruzu wapienno-ceglanego. Skład warstwy wskazuje, że wiąże się ona z narastaniem nieczystości podczas użytkowania placu rynkowego.

Inwentarz: 3 fragm. przedmiotów żelaznych, 1. fragm. przedmiotu drewnianego, 1 część ozdoby skórzanej, 19 fragm. ceramiki naczyniowej, w tym dolna część puchara (ryc. 126a-c).

Chronologia – 2. poł. XIII – 1. poł. XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 7b – występowała w formie soczewek głównie w południowej partii wykopu, w spągu i środkowej partii warstwy 7a. Maksymalna ich miąższość sięgała 0,12-0,26 m, a ich strop odnotowano na wys. 117,28-117,46 m n.p.m. Soczewki te zbudowane były z silnie rozdrobnionych węgli drzewnych przemieszanych z szarą, bogatą w piasek próchnicą. Skład warstwy, forma występowania oraz pozycja stratygraficzna przekonują, że powstawała ona sukcesywnie z narastaniem warstwy 7a. Jej depozycję można łączyć z wyrównywaniem lokalnych nierówności terenu. W warstwie nie stwierdzono materiału zabytkowego.

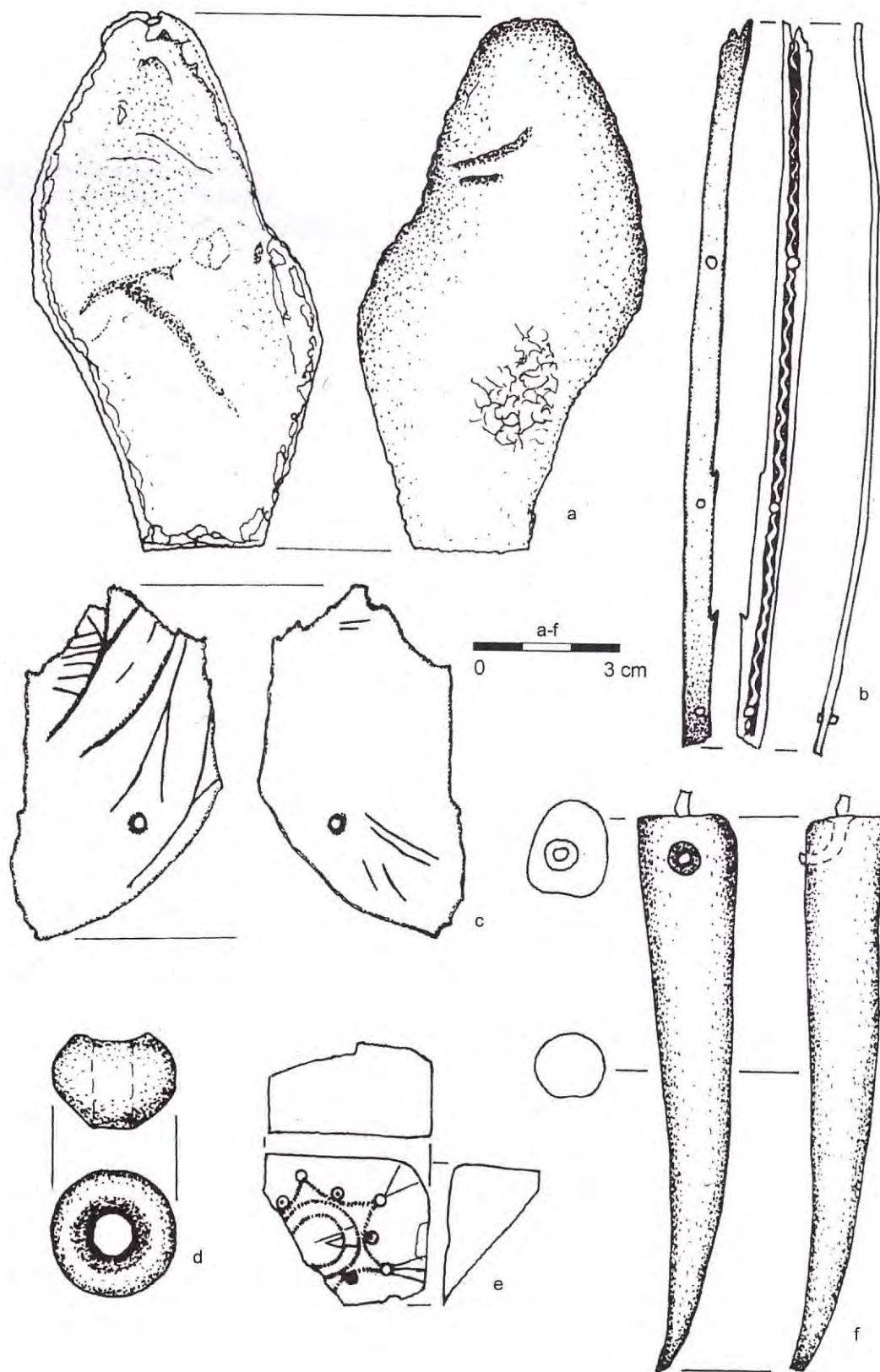
Warstwa 7a – wystąpiła na prawie całej powierzchni wykopu, pod warstwami 6a, 6b, 5a, 5b i 3b (ryc. 125). Jej miąższość wynosiła 0,3-0,5 m, a strop zanotowano na wys. 117,34-118,06 m n.p.m., przy czym opadał on w kierunku południowym. Stanowiła ją ciemnobrązowa, zbita mierzwa z dużą ilością fragmentów polepy, gruzu ceglano-wapiennego i grudek jasnoszarego iltu, z pojedynczymi fragmentami drewna. Struktura warstwy pozwala łączyć ją z narastaniem nieczystości podczas użytkowania placu rynkowego.

Inwentarz: 10 klepek naczyń drewnianych, głównie misiek; 1 łyżka drewniana, 1 tłuczek drewniany, 1 fragm. naczynia toczonego z drewna, 1 grzebień kościany, 15 fragm. przedmiotów metalowych, 5 niezidentyfikowanych zabytków drewnianych, 63 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 128g-h).

Chronologia – 2. poł. XIII – 1. poł. XIV w., na podstawie zabytków ruchomych.

Warstwa 6a (obiekt nr 1) – konstrukcje drewniane stwierdzone we wschodniej części wykopu, pod warstwami 3b i 5a (ryc. 129). W ich skład wchodziły dwie ustawione na sztorc, równoległe do siebie dranice, wkopane w warstwę 7b oraz krótsze draniczki, które biegly równoległe do dwóch wymienionych (ryc. 129). Obie ułożone na dłuższym boku dranice zalegały zgodnie z linią N-S; ich północne końce zostały nieznacznie zniszczone, południowe natomiast wchodziły w profil wschodni wykopu. Dranica nr 1 została zidentyfikowana na dług. 2,7 m, a jej górna krawędź leżała na wys. 117,72 m n.p.m.; jej szer. wynosiła 0,4, a grub. 0,1 m (ryc. 129:B₁). Dranica nr 2 mieściła się w odległości 0,1-0,12 m od dranicy nr 1, a jej górna krawędź znajdowała się na tej samej wysokości. Jej zachowana dług. wynosiła 3,72 m, a szer. i grub. były takie same, jak w przypadku dranicy nr 1. Pod północnymi końcówkami opisanych dranic leżała, prostopadle do ich przebiegu, niewielka draniczka o szer. 0,12 i grub. 0,04 m. Wchodziła ona w profil wschodni wykopu, a jej dług. zarejestrowano na odcinku 0,32 m (ryc. 129:B₂). Druga draniczka o takiej samej grub. i szer., o zachowanej dług. 0,26 m, została stwierdzona na obu dranicach zagłębionych dłuższymi krawędziami, w pozycji analogicznej do uprzednio opisanej draniczki (ryc. 129:B₃). W części środkowej wykopu odkryto ponadto owalną w przekroju belkę, która umieszczona była prostopadle do posadowionych na sztorc dranic i wchodziła w profil zachodni (ryc. 125). Jej zarejestrowana dług. sięgała 0,6 m, a średn. wynosiły 0,12 i 0,16 m. Nie można wykluczyć, że belka była elementem konstrukcji, wchodzącym pierwotnie w skład struktury odkrytej przy profilu wschodnim, jednak jej obecna pozycja wydaje się wtórna.

Elementy drewniane, odkryte przy profilu wschodnim wykopu, stanowiły część podwaliny budynku. Położone na dłuższych krawędziach dranice były poziomowane za pomocą podkładek (ryc. 129:B₄), których używano również przy stawianiu drugiego wieńca konstrukcji (ryc. 129:B₅). Poziom podłogi tego budynku wyznacza zachowana tylko w partii środkowej nawierzchnia, złożona z otczaków ułożonych na piaszczystym podsypie (ryc. 125, warstwa 6b). Biorąc pod uwagę pozycję dranic oraz zasięg wspomnianej nawierzchni, dług. budynku można rekonstruować na około 7,5-8,5 m, a jego szer. na co najmniej 3 m.

Ryc. 123. Wrocław. Rynek. Wybór zabytków z różnych surowców: a – fragm. podeszwy, b, c – okładziny kościane, d – przęślik gliniany, e – kamienna forma odlewnicza, f – przekłuwacz (?) z poroża. a, d: wykop IIb/A, warstwa 2a₃; b, c: wykop V/A, warstwa 2a; e: wykop III/A, warstwa 2a; f: wykop IV/A, warstwa 4a. Rys. M. Szczecińska

Abb. 123. Breslau. Ring. Auswahl der Funde aus unterschiedlichen Stoffen: a – Fragment einer Schuhsohle, b, c – knöcherne Schalen, d – tönerner Spinnwirtel, e – steinerne Gußform, f – Bohrer (?) aus Geweih. a, d: Grabungsfläche IIb/A, Schicht 2a₃; b, c: Grabungsfläche V/A, Schicht 2a; e: Grabungsfläche III/A, Schicht 2a; f: Grabungsfläche IV/A, Schicht 4a. Gez. von M. Szczecińska

Warstwa 6b (obiekt nr 1) – wystąpiła w środkowej części wykopu, pod warstwą 6a (belka 3) i 5a (ryc. 125). W kierunku północnym została zniszczona przez warstwę 3b, a na południu jej zasięg zmodyfikowała warstwa 5a. Strop opisywanej warstwy mieścił się na wys. 118,00-118,20 m n.p.m., a jej miąższość wynosiła 0,1-0,24 m. Tworzył ją rdzawożółty piasek, zawierający bardzo drobne fragmenty gruzu ceglano-wapiennego. W stropie warstwy stwierdzono otoczaki o średn. dochodzących do 0,28 m oraz negatywy po usuniętych kamieniach, o średn. 0,12-0,3 m. Jej zawartość oraz zasięg, ograniczony od południa belką, pozwala przypuszczać, że warstwa ta pełniła funkcję nawierzchni brukowanej, znajdującej się we wnętrzu budynku drewnianego (por. wyżej). W warstwie nie stwierdzono materiału zabytkowego.

Warstwa 5b – wystąpiła w formie soczew zlokalizowanych w spągu warstwy 5a, w środkowej i południowej części wykopu. Ich strop znajdował się na wys. 117,56-117,84 m n.p.m., a miąższość wynosiła od 0,10 do 0,22 m. Warstwę tworzył dość zbity, piaszczysty il barwy żółtoszarej. Jej pozycja stratygraficzna pozwala stwierdzić, że powstała ona równocześnie z początkami tworzenia się warstwy 5a. Skład warstwy wskazuje, że powstała przy wyrównywaniu powierzchni, przy czym istnieje możliwość, że tworzący ją materiał pochodził częściowo z niżżej leżącej warstwy 6b.

Inwentarz: 1 fragm. kości, 1 przedmiot drewniany, 1 fragm. tkaniny.

Warstwa 5a – wystąpiła w południowej i środkowej partii wykopu, pod warstwą 4, a w części północnej została naruszona przez warstwę 3b (ryc. 125). Strop warstwy 5a stwierdzono na wys. 118,36-118,56 m n.p.m., a jej miąższość wynosiła 0,28-0,75 m. Tworzyła ją ciemnoszara, zbita próchnica ze znaczną ilością domieszką piasku oraz z licznymi grudkami polepy, gruzem ceglano-wapiennym i z pojedynczymi kawałkami drewna. Opisana warstwa nakrywała fragmentarycznie zachowane konstrukcje drewniane oraz podłogę budynku. Jej powstanie można wiązać z wykorzystywaniem placu rynkowego po zniszczeniu obiektu nr 1. W skład tej warstwy mogły wejść zatem pozostałości warstwy użytkowej wspomnianego obiektu, tak jak w wypadku warstwy 2b₁ z wykopu IIc/A/96, która leży na podobnej wysokości.

Inwentarz: 15 fragm. ceramiki naczyniowej, w tym dolna część pucharu (ryc. 128a-e).

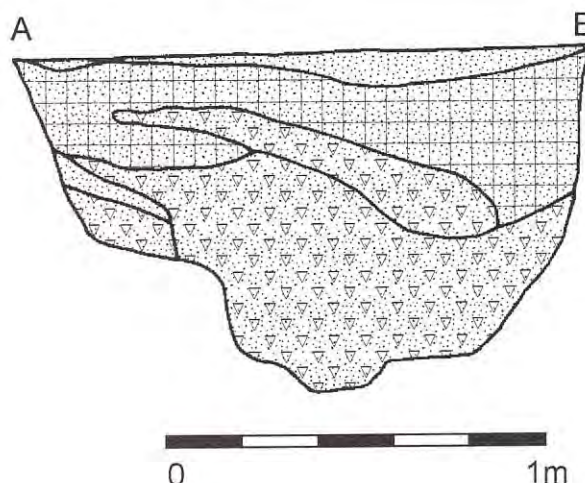
Chronologia – 2. poł. XIII - 1. poł. XIV w.

Warstwa 4 – wystąpiła w południowej i środkowej części wykopu, pod warstwą 3b (ryc. 125). Jej strop znajdował się na wys. 118,50-118,62 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,12-0,40 m. Warstwę wypełniał żółtoszary piasek z niewielką ilością próchnicy i z pojedynczymi otoczkami o średn. 0,10-0,26 m, skupiającymi się w stropie warstwy. Skład warstwy oraz obecność otoczek wskazują, że stanowiła ona podsyp pod nawierzchnię brukowaną, zniszczoną przez warstwę 3b. Poziom występowanie podsypu odpowiada wysokością warstwie 1b₂ z wykopu IIc/A/96, którą podścielono nowożytną nawierzchnię brukowaną.

Inwentarz: 12 fragm. ceramiki naczyniowej.

Chronologia – XVI w. na podstawie ceramiki.

Warstwa 3b – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, pod warstwą 2. Jej strop zalegał na wys. 119,36-119,54 m n.p.m.,

Ryc. 124. Wrocław. Rynek. Wykop IIb/A. Profil AB obiektu nr 1 (warstwy 2a₁ + 2a₂). Legenda jak na ryc. 8. Rys.

A. Limisiewicz

Abb. 124. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIb/A. Schnitt AB des Objektes Nr. 1 (Schichten 2a₁+2a₂). Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von A. Limisiewicz

a miąższość wynosiła 0,86-1,70 m (ryc. 125). Tworzyła ją szara próchnica przemieszana z piaskiem i ilem oraz gruzem ceglano-wapiennym. Pozycja i skład warstwy wskazują, że jest to nasyp związany z nowożytnymi pracami budowlanymi w Rynku.

Inwentarz: 23 fragm. ceramiki naczyniowej.

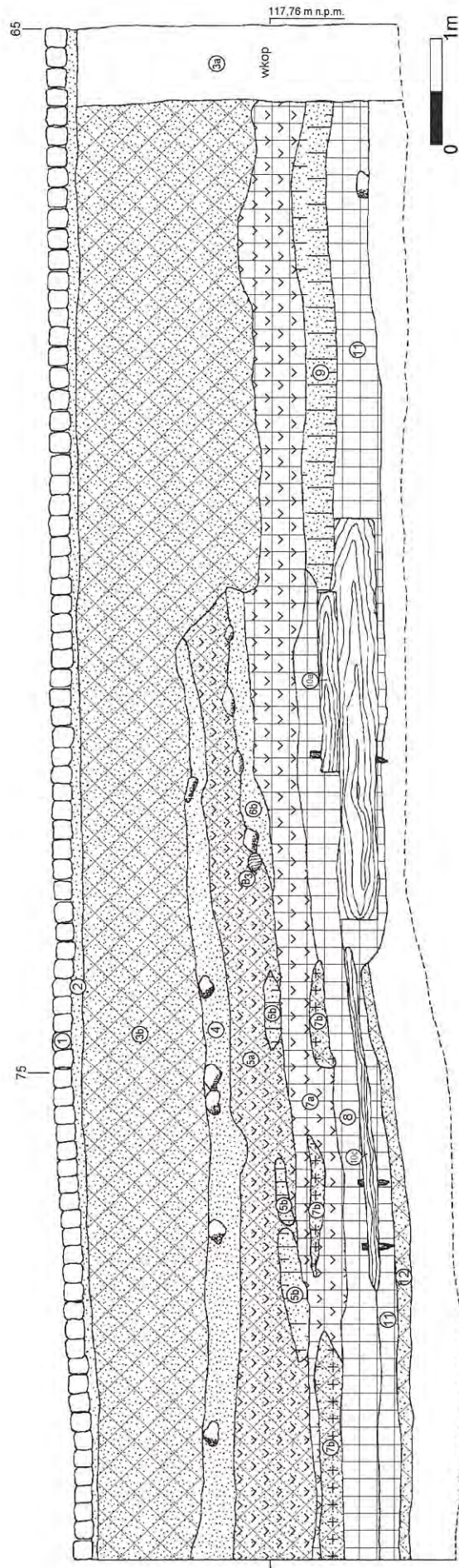
Chronologia – czasy nowożytne, na podstawie stratygrafii.

Warstwa 3a – wkop i piaszczyste wypełnisko, związane z budową studzienki kanalizacyjnej, zlokalizowanej w północnej części wykopu (ryc. 125).

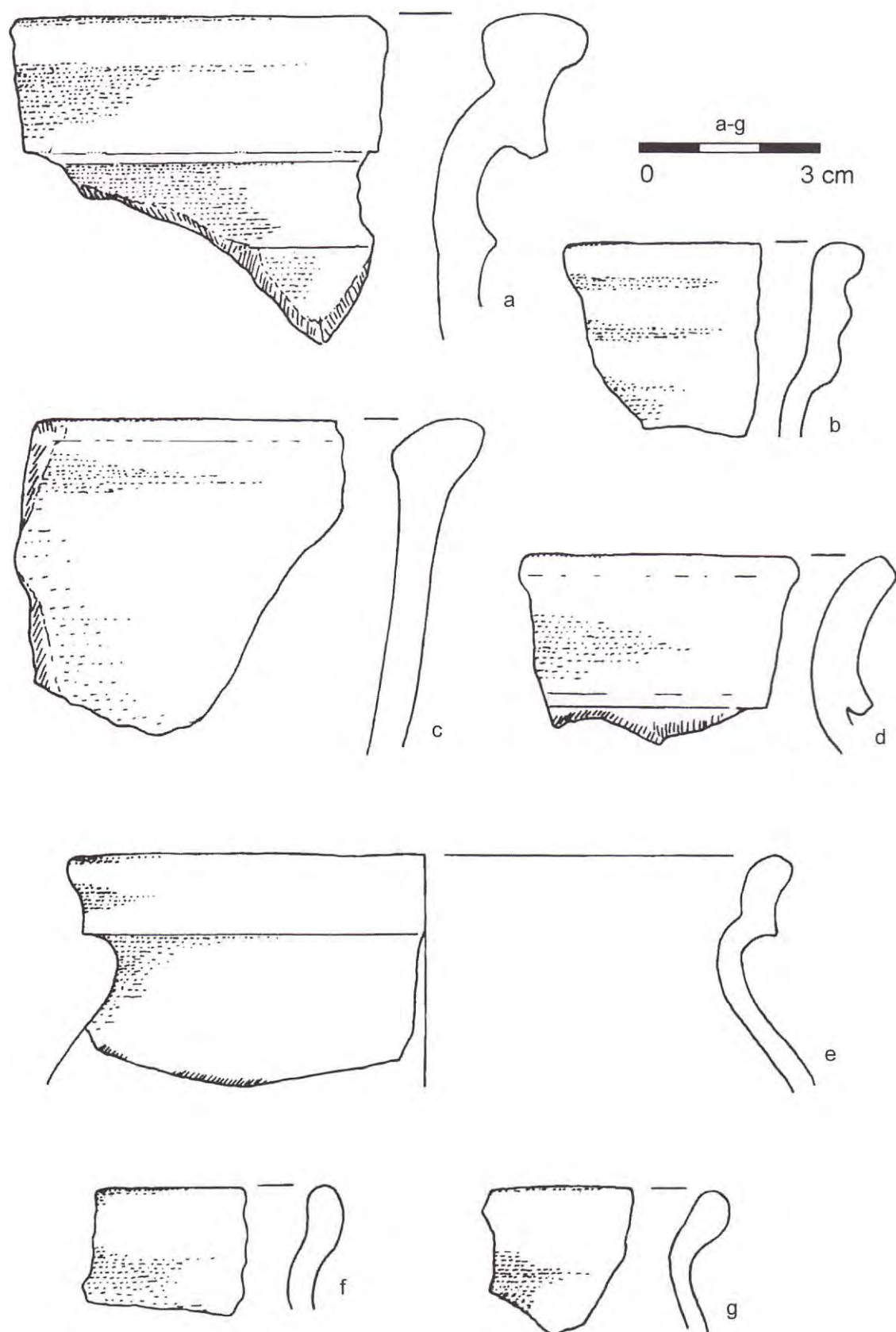
Warstwa 2 – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, pod warstwą 1. Jej strop znajdował się na wys. 119,36-119,72 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,04-0,12 m. Stanowiła podsyp pod współczesną, brukowaną nawierzchnię Rynku.

Warstwa 1 – współczesna nawierzchnia Rynku, wykonana z kostki brukowej o grub. 0,18-0,20 m. Strop tej nawierzchni wznosił się od 119,56-119,64 m n.p.m. (część S) do 119,84-119,92 m n.p.m. (część N).

Interpretacja. W obrębie wykopu IIc/A, na wysokości 116,48-116,92 m n.p.m., zidentyfikowano zachowany strop humusu gleby pierwotnej. Jego miąższość (0,07-0,21 m) świadczy o usunięciu części stropu, prawdopodobnie podczas wstępnego zagospodarowywania placu rynkowego. Zupełny brak humusu w części północnej wykopu potwierdza, że prace te dotyczyły wyrównania powierzchni Rynku. Na tej podstawie można sądzić, że pomiędzy środkową częścią wykopu IIc/A a wykopem IIb/A istniało kiedyś niewielkie zagłębienie, natomiast w północnej części tego pierwszego znajdowała się niewielka kulminacja terenu, która została zniwelowana. Deniwelacje między tymi formami terenowymi nie były zbyt duże i lokowały się w przedziale 0,2-0,4 m.

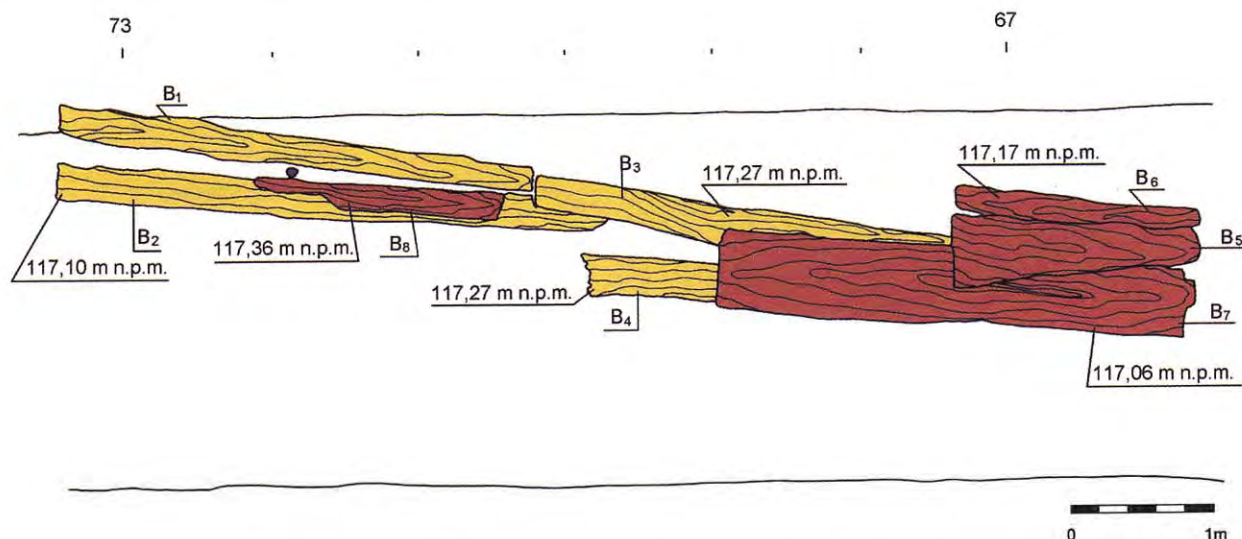

Ryc. 125. Wrocław. Rynek. Wykop IIc/A. Profil zachodni wykopu. Legenda jak na ryc. 8. Rys. M. Szczecińska
Abb. 125. Breslau. Ring Grabungssfläche IIc/A. Westaufriß der Grabungsfläche. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 126. Wrocław. Rynek. Wykop IIc/A. Fragmenty ceramiki. a-c: warstwa 8; d: warstwa 9; e-g: warstwa 11. Rys. M. Szczecińska

Abb. 126. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIc/A. Keramikfragmente. a-c: Schicht 8; d: Schicht 9; e-g: Schicht 11. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 127. Wrocław. Rynek. Wykop IIc/A. Konstrukcje drewniane II poziomu konstrukcyjnego (warstwy 10a, 10b – obiekt nr 2).

Rys. T. Dąbrowa, M. Szczecińska

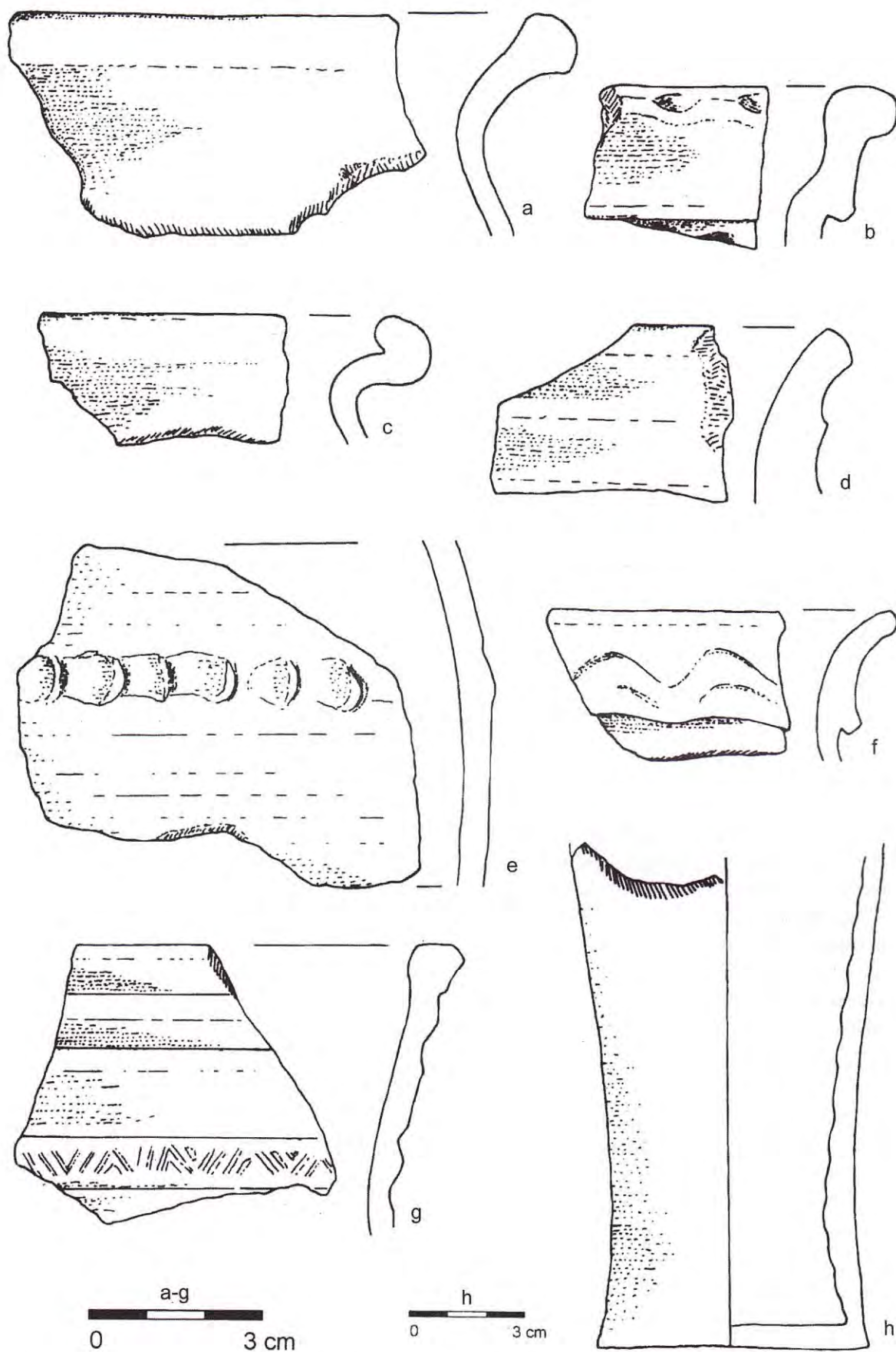
Abb. 127. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIc/A. Holzkonstruktionen des II. Konstruktionshorizontes (Schichten 10a, 10b – Objekt Nr. 2). Gez. von T. Dąbrowa, M. Szczecińska

Podobnie jak w wykopie IIb/A na badanej przestrzeni stwierdzono 4 warstwy mierzwy, związanej z gromadzeniem się nieczystości i odpadków na placu rynkowym. Najstarsza z nich, warstwa 11, odpowiadała wysokościowo warstwie 6 z wykopu IIb/A i zawierała materiał ceramiczny o podobnej chronologii, z 2. połowy XIII i początku XIV w. Zlokalizowana wyżej warstwa 8 zalegała na zbliżonej wysokości co warstwa 4 z wykopu IIb/A, zawierała również materiały z 1. poł. XIV wieku. Również dwie pozostałe warstwy: 7a i 5a mają strop na podobnej wysokości co jednostki 2b₁ i 2a₃ z wykopu IIb/A. Warstwy 7a i 5a zawierają jednak materiał z 2. poł. XIII-1. poł. XIV w., bez późniejszych zabytków. Sytuacja ta może być jednak dziełem przypadku, ponieważ zbiór datowanej ceramiki jest niewielki, szczególnie w warstwie 5a. Powstanie tej ostatniej w 1. połowie XIV w. jest mało prawdopodobne z uwagi na wysokość jej zalegania. Sumując, można powstanie warstw lokować w trzech okresach: a) 2. połowa XIII i XIII/XIV w. (warstwa 11); b) 1. połowa XIV w. (warstwy 8, 7a) c) 2. połowa XIV-XIV/XV w. (?) (warstwa 5a).

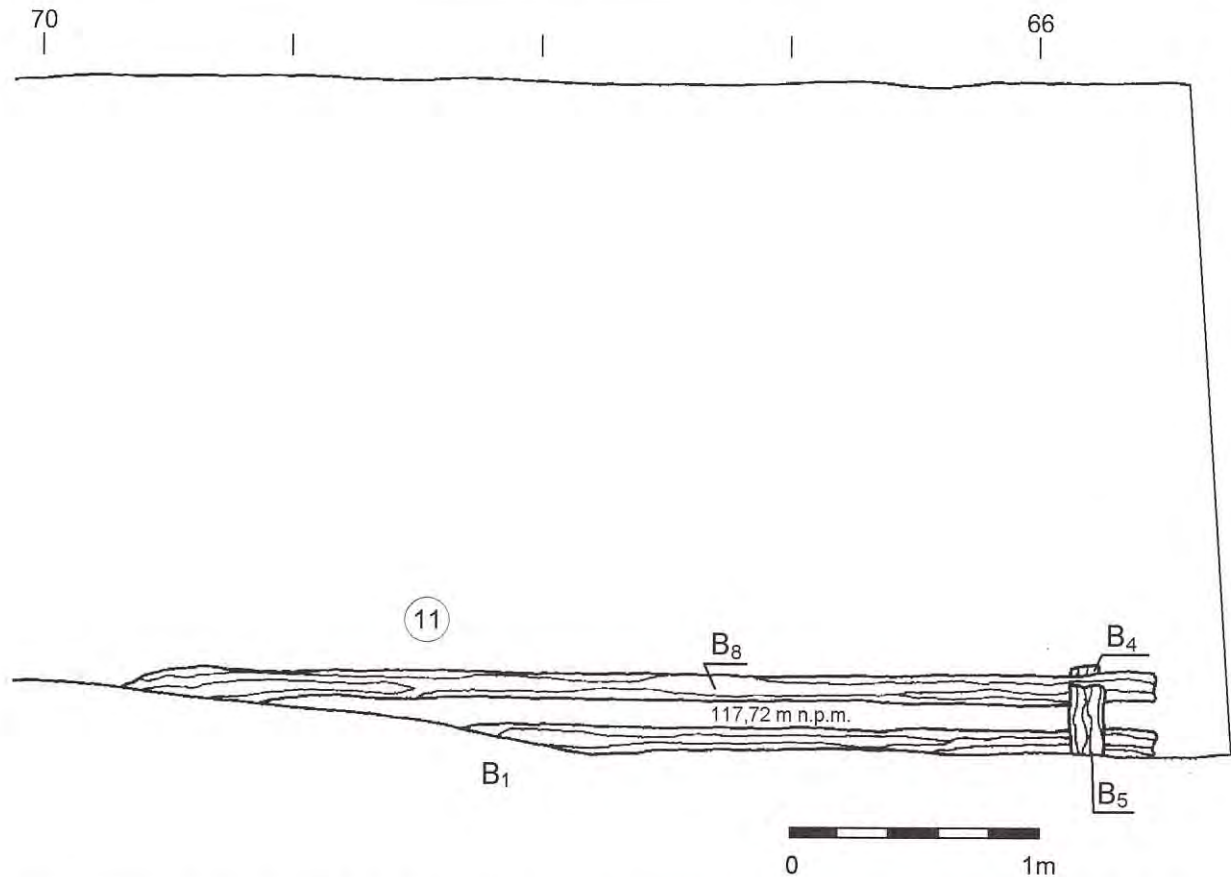
Ślady działalności związanej z równaniem i stabilizacją terenu były tam mniej czytelne niż w wykopie IIb/A. Bruki reprezentowane były jedynie przez resztki nowożytniej nawierzchni, z której zachował się tylko podsyp i pojedyncze, przemieszczone otoczaki, pierwotnie wchodzące w skład bruku. Najmłodsze fragmenty ceramiki z podsypu datować można na

XVI w. Bruk był zapewne młodszy, ponieważ wysokością odpowiadał nawierzchni, stwierdzonej w wykopie IIb/A (XVIII w.?). Odkryte w wykopie podsypy miały formę soczew, wypełnionych próchnicą z węglami drzewnymi (warstwa 7b) lub iłu z piaskiem (warstwa 5b). Starszy z nich powstawał jednocześnie z warstwą 7a (1. poł. XIV w.), a depozycja młodszego następowała jednocześnie z odkładaniem się warstwy 5a (2. poł. XIV, XIV/XV w.).

Do najbardziej interesujących obiektów, odkrytych w ramach wykopu IIc/A, należą relikty trzech budynków drewnianych. Najstarsze z nich (obiekty nr 3 i 2) zostały wkopane w warstwę 11, a następnie przykryte przez warstwę 8 z 1. połowy XIV w. Ich stan zachowania nie pozwala na odtworzenie szczegółów konstrukcji ścian i podłogi. Większy z nich, o długości co najmniej 8 m, wzniesiono najprawdopodobniej w konstrukcji szkieletowej (warstwa 10c), z której zachowały się częściowo belki przyciesiowe. W jego wnętrzu wykonano piaszczysty podsyp, a przemieszczone elementy drewniane (warstwa 10b) pozwalają przypuszczać, że był on wyposażony w drewnianą podłogę (?). Budynek był zorientowany dłuższą osią po linii NE-SW, tj. mniej więcej równoległe do zachodniej pierzei bloku śródrynkowego. Stał on naprzeciwko dawnego wejścia do sukiennic i tym prawdopodobnie należy tłumaczyć jego wyjątkowo solidną konstrukcję i imponujące rozmiary. Obok niego znajdowały się relikty drewnianej konstrukcji, z której zachowała się pojedyncza, ustawiona na sztorc

Ryc. 128. Wrocław. Rynek. Wykop IIc/A. Fragmenty ceramiki. a-e: warstwa 5a; f-h: warstwa 7a. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 128. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIc/A. Keramikfragmente. a-e: Schicht 5a; f-h: Schicht 7a. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 129. Wrocław. Rynek. Wykop IIc/A. Konstrukcje drewniane I poziomu konstrukcyjnego (warstwa 6a – obiekt nr 1). Rys. M. Szczecińska

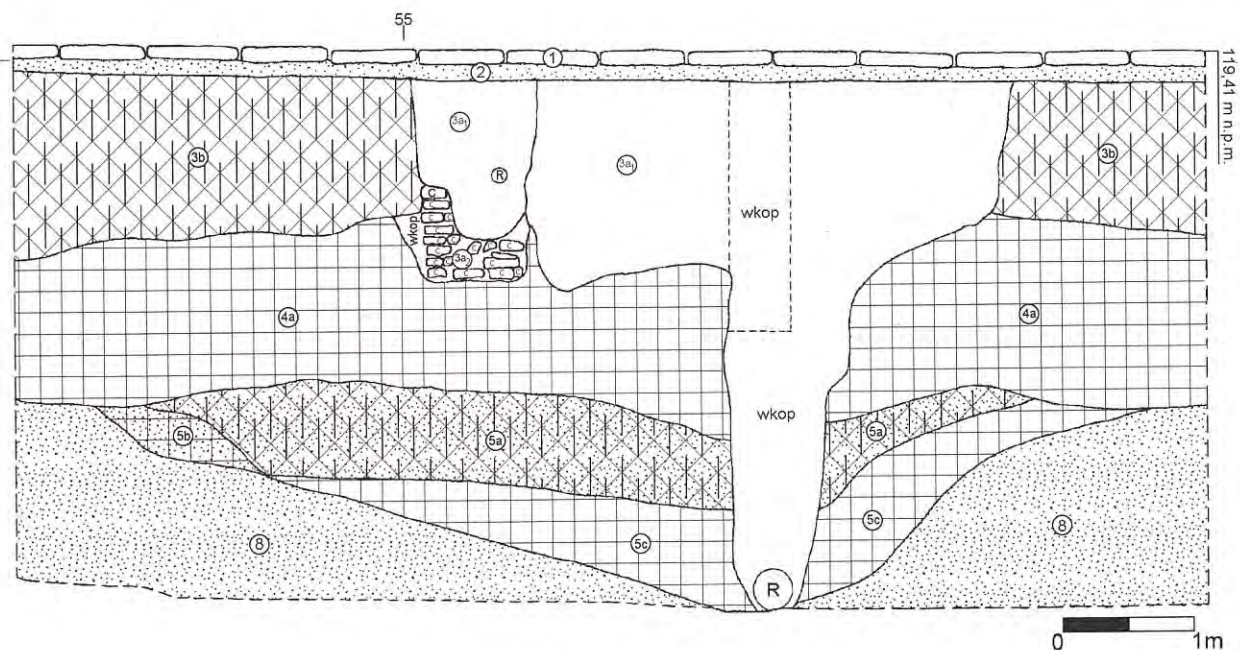
Abb. 129. Breslau. Ring. Grabungsfläche IIc/A. Holzkonstruktionen des I. Konstruktionshorizontes (Schicht 6a – Objekt Nr. 1). Gez. von M. Szczecińska

dłuższej krawędzi dranica o długości 3,3 m, stabilizowana rzędem kołków. Podobna konstrukcja starszego obiektu z wykopu IIb/A pozwala wnioskować, że są to pozostałości fundamentu jednej ze ścian budynku. Z uwagi na niewielką liczbę zachowanych elementów trudno zrekonstruować jego wymiary, wiadomo jednak, że był on zorientowany podobnie jak uprzednio opisane budynki. Ustalenie chronologii obydwu budynków można określić pośrednio. Były one wkopane w warstwę z materiałem z przełomu XIII i XIV w., a nakrywała je jednostka z ceramiką z 1. poł. XIV w., można więc sądzić, że wykonano je w tym ostatnim okresie, prawdopodobnie w jego początkach. Z takim datowaniem nie stoi w sprzeczności datowanie dendrologiczne belki nr 6 z obiektu nr 3, lokujące okres ścięcia drzewa po 1252 r. Szczegółowe przeznaczenie obu budynków oraz ich ewentualny związek chronologiczny i funkcjonalny są trudne do ustalenia. Ich przeznaczenie wiąże się niewątpliwie z handlem (kramy, magazyny), a solidniejszy obiekt mógł pełnić rolę swego rodzaju „przed-sionka” sukiennic. Ostatni z odkrytych w wykopie

IIc/A budynków (obiekt nr 1 – warstwy 6a i 6b) był wkopany w warstwę 7b. Zachował się jedynie częściowo, w postaci fundamentu ściany wschodniej, zarejestrowanego na długości około 3,7 m. We wnętrzu budynku znajdował się piaszczysty podsyp nakryty podłogą, zbudowaną z otoczków. Budynek ten znajdował się mniej więcej w miejscu, w którym odkryto obiekt nr 3, był tylko nieznacznie przesunięty w kierunku wschodnim. Na podstawie datowania warstw 7a i 5a (por. uwagi wyżej) czas powstania i funkcjonowania obiektu lokować można w 2. połowie XIV w. Zastąpił on zapewne zniszczony i rozebrany budynek, określane jako obiekt nr 3.

Stratygrafia nawarstwień w wykopie IIc/A pozwala wyróżnić V faz użytkowania tej części placu rynkowego:

I faza (2. poł. XIII w., XIII/XIV w.) – początki zagospodarowania terenu, wiążące się z wyrównywaniem powierzchni (warstwa 12), depozycją warstwy 11 oraz, najprawdopodobniej, realizacją dwóch budynków drewnianych u schyłku tego okresu (zespół warstw 10, warstwa 9). Strop nawarstwień

Ryc. 130. Wrocław. Rynek. Wykop II d/A. Fragment profilu wschodniego – zagłębienie terenu w południowej części wykopu (obiekt nr 1: warstwy 5a-5c). Legenda jak na ryc. 8. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 130. Breslau. Ring. Grabungsfläche II d/A. Fragment des Ostaufrisses – Bodenvertiefung im südlichen Teil der Grabungsfläche (Objekt Nr. 1: Schichten 5a-5c). Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von M. Szczecińska

związanych z tą fazą sięgał 117,55 m n.p.m., a ich miąższość dochodziła do około 0,7 m.

II faza (1. poł. XIV w.) – wiąże się z depozycją warstw mierzwy (7a, 8) oraz powstaniem lokalnych podsypów (7b), a także przemodelowaniem warstwy 9 po zniszczeniu i rozebraniu istniejących tam budynków. Strop nawarstwień związanych z tą fazą sięgał 118,06 m n.p.m., a ich grub. dochodziła do 0,8 m.

III faza (2. poł. XIV w., XIV/XV w. ?) – wiąże się z konstrukcją nowego budynku (warstwy 6a, 6b). Po jego zniszczeniu powstały lokalne podsypy i kolejna warstwa mierzwy (warstwy 5a, 5b). Strop opisanych warstw znajdował się maksymalnie na wysokości 118,56 m n.p.m., a ich grubość sięgała 0,75 m.

IV faza (XVI-XVIII w. ?) – związana z konstrukcją bruku nowożytnego (warstwa 4). Miąższość nawarstwień tej fazy sięgała 0,4 m, a ich strop odnotowano na wysokości 118,62 m n.p.m.

V faza (XIX-XX w.) – przebudowa instalacji rynkowych oraz brukowana nawierzchnia Rynku. Współczesna nawierzchnia znajdowała się na wysokości 119,56-119,92 m n.p.m., wykazując spadek w kierunku południowym.

Wykop II d/A

Zlokalizowany wzdłuż zachodniej pierzei bloku śródrynkowego, na przedłużeniu wykopów II b/A i II c/A (ryc. 4). Jego długość maksymalna wynosiła 61 m,

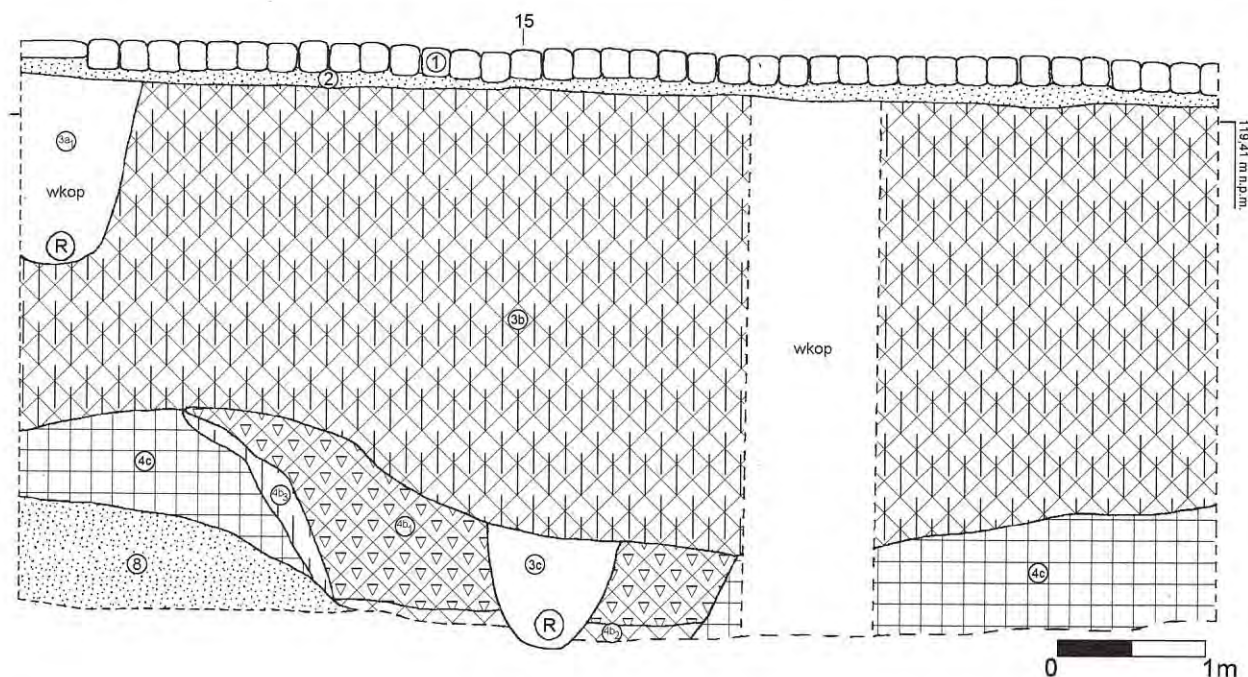
szerokość od 2,2 do 2,4 m, a głębokość sięgała 4,3 m. Od leżącego na południe wykopu II c/A oddzielał go odcinek długości 1,5 m (studzienka kanalizacyjna wraz z wkopem).

Prace budowlane postępowały zgodnie z przebiegiem starego wkopu pod instalację kanalizacyjną. Z tego względu badania archeologiczne ograniczyły się do dokumentacji profili wykopu. Stratygrafię nawarstwień omówiono na podstawie lepiej zachowanego profilu wschodniego. W celu lepszej lokalizacji omawianych warstw wykop podzielono na metry, rozpoczynając od północy.

Warstwa 7 – wystąpiła w środkowej partii wykopu, na metrach 26-39, pod warstwą 4a. W części północnej swego zasięgu została zniszczona przez wkopy nowożytne. Strop warstwy zarejestrowano na wys. 117,11-117,52 m n.p.m., przy czym został on przemieszany i zniszczony w trakcie depozycji warstw 4a i 4c. Miąższość warstwy wynosiła 0,10-0,38 m. Tworzyła ją szara, piaszczysta próchnica, łagodnie przechodząca w jasnoszare, miejscami rdzawe piaski podłoża. W warstwie zaobserwowano pojedyncze negatywy po korzeniach, o ciemnoszarym wypełnieniu.

W trakcie czyszczenia profilu w warstwie nie stwierdzono materiału zabytkowego. Jej struktura oraz pozycja stratygraficzna pozwalają, aby uznać ją za poziom próchnicy gleby pierwotnej.

Warstwa 6 – wystąpiła w południowej części wykopu, na metrach 44-47, pod warstwą 4a. Jej strop zarejestrowano na wys. 116,91-117,11 m n.p.m., a miąższość sięgała 0,05-0,30 m.

Ryc. 131. Wrocław. Rynek. Wykop IId/A. Fragment profilu wschodniego z obiektem nr 2 (warstwy 4b₁-4b₃). Ryc. M. Szczecińska
Abb. 131. Breslau. Ring. Grabungsfläche IId/A. Fragment des Ostaufrisses mit dem Objekt Nr. 2 (Schichten 4b₁-4b₃). Gez. von M. Szczecińska

Warstwę tworzyła szara, przemieszana z piaskiem próchnica. Jej skład oraz barwa wskazują, że powstała ona w czasie przemieszczania próchnicy pierwotnej. Sposób ułożenia warstwy wskazuje, że próchnica została użyta do wypełnienia lokalnego zagłębienia, które powstało, być może, w trakcie wybierania piasku.

W czasie czyszczenia profilu w warstwie nie stwierdzono materiału zabytkowego.

Zespół warstw 5 – odkryto w południowej części wykopu, na metrach 53-61, pod warstwą 4a. W jego skład wchodzi trzy warstwy, powstałe w wyniku zasypania wkopu, sięgającego w piaski podłoża (obiekt nr 2), częściowo zniszczone przez wkop nowożytny (ryc. 130). Zagłębienie, o dług. ok. 7,9, głęb. ok. 1,3 m sięgało swym dnem 115,16 m n.p.m., przy czym jego ściany opadały łagodnie.

Warstwa 5c – wypełniała dolną partię zagłębienia oraz jej część południową (ryc. 130). Strop tej warstwy znajdował się na wys. 115,91 m n.p.m. (partia środkowa), a w części południowej wznosił się gwałtownie i sięgał 116,74 m n.p.m., przy czym miąższość warstwy wynosiła 0,28-0,78 m. Stanowiła ją ciemnobrązowa mierzwa o luźnej konsystencji, z licznymi, drobnymi kawałkami drewna oraz pojedynczymi fragmentami gruzu ceglano-wapiennego. Pozycja warstwy oraz jej wypełnienie świadczą, że powstała podczas wyrównywania terenu po wybraniu zagłębienia.

Warstwa 5b – wystąpiła w formie soczewki, o dług. ok. 1,5 i grub. do 0,35 m, przy północnej ścianie zagłębienia (ryc. 130), a jej strop odnotowano na wys. 116,24-116,76 m n.p.m. W jej skład wchodziła ciemnoszara i brązowa mierzwa z dość dużą domieszką piasku. Pozycja i treść warstwy świadczą o jej genezie analogicznej do warstwy 5c.

Warstwa 5a – zarejestrowana w górnej partii zagłębienia, pod warstwą 4a. Jej strop wystąpił na wys. 116,46-116,96 m

n.p.m., a miąższość wynosiła od 0,23 do 0,75 m. Tworzyła ją szara ilasta próchnica z grudkami żółtego i zielonkawego iłu, zawierająca dość liczne fragmenty spalonego drewna i gruzu ceglano-wapiennego. Warstwa ta, w skład której wchodzi elementy pochodzące z rozbiórki budynku, stanowiła część zasypania opisywanego zagłębienia.

Rozmiary zagłębienia oraz jego forma przekonują, że powstało ono w wyniku prac budowlanych na Rynku, prawdopodobnie w wyniku intensywnej eksploatacji piasku. Jego pozycja stratygraficzna wskazuje, że wykopano je w początkach zagospodarowania placu rynkowego.

Warstwa 4c – odkryta w północnej i środkowej części wykopu, na metrach 4-26, pod warstwami 4a, 4b i 3b (ryc. 131). W partii północnej układała się horyzontalnie, a w środkowej wypełniała zagłębienie o głęb. względnej ponad 1,1 m¹⁴. Jej strop znajdował się na wys. 116,89-117,53 m n.p.m., a grub. wynosiła od 0,42 do ponad 1,10 m. Warstwę tworzyła tłusta, mało zbita mierzwa z niewielką domieszką piasku i z licznymi fragmentami organicznymi: kawałkami drewna, żdzblami słomy i trawy oraz kory. Skład warstwy świadczy o tym, że powstała ona w trakcie narastania nieczystości podczas użytkowania powierzchni rynkowej. Jej konsystencja pozwala przypuszczać, że została przemieszczona i przemodelowana tak, aby zapełnić zagłębienie, sięgające w głąb piasków podłoża. Rozmiary tego zagłębienia pozwalają łączyć je z pracami budowlanymi przy zagospodarowaniu placu rynkowego, prawdopodobnie z uzyskiwaniem piasku.

¹⁴ Z uwagi na bardzo niebezpieczne warunki pracy (mało szczelne ściany z płyt Larsena) nie podjęto próby zbadania spagu warstw 4c i 4b₂.

Inwentarz: w trakcie czyszczenia profilu uzyskano 1 nieokreślony przedmiot żelazny, 2 wyroby drewniane, 2 fragm. skóry oraz 6 fragm. kości.

Zespół warstw 4b (obiekt nr 1) – łączy się z wypełnieniem zagłębienia wkopanego w warstwę 4c i piaski podłoża, przykrytego przez warstwę 3b. Długość zagłębienia w profilu wschodnim wykopu wynosiła ok. 3,9 m, a jego głęb. sięgała 1,4 m (metry 13-17). Ściany obiektu opadały dość stromo w kierunku dna.

Warstwa 4b₂ – odkryta w spagu obiektu, nad jego dnem, które zidentyfikowano jedynie na odcinku 0,2 m (ryc. 131). Jej strop układał się w przybliżeniu horyzontalnie i znajdował się na wys. 115,96-116,11 m n.p.m. Miąższość warstwy, na odcinku, na którym zarejestrowano dno obiektu, wynosiła 0,08 m. Tworzyła ją zbita, ciemnobrązowa próchnica z dużą ilością drewna, w tym fragmentów przypalonych. Pozycja tej warstwy, jej skład i konsystencja pozwalają ją interpretować jako pozostałość po zniszczonej podłodze obiektu.

Warstwa 4b₃ – wystąpiła przy północnej ścianie obiektu i układała się zgodnie z jej krzywizną (ryc. 131). Jej górny kraniec znajdował się na wys. 117,41 m n.p.m., dolny natomiast stykał się z pozostałościami po podłodze obiektu i sięgał 116,11 m n.p.m. Grubość omawianej warstwy mierzyła od 0,07 do 0,22 m. Stanowił ją szarzielony, tłusty il z pojedynczymi, bardzo drobnymi fragmentami cegieł. Pozycja i skład warstwy pozwalają określić ją jako wyłożenie ściany obiektu, wykonane najprawdopodobniej głównie w celach izolacyjnych, przed zanieczyszczeniami z warstwy 4c. Brak tego wyłożenia przy ścianie południowej może być efektem zniszczenia tej właśnie partii obiektu.

Warstwa 4b₁ – stanowiła wypełnisko obiektu, nakryte przez nowożytną warstwę 3b, która zniszczyła partie stropowe omawianej warstwy. Jej strop wystąpił na wys. 116,46-117,41 m n.p.m., a miąższość sięgała 0,48-1,10 m. Tworzyła ją ciemnobrązowa, bogata we fragmenty drewna próchnica z licznymi, drobnymi fragmentami cegieł i pojedynczymi grudkami żółtego ilu.

Wkop pod obiekt oraz warstwy wypełniające jego wnętrze pozwalają interpretować go, jako zagłębioną w podłożu część budynku, pełniącą rolę piwnicy. Pozostałości warstwy izolacyjnej zdają się świadczyć, że w piwnicy przechowywano materiały, które należało zabezpieczyć od zanieczyszczeń zewnętrznych, prawdopodobnie artykuły spożywcze. Na podstawie stratygrafii nawarstwień można stwierdzić, że obiekt ten jest młodszy od warstwy 4c. Jego pozycja wobec warstw wyższych jest trudna do ustalenia z uwagi na nowożytne zniszczenie stropu obiektu. Zachowana głęb. wskazuje, że był on młodszy od warstwy 4a.

Inwentarz: w czasie czyszczenia profilu uzyskano 3 przedmioty żelazne (m.in. gwóźdź) oraz 1 okucie z brązu (?), 6 fragm. ceramiki naczyniowej.

Chronologia – 2. poł. XIII w.

Warstwa 4a – wystąpiła w południowej i środkowej części wykopu (metry 21-61), poza jego odcinkiem północnym oraz fragmentami zniszczonymi przez wkopy nowożytne (3a₁, 3a₂). Nakrywała ją warstwa nowożytna, stanowiąca wypełnisko dawnego wkopu pod instalację kanalizacyjną. Strop warstwy zalegał na wys. 117,64-118,37 m n.p.m., a jej grub. wynosiła

0,58-1,54 m. Tworzyła ją zbita, ciemnobrązowa mierzwa, bogata w składniki organiczne: kawałki drewna i kory, fragmenty słomy i traw. Stwierdzono również dość liczne otoczaki, o średn. do 0,25 m, oraz różnej wielkości fragm. cegieł (grub. 0,080-0,085 m) i zaprawy wapiennej. Skład opisywanej jednostki jest typowy dla warstw użytkowych, powstających w obrębie placu rynkowego. Duża miąższość tej warstwy może być efektem przemieszczenia się paru jednostek stratyfikacyjnych.

Inwentarz: w czasie czyszczenia profilu uzyskano 1 gwóźdź, 1 odpad produkcyjny z kości, 45 fragm. ceramiki naczyniowej.

Chronologia – XIV-XIV/XV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 3c – wkop nowożytny oraz jego wypełnisko (piasek z niewielką domieszką próchnicy), stwierdzone na metrach 15 i 16. Jego strop został zniszczony przez warstwę 3b.

Warstwa 3a₂ – murowany kolektor ściekowy wraz z wkopem, stwierdzony w południowej części wykopu, na metrach 55 i 56, pod warstwami 3b i 3a₁. Został on wykonany z cegieł maszynowych, połączonych zaprawą wapienno-cementową. Jego całkowita szer. wynosiła 0,78 m, a zachowana wys. sięgała 0,74 m (118,43 m n.p.m.). Koryto kolektora, wykonane ze specjalnie profilowanych cegieł, miało kształt nieckowaty, o szer. 0,5 m i wys. co najmniej 0,38 m. Na podstawie zachowanych relikwów można ustalić, że kolektor biegł po linii NE-SW.

Warstwa 3b – została stwierdzona na całej dług. wykopu, pod warstwą 2. Została naruszona przez liczne młodsze wkopy, a jej strop zalegał na wys. 119,17-119,74 m n.p.m. Grubość warstwy wynosiła od 1,05 do 3,15 m. Stwierdzono w niej przemieszaną próchnicę, mierzwę, grudy żółtego ilu oraz niewielką ilość piasku. Oprócz tego wystąpiły tutaj liczne otoczaki, o średn. dochodzących do 0,28 m, duża liczba ułamków cegieł wykonanych ręcznie i maszynowych oraz fragmenty dranic i belek. Skład warstwy wskazuje, że powstała ona jako wypełnisko wkopów, przygotowanych pod budowę nowożytnych instalacji kanalizacyjnych. Liczne otoczaki oraz fragmenty konstrukcji drewnianych informują, że nowożytne prace budowlane zniszczyły nie tylko nawierzchnie brukowane, ale i budynki stojące wzdłuż zachodniej pierzei bloku śródrzynkowego.

Warstwa 3a₁ – tą zbiorczą nazwą określono zespół wkopów wraz z wypełniskami, występujących pod warstwą 2, a niszczących warstwy niższe (por. ryc. 130).

Warstwa 2 – szarżółty piasek z niewielką ilością próchnicy, występujący na całej dług. wykopu, pod warstwą 1. Strop warstwy 2 stwierdzono na wys. 119,21-119,83 m n.p.m., a jej miąższość wynosiła 0,04-0,16 m. Warstwa ta stanowiła podsyyp pod nowożytną nawierzchnię Rynku.

Warstwa 1 – nowożytna nawierzchnia Rynku zbudowana z kostki i z płyt granitowych. Jej strop wznosił się od 119,41 w części południowej do 120,10 m n.p.m. w części północnej.

I n t e r p r e t a c j a. Zniszczenia nawarstwień pierwotnych w wykopie IId/A sprawiły, że dokonane obserwacje stratygraficzne są znacznie mniej precyzyjne i, jak wspomniano wcześniej, oparte zostały na obserwacji profili. W wypadku niektórych warstw, podczas czyszczenia profilu, nie uzyskano materiałów zabytkowych, tak więc chronologię określono na podstawie stratygrafii. Strop nawarstwień

średniowiecznych został poważnie naruszony przez nowożytnie wkopy, co uniemożliwiło zbadanie oryginalnego stropu nawarstwień z XIV/XV w.

Próchnica gleby pierwotnej zachowała się na niewielkim odcinku w środkowej partii wykopu (warstwa 7). Wysokość jej stropu wzrastała generalnie w kierunku północnym (maksymalnie do 117,52 m n.p.m.), przy czym w części jej przebiegu widoczne jest lokalne zagłębienie. Maksymalna miąższość tego poziomu (0,38 m) ilustruje redukcję jego stropu nie tylko w wykopie IId/A, ale również w wykopach IIb/A i IIc/A. W większej partii wykopu brak jednak tej warstwy, co świadczy o jej usunięciu w początkach użytkowania placu rynkowego. Śladem tych zabiegów jest warstwa 6 – przemieszczona próchnica, wypełniająca lokalne zagłębienie. W dwóch miejscach, oprócz usunięcia próchnicy, wykonano wyraźne wkopy, sięgające w piaszczyste podłoże (obiekt nr 2, zagłębienie wypełnione przez warstwę 4c). Powstały one prawdopodobnie wskutek wybierania piasku, używanego do celów budowlanych, a następnie wypełnione mierzwą i próchnicą.

W wykopie odkryto 2 poziomy intensywnego użytkowania placu rynkowego w postaci warstw mierzwy (4a, 4c). Z uwagi na mało zbitą, luźną konsystencję tych warstw, a także znaczną ich miąższość (do 1,54 m) można przypuszczać, że zostały one przemieszczone przez osadników średniowiecznych w celu wyrównania terenu. W wypadku warstwy 4c wypełniono nią m.in. zagłębienie, powstałe podczas wybierania piasku. Chronologia powstania warstwy 4c nie jest znana. Wziąwszy jednak pod uwagę jej pozycję oraz datowanie obiektu nr 1 (zestaw warstw 4b), można sądzić, że istniała już w czasie kopania dołu na piasek, wykonanego zapewne w początkach aktywności budowlanej przy Rynku, być może około połowy XIII w. lub w 2. połowie tegoż stulecia. Szeroka chronologia i znaczna miąższość wyższej warstwy 4a, ustalona na podstawie ceramiki na XIV i XIV/XV w., także potwierdza przesunięcie i przemieszanie warstw.

Jedynie w północnej części wykopu udało się stwierdzić piwniczkę (obiekt nr 1), która najprawdopodobniej stanowiła część budynku. Miała ona drewnianą podłogę oraz częściową przynajmniej warstwę izolującą wewnątrz od niekorzystnych substancji, przenikających z warstwy 4c. Te cechy obiektu, świadczące o jego starannym wykonaniu, przekonują nas, że w piwniczce przechowywano produkty wrażliwe na zanieczyszczenia, prawdopodobnie artykuły spo-

żywcze. Na podstawie ceramiki jej powstanie można datować na 2. połowę XIII w. Ze względu na szczupłość materiału ceramicznego chronologia ta nie jest pewna. Nie jest wykluczone, że obiekt ten był nieco późniejszy i powstał w XIII/XIV w.

Następstwo warstw, przebadanych w wykopie IId/A, pozwala nam wydzielić III fazy użytkowania tej części placu rynkowego:

I faza (połowa XIII-XIII/XIV w.) – porządkowanie terenu, które zniszczyło strop warstwy 7 oraz spowodowało depozycję warstwy 6. Wówczas powstały także wkopy dla pozyskania piasku do budowy murowanych zabudowań w Rynku. Wypełniono je następnie mierzwą i próchnicą, gromadzącą się od początku użytkowania placu rynkowego (zespół warstw 5 – obiekt nr 2 oraz warstwa 4c). W części północnej omawianego terenu powstał w tym czasie budynek (?), z którego zachowała się jedynie piwniczka (zespół warstw 4b – obiekt nr 1). Grubość związanych z tymi działaniami nawarstwień sięgała 1,2 m, a ich strop znajdował się na wysokości 116,89-117,53 m n.p.m.

II faza (XIV, XIV/XV w.) – przemieszczenia nawarstwień spowodowały, że ten długi okres czasu jest reprezentowany przez jedną warstwę o znacznej miąższości (4a). Jej grubość dochodziła do 1,54 m, a strop znajdował się na wysokości 117,64-118,37 m n.p.m., rosł w kierunku północnym.

III faza (XIX-XX w.) – nawarstwienia nowożytnie związane z instalacjami miejskimi i nawierzchnią z kostki granitowej. Ich grubość w profilu sięgała 3,8 m, a strop znajdował się na wysokości 119,41 m n.p.m. (część południowa) - 120,10 m n.p.m. (część północna).

Przyłącze nr 1

Tak oznaczono odkrywkę pod przyłącze, wykonaną w południowej partii wykopu IId/A, w kierunku pierzei bloku śródrynkowego. Całkowita długość odkrywki wynosiła około 3 m, a maksymalna szerokość dochodziła do 2,5 m. Prace budowlane wykonywano w granicach starego wkopu instalacyjnego, badania archeologiczne objęły więc jedynie dokumentację profili wykopu. Najlepiej zachowany był jego profil północny, którego obserwacja była możliwa na odcinku około 2,5 m, począwszy od wschodniej ściany wykopu IId/A. Nawarstwienia wyróżnione w przyłączu, które korespondowały z jednostkami przebadanymi w wykopie IId/A, uzyskały analogiczne oznaczenia.

Warstwa 7 – została stwierdzona we wschodniej części przyłącza, pod warstwą 3f₁. Jej strop znajdował się na wys. 116,90-116,95 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,04-0,12 m. Warstwę tworzyła szara, piaszczysta próchnica. Przechodziła ona łagodnie w jasnoszare piaski podłoża, a w jej spągu zaobserwowano liczne struktury pokorzeniowe. Jej pozycja stratygraficzna i struktura świadczą, że jest to poziom próchniczny gleby pierwotnej. Strop został zniszczony przez młodsze nawarstwienia. W warstwie nie stwierdzono zabytków archeologicznych.

Warstwa 4a – wystąpiła w zachodniej części wykopu, pod warstwą 3b, a jej część wschodnia została zniszczona przez późniejsze wkopy. Jej strop wystąpił na wys. 118,04-118,18 m n.p.m., a miąższość nie została rozpoznana (por. opis warstwy w wykopie IId/A). Warstwę tworzyła zbita, ciemnobrązowa próchnica, bardzo bogata w składniki organiczne: kawałki drewna i kory, fragmenty słomy, żdzbla traw oraz pestki owoców. Stwierdzono również otoczaki, o średn. do 0,22 m, a także liczne, silnie rozdrobnione fragmenty cegieł i zaprawy wapiennej. Jej skład oraz konsystencja są charakterystyczne dla poziomów nieczystości, narastających na placu rynkowym.

Chronologia – XIV-XIV/XV w., na podstawie znalezisk w profilu wschodnim wykopu IId/A.

Zespół warstw 3f – wypełnisko obiektu (obiekt nr 2), którego głęb. wynosiła około 1,3 m, nakryte przez warstwy 3b i 3e₂, zniszczone przez zespół warstw 3c i 3d. Jego ściana zachodnia, zniszczona przez warstwę 3b, posiadała stopień, a następnie opadała stromo w kierunku poziomego dna.

Warstwa 3f₃ – została zdeponowana na dnie obiektu. Jej strop zanotowano na wys. 117,91-117,95 m n. p. m., a miąższość w partii dobrze zachowanej sięgała 1,04 m. Tworzyła ją szara, piaszczysta próchnica z dużą domieszką węgla drzewnych oraz z pojedynczymi, silnie rozdrobnionymi fragmentami cegieł i zaprawy.

Warstwa 3f₂ – jej strop znajdował się na wys. 118,01-118,09 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,14-0,18 m. Stanowiła ją brązowa próchnica zawierająca dość liczne, silnie rozłożone fragmenty drewna oraz grudki zaprawy wapiennej.

Warstwa 3f₁ – wystąpiła w stropowej partii wypełniska obiektu, a jej część przykrywała wymieniony wyżej stopień. Jej strop odnotowano na wysokości 118,25 m, a miąższość wynosiła 0,12 (stopień) - 0,28 m. Warstwę wypełniała ciemnoszara próchnica z wyraźną domieszką piasku, z dość licznymi węglami drzewnymi. Fragmentaryczny stan zachowania obiektu oraz brak ewidentnych konstrukcji utrudnia określenie jego funkcji. Pozycja wkopu, pozostająca w związku ze ścianą zachodniej pierzei bloku śródrzynkowego, pozwala łączyć go z pracami budowlanymi o trudnej do określenia chronologii.

Zespół warstw 3e – związany z nowożytną nawierzchnią brukowaną, stwierdzoną w zachodniej części wykopu.

Warstwa 3e₂ – wystąpiła pod warstwą 3e₁ i 3b. Jej strop odnotowano na wys. 118,48-118,53 m n.p.m., a miąższość wynosiła od 0,11 do 0,24 m. Warstwę stanowiła szara, piaszczysta próchnica przemieszana z grudami i soczewkami żółtego piasku, zawierająca gruz wapienny. Pozycja warstwy oraz jej skład wskazują, że stanowiła ona podsyp pod brukowaną nawierzchnię.

Warstwa 3e₁ – jej zniszczone fragmenty leżały pod warstwą 3b. Wystąpiła ona w postaci soczewek zagłębionych w warstwę 3e₂. Strop tych zagłębień zalegał na wys. 118,48-118,54 m n.p.m., a ich głęb. wynosiła 0,05-0,08 m. Wypełniał je żółty piasek z pojedynczymi, silnie rozdrobnionymi fragmentami gruzu ceglano-wapiennego. Warstwa pozostała po likwidacji bruku.

Zespoły warstw 3d i 3c – związane z obiektem nowożytnym (obiekt nr 1), z konstrukcją nawierzchni ceglanej i jego zasypiskiem. Wystąpiły we wschodniej części wykopu, pod warstwami 3a₁ i 3b. Ściana zachodnia obiektu biegła stromo w kierunku poziomo układającego się dna, a zachowana głęb. wkopu wynosiła około 1,75 m.

Warstwa 3d₂ – pokrywała dno obiektu i leżała pod warstwą 3d₁. Jej strop wystąpił na wys. 117,08-117,15 m n.p.m., a miąższość wynosiła od 0,20 do 0,26 m. Warstwę tworzył żółty piasek z grudkami szarej, piaszczystej próchnicy. W części zachodniej warstwy, w partii przylegającej do ściany wkopu, stwierdzono dwie, ułożone na sztorc, dranice o szer. 0,08 i 0,12 i grub. 0,02 m. Piasek stanowił podsyp pod nawierzchnię ułożoną z cegieł. Dranice mogą pochodzić z szalunku zabezpieczającego ściany wkopu.

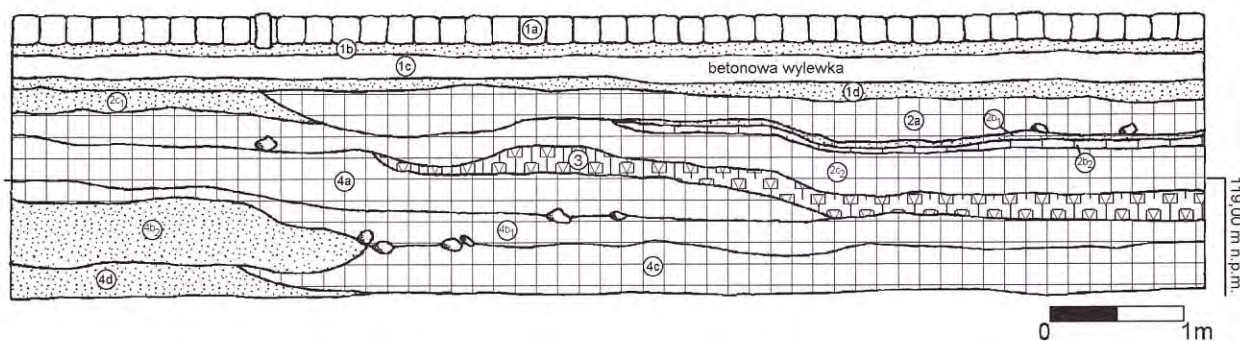
Warstwa 3d₁ – wystąpiła pod warstwą 3c₃, w postaci pojedynczego poziomu cegieł. Jego strop znajdował się na wys. 117,15-117,22 m n.p.m, a tworzące go wtórnie użyte cegły, o średnich wymiarach 70 × 150 × 280 mm, spojone były czystą zaprawą wapienną. Sposób ułożenia cegieł przekonuje, że opisywany poziom został wykonany prowizorycznie, prawdopodobnie w celu utwardzenia dna obiektu, związanego najprawdopodobniej z pracami budowlanymi przy budynkach muryowanych w zachodniej pierzei bloku śródrzynkowego.

Warstwa 3c₃ – znajdowała się pod warstwą 3c₂. Jej strop wystąpił na wys. 117,37-117,48 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,16-0,28 m n.p.m. Warstwę tworzył gruz ceglano-wapienny, zmieszany z jasnożółtym piaskiem i szarą próchnicą. Ma ona wyraźnie zasypiskowy charakter i powstała po zaprzestaniu użytkowania ceglanej nawierzchni.

Warstwa 3c₂ – wystąpiła pod warstwą 3c₁. Jej strop odnotowano na wys. 117,65-117,72 m n. p. m., a jej grub. wynosiła 0,21-0,35 m. Stanowiła ją szara próchnica, z dużą domieszką piasku, z niezbyt licznymi fragmentami cegieł i zaprawy wapiennej. Warstwa wchodziła w obręb zasypiska obiektu nr 1.

Warstwa 3c₁ – wystąpiła pod warstwą 3b oraz 3a₁. Jej strop znajdował się na wys. 118,53-119,45 m n.p.m., przy czym najwyżej sięgał w profilu wschodnim wykopu. Grubość warstwy wynosiła od 0,75 do 1,77 m. Stanowił ją szary piasek z niewielką domieszką próchnicy, przemieszany z gruzem ceglano-wapiennym. Tworzyła ona stropową część zasypiska obiektu nr 1. W profilu wschodnim wykopu także stanowiła strop zachowanych nawarstwień, co wyraźnie wskazuje na niezbyt odległy w czasie moment powstania, użytkowania i zasypiania obiektu nr 1.

Warstwa 3b – wystąpiła w zachodniej części wykopu i została zniszczona przez warstwę 3a₁. Jej strop znajdował się na wys. 119,45 m n.p.m., a miąższość wynosiła 1,0-1,4 m. Warstwę tworzyła szara próchnica, przemieszana z mierzwą, piaskiem i gruzem ceglano-wapiennym. Warstwa ta, stwierdzona

Ryc. 132. Wrocław. Rynek. Wykop III/A. Profil wschodni. Legenda jak na ryc. 8. Rys. E. Limisiewicz
 Abb. 132. Breslau. Ring. Grabungsfläche III/A. Ostaufriß. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von E. Limisiewicz

również w wykopie IIId/A, stanowiła zasypisko dawnego wkopu pod instalacje kanalizacyjne.

Warstwa 3a₁ – wkop współczesny pod instalację elektryczną oraz jego wypełnisko (szara próchnica z gruzem ceglanym i wapienno-cementowym), stwierdzone we wschodniej części wykopu.

I n t e r p r e t a c j a. Nawarstwienia średniowieczne zostały silnie zniszczone przez rozmaite prace o metryce nowożytniej. Zachowany fragment poziomu próchnicy gleby pierwotnej jest również silnie zmodyfikowany przez niedawne prace budowlane. Jego ścięty strop znajdował się na wys. 116,90-116,95 m n.p.m.

Jedyną oryginalną warstwą średniowieczną była jednostka 4a, wyróżniona również w wykopie IIId/A. Zgodnie z uzyskanym tam materiałem ceramicznym można ją ogólnie datować na XIV i XIV/XV w.

Obserwowana w profilu północnym stratygrafia pozwoliła nam wyróżnić III fazę użytkowania tej części placu rynkowego. Należy przy tym zastrzec, że najwcześniejsze ślady wykorzystania tego miejsca w średniowieczu zostały zniszczone przez późniejsze wkopy.

I faza (XIV-XIV/XV w.) – intensywne narastanie warstw nieczystości (warstwa 4a). Grubość tego poziomu w wykopie wynosi ponad 0,6 m, a jego strop sięga 118,18 m n.p.m.

II faza (XVI-XVIII w.) – z tą fazą wiąże się najprawdopodobniej obiekt związany z pracami budowlanymi przy budynkach zachodniej pierzei bloku śródrynkowego (zespół warstw 3f) oraz pozostałości bruku, którego relikty stwierdzono w wykopach IIb/A i IIc/A. Strop nawarstwień związanych z tą fazą sięgał 118,54 m n.p.m. Tak niski poziom negatywów po kamieniach przekonuje, że nie pochodzą one z zachowanej *in situ* nawierzchni brukowanej, ale dotyczą przemieszczonych już otoczaków.

III faza (XIX-XX w.) – wkopy i nasypy związane z pracami budowlanymi przy instalacjach miejskich i przy zachodniej pierzei bloku śródrynkowego (warstwa 3a₁, 3b, zespół warstw 3c i 3d). Powierzchnia tego poziomu, po zdjęciu bruku z czasów najnowszych, sięgała 119,45 m n.p.m.

Wykopy III/A, IV/A, V/A

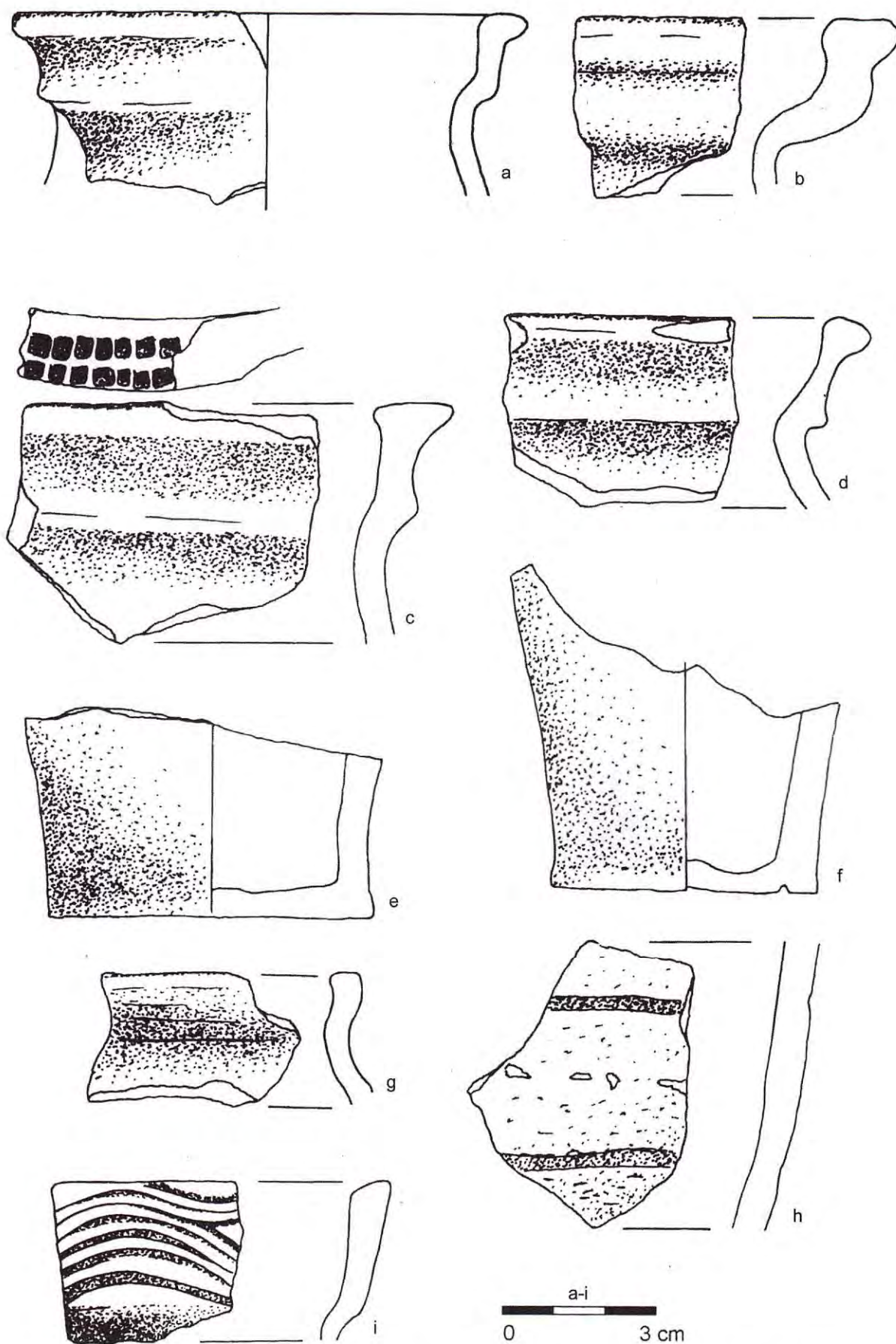
Zostały one założone na W, NW i N od ciągu wykopów związanych z modernizacją kanalizacji miejskiej (ryc. 4)¹⁵. Wykonano je w związku z pracami przy wymianie sieci wodociągowej i gazowej, a ich głębokość nie przekraczała 2,25 m. Objęły one tylko strop nawarstwień średniowiecznych, zachowanych w różnym stopniu, a dokonane obserwacje nie są tak kompletne, jak w przypadku wykopów omówionych uprzednio.

Wykop III/A

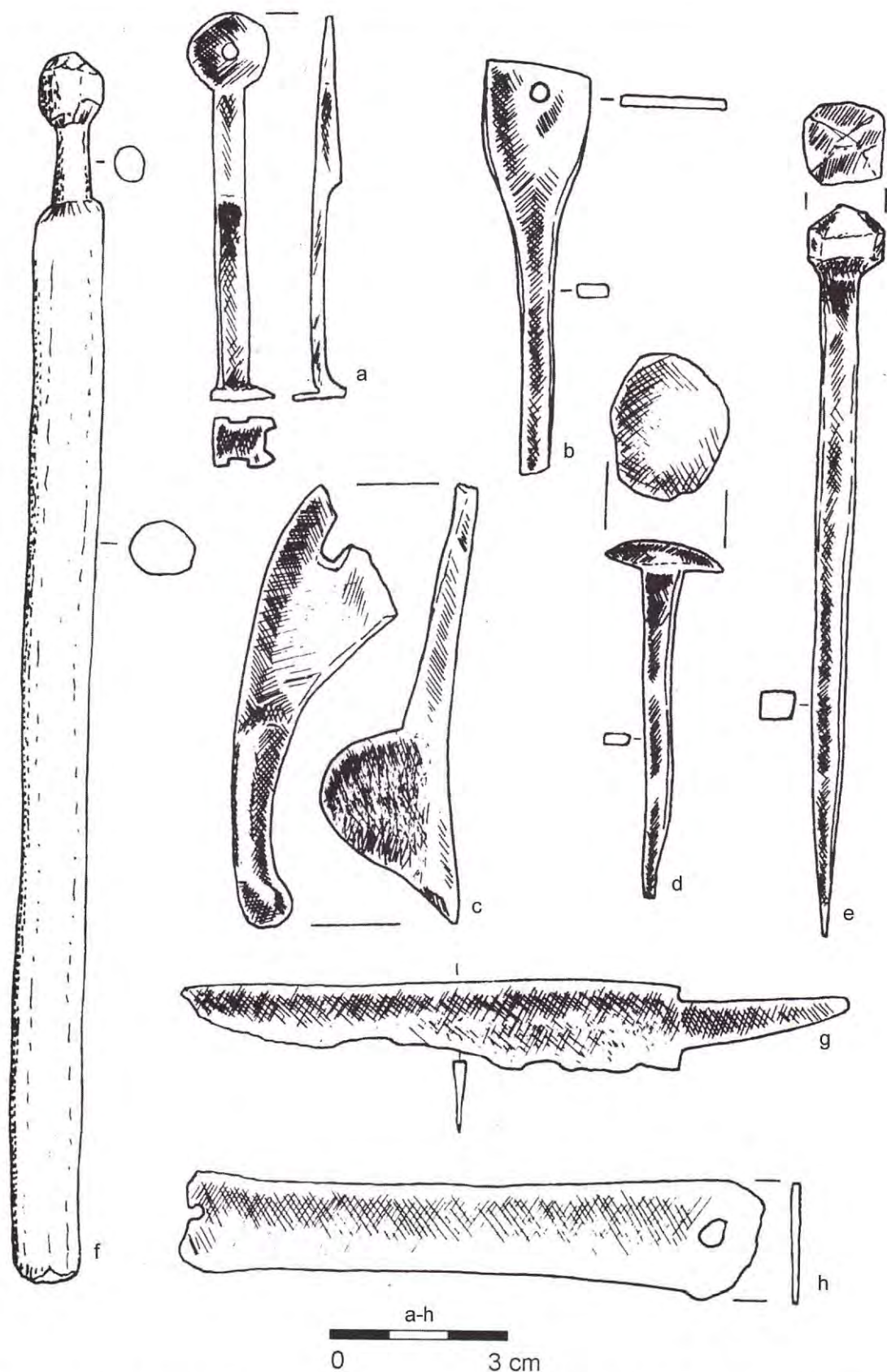
Założony został w północnej części dzisiejszego Placu Gołębiego, w miejscu wkopu pod przyłączy instalacji gazowej (ryc. 4). Jego całkowita długość wynosiła 9, a szerokość 1,1-1,5 m. Maksymalna głębokość wykopu sięgała 2,1 m. Z uwagi na doskonały stan zachowania nawarstwień prace prowadzono metodą wykopaliskową.

Warstwa 4d – została stwierdzona w północnej części wykopu, pod warstwami 4c i 4b₂ (ryc. 132). Jej strop znajdował się na wys. 118,14-118,34 m n.p.m. i był najniższy w jej części południowej, gdzie warstwa ta została zniszczona przez jednostkę 4c. Spagu warstwy nie uchwyciono, a jej miąższość przekraczała 0,26 m. Stanowił ją żółty piasek z niewielką domieszką próchnicy. W warstwie nie znaleziono materiałów zabytkowych. Nosi ona wszelkie cechy podsypu wyrównawczego.

¹⁵ Pominęto opis nawarstwień z wykopu V/A (ryc. 4), ponieważ zostały one w poważnym stopniu zniszczone w trakcie nowożytnych prac budowlanych na Rynku.

Ryc. 133. Wrocław. Rynek. Wykop III/A. Fragmenty ceramiki. a-i: warstwa 4c. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 133. Breslau. Ring. Grabungsfläche III/A. Keramikfragmente. a-i: Schicht 4c. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 134. Wrocław. Rynek. Wykop III/A. Wybór zabytków z różnych surowców: a – klucz do kłódki, b – okucie budowlane, c – fragm. podkowy, d, e – gwoździe, f – pałka ciesielska?, g – nóż, h – okucie żelazne. a: warstwa 2b₁; b-e: warstwa 4c; f-h: warstwa 4a. Rys. M. Szczecińska

Abb. 134. Breslau. Ring. Grabungsfläche IV/A. Auswahl der Funde aus unterschiedlichen Stoffen: a – Schlüssel eines Vorhängeschlosses, b – „.....“, c – Fragment eines Hufeisens, d, e – Nägel, f – „.....“, g – Messer, h – Eisenbeschlag. a: Schicht 2b₁; b-e: Schicht 4c; f-h: Schicht 4a. Gez. von M. Szczecińska

Jego położenie przekonuje, że stanowił część traktu komunikacyjnego, który biegł między placem targowym a północną pierzeją Rynku.

Warstwa 4c – została stwierdzona w środkowej i południowej części wykopu, pod warstwami 4b₁ i 4b₂ (ryc. 132). Jej strop odnotowano na wys. 118,40-118,51 m n.p.m., nie licząc odcinka północnego warstwy, który został wyraźnie ścięty podczas depozycji warstwy 4b₂. Spągu nie zarejestrowano, a grub. warstwy przekraczała 0,4 m. Tworzyła ją bardzo tłusta, szarobrazowa mierzwa, z dużą ilością fragm. drewna, dzikich traw i słomy. W warstwie stwierdzono również pojedyncze otoczaki, o średn. do 0,22 m, oraz niewielkie ilości gruzu ceglano-wapiennego. Opisująca jednostka wykazuje typowe cechy warstwy użytkowej, złożonej głównie z nieczystości. Narosła ona po wykonaniu podsypu pod trakt komunikacyjny (warstwa 4d).

Inwentarz: 40 fragm. wyrobów ze skóry, 3 fragm. tkalin, 10 przedmiotów żelaznych (m.in. 5 gwoździ (ryc. 134d, e), 2 fragm. okuć (ryc. 134b), 1 fragm. nożyc (?), 1 kółko oraz 1 część podkowy (ryc. 134c), 6 wyrobów drewnianych i ich fragm. (dno naczynia klepkowego, fragment klepki, łuczywo ?), 1 fragm. szkła, 149 fragm. naczyń ceramicznych (ryc. 133).

Chronologia – XIV w. Odkryta podkowa jest zbliżona do typu VI/2 wg Kaźmierczyka, z zaczepem typu E. Podobne formy pojawiają się w 2. poł. XIII i trwają w XIV w.¹⁶

Warstwa 4b₂ – wystąpiła jedynie w północnej części wykopu, pod warstwą 4b₁. Jej strop znajdował się na wys. 118,49-118,91 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,34-0,49 m. Tworzył ją jasnoszary, czysty piasek. Jej położenie oraz wypełnienie sugerują, że stanowiła ona podsyp traktu komunikacyjnego, analogiczny do stwierdzonej niżej jednostki 4d. W warstwie nie stwierdzono materiału zabytkowego.

Warstwa 4b₁ – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, pod warstwami 4a i 3. Jej strop miał wys. 118,63-118,94 m n.p.m., przy czym podnosił się on w kierunku północnym. Miąższość opisywanej warstwy wynosiła od 0,07 do 0,26 m i była najmniejsza w partii, gdzie nakrywała ona jednostkę 4b₂. Warstwę tworzyła zbita, ciemnobrazowa mierzwa z licznymi fragmentami drewna i kory. Wystąpił w niej ponadto niezbyt liczny gruz ceglano-wapienny oraz pojedyncze otoczaki, o średn. do 0,2 m, nieco liczniejsze w spągu warstwy. Powstanie warstwy wiązać można z narastaniem nieczystości podczas użytkowania placu rynkowego.

Inwentarz: 2 gwoździe, 1 fragm. sprzączki, 1 nóż, 7 wyrobów drewnianych i ich fragm. (m.in. kleпка miski), 1 przedmiot kościany, 1 fragm. szkła, 151 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 135d, e).

Chronologia – 2 poł. XIII - 1. poł. XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 4a – wystąpiła w północnej i środkowej części wykopu, pod warstwami 3 i 4c₂. Jej strop znajdował się na wys. 118,69-119,29 m n.p.m., podnosząc się w kierunku północnym, a miąższość wynosiła od 0,31 do 0,46 m. Warstwę stanowiła brązowa mierzwa, bardzo bogata we fragm. drewna, szczególnie drobnych gałązek (faszyna ?). Towarzyszyły im

pojedyncze otoczaki, o średn. do 0,19 m, oraz nieliczne fragm. cegieł i zaprawy wapiennej. Powstanie warstwy łączy się niewątpliwie z intensywnym użytkowaniem placu rynkowego. Duża ilość fragm. gałązek pozwala wysunąć przypuszczenie, że warstwy nieczystości były niekiedy stabilizowane za pomocą faszyny (?).

Inwentarz: 10 przedmiotów żelaznych, w tym 6 gwoździ, 1 fragm. okucia (ryc. 134h), 1 nóż (ryc. 134g), 1 skobel, 1 kabląk z drutu z dwoma otworami; 32 fragm. przedmiotów skórzanych, 12 fragm. kości, poroża i rogów bydłych ze śladami obróbki, 7 wyrobów drewnianych i fragm. ze śladami obróbki (2 zachowane częściowo kołeczki, kleпка miski, pałka ciesielska?¹⁷ (ryc. 134f)), 3 krzemienie, 2 fragm. szkła, 1 muszlę, 229 fragm. ceramiki naczyniowej, (ryc. 136c-e), 1 przęślik gliniany.

Chronologia – XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 3 – wystąpiła w południowej i środkowej części wykopu, pod warstwą 2c₂. Jej strop zalegał na wys. 118,83-119,23 m n.p.m., a miąższość wynosiła od 0,07 do 0,24 m. Warstwę tworzył gruz ceglano-wapienny z dużą domieszką szarego, tłustego iłu. Opisywana warstwa, która składała się z materiału rozbiórkowego, mogła się wiązać z lokalnym utwardzaniem nawierzchni placu rynkowego.

Inwentarz: 1 fragm. rękojeści noża z nitami do mocowania okładziny, 1 gwoździe, 2 fragm. kości ze śladami obróbki, 15 fragm. skóry oraz 1 przedmiot gliniany w kształcie jajka (zabawka?), 41 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 137a, b).

Chronologia – 2. poł. XIII-XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 2c₂ – została stwierdzona na całej powierzchni wykopu. Jej strop znajdował się na wys. 119,17-119,51 m n.p.m. i opadał lekko w kierunku południowym, a jej grub. wynosiła 0,14-0,37 m. Warstwę stanowiła szarobrazowa mierzwa, bogata we fragm. drewna i kory, nieliczny gruz ceglano-wapienny oraz pojedyncze otoczaki o średn. do 0,18 m. Skład warstwy świadczy, że powstała ona w trakcie intensywnego użytkowania placu rynkowego.

Inwentarz: 3 przedmioty żelazne (m.in. fragment podkowy, gwoździe), 6 fragm. kości i poroża ze śladami obróbki, 3 fragm. skóry i 13 przedmiotów drewnianych ze śladami obróbki (m.in. fragm. kołeczka), 80 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 137).

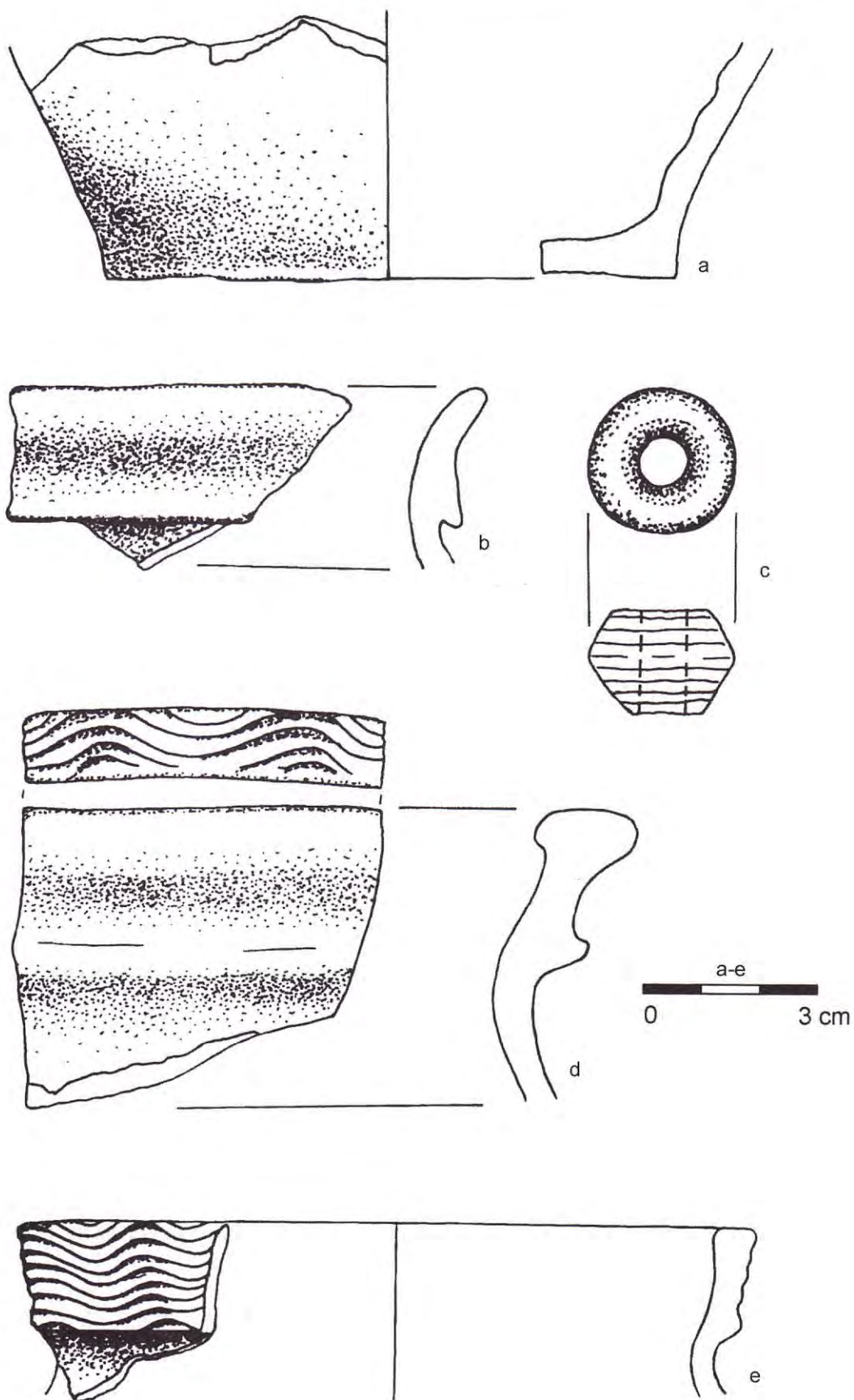
Chronologia – XIII/XIV i XIV w. Podkowa jest zbliżona do typu VI/4 wg Kaźmierczyka i posiada zaczep typu E/1. Większość tego rodzaju okazów jest datowanych na XIV-XV w., pojedyncze pojawiają się być może w 2. poł. XIII w.¹⁸

Warstwa 2c₁ – została zlokalizowana jedynie w północnej części wykopu, pod warstwami 1d i 2a, przy czym ta ostatnia wyraźnie niszczyła opisywaną jednostkę. Strop warstwy znajdował się na wys. 119,64-119,66 m n.p.m., a jej miąższość wynosiła 0,11-0,20 m. Tworzył ją czysty, szary piasek. Jej skład oraz pozycja pozwalają widzieć w niej kolejny poziom niwelacyjny, związany z funkcjonowaniem traktu, biegnącego

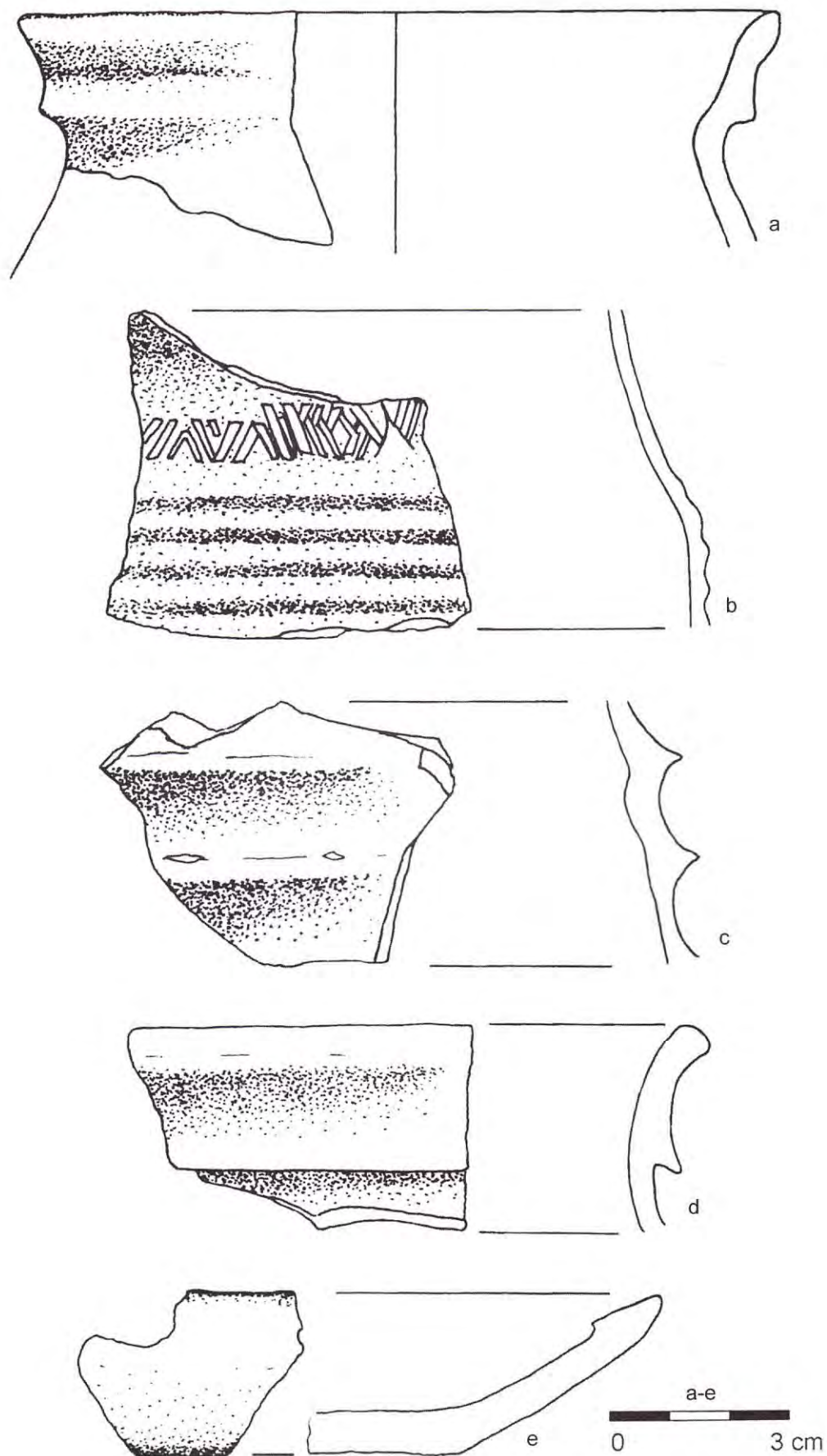
¹⁶ KAŹMIERCZYK 1978, s. 89-97, 142, ryc. 26; 27; 41:E/1-E/3.

¹⁷ Przedmioty tego rodzaju, nazywane zazwyczaj kołkami z „główką”, są znane już z warstw wczesnośredniowiecznych (np. z Ostrowka w Opolu, w-wa B (1. połowa XII w.), por. BUKOWSKA-GEDIGOWA, GEDIGA 1986, s. 222, ryc. 95:7).

¹⁸ KAŹMIERCZYK 1978, s. 97-103, 142, ryc. 28; 29; 41:E/1.

Ryc. 135. Wrocław. Rynek. Wykop III/A. Fragmenty ceramiki. a-c: warstwa 2a; d, e: warstwa 4b₁. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 135. Breslau. Ring. Grabungsfläche III/A. Keramikfragmente. a-c: Schicht 2a; d, e: Schicht 4b₁. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 136. Wrocław. Rynek. Wykop III/A. Fragmenty ceramiki. a, b: warstwa 3; c-e: warstwa 4a. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 136. Breslau. Ring. Grabungsfläche III/A. Keramikfragmente. a, b: Schicht 3; c-e: Schicht 4a. Gez. von M. Szczecińska

między placem targowym a północną pierzeją Rynku. W warstwie nie stwierdzono materiałów kulturowych.

Warstwa 2b₂ (obiekt nr 1) – wystąpiła w południowej i środkowej części wykopu, pod warstwą 2b₁. Jej strop, zlokalizowany na wys. 119,21-119,41 m n.p.m., opadał łagodnie w kierunku południowym, a grub. warstwy wynosiła 0,03-0,10 m. Stanowił ją szary, tłusty il z niewielką domieszką piasku. Komponenty te, ściśle pokrywające się z występowaniem warstwy 2b₁, pozwalają przypuszczać, że opisywana jednostka stanowiła podsyp pod wyżej leżące konstrukcje. W warstwie nie stwierdzono zabytków archeologicznych.

Warstwa 2b₁ (obiekt nr 1) – odkryta w południowej i środkowej części wykopu, pod warstwą 2a, a jej zasięg ściśle pokrywał się z jednostką 2b₂. Jej strop, który zanotowano na wys. 119,26-119,43 m n.p.m., opadał łagodnie w kierunku południowym, a miąższość wynosiła 0,02-0,08 m. Warstwę tworzyła przemieszana z piaskiem brunatna mierzwa, zawierająca bardzo liczne fragmenty spalonego drewna oraz pojedyncze grudki gruzu ceglano-wapiennego. W części południowej, w stropie opisywanej jednostki wystąpiły liczne, ostrokrawędziste kamienie o maksymalnych wymiarach dochodzących do 0,12 × 0,14 m oraz pojedyncze cegły (ryc. 138). W ich otoczeniu wystąpiło 5 okrągłych i owalnych w przekroju kołków, o średn. 0,06-0,10 m, nie tworzących czytelnej struktury. Opisana jednostka stanowi pozostałość po warstwie użytkowej obiektu, zawierającej przemieszczone, być może, elementy jego nawierzchni (kamienie, cegły). Obecność kołków, w kontekście umocnionej nawierzchni, sugerować może istnienie w tym miejscu lekkiej konstrukcji drewnianej, która mogła mieć związek z działalnością handlową, prowadzoną w tej części Rynku. Charakter prac i zniszczenie nawarstwień na S od wykopu, nie pozwalają na bliższe określenie zasięgu tej budowli oraz na sprecyzowanie jej szczegółów konstrukcyjnych.

Inwentarz: 6 przedmiotów żelaznych w tym klucz do kłódki (ryc. 134a), 4 gwoździe, 13 kości ze śladami obróbki i ćwiartowania, 1 przedmiot z poroża, 16 wyrobów drewnianych, 1 przesłik gliniany, 1 fragm. żuźla, 2 fragm. krzemienia z negatywami odbić (w tym jeden przepalony), 101 fragm. naczyń ceramicznych, 3 fragm. kafla.

Chronologia – XIII/XIV-XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 2a – wystąpiła w południowej i środkowej części wykopu, pod warstwą 1d. Jej strop znajdował się na wys. 119,54-119,69 m n.p.m., a miąższość wynosiła od 0,17 do 0,34 m. Warstwę tworzyła ciemnobrązowa, tłusta mierzwa bardzo bogata w szczątki organiczne w postaci fragmentów drewna i kory oraz źdźbeł traw. Dość licznie pojawiały się w niej bryłki gruzu ceglano-wapiennego. Opisana warstwa stanowi najwyższy, w tym rejonie, poziom użytkowania placu rynkowego w średniowieczu.

Inwentarz: 1 przedmiot kościany (okładzina ?, ryc. 123c), 2 wyroby drewniane (m.in. klepka miski), 41 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 135a-c).

Chronologia – XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 1d – stwierdzona na całej powierzchni wykopu, pod warstwą 1c. Jej strop znajdował się na wys. 119,66-119,74 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,06-0,16 m. Warstwę tworzył szarozielony, ilasty piasek, który prawdopodobnie stanowił podsyp pod wyżej leżącą nawierzchnię betonową.

Warstwa 1c – betonowa nawierzchnia przykrywająca całą powierzchnię wykopu. Jej strop znajdował się na wys. 119,89 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,14-0,22 m.

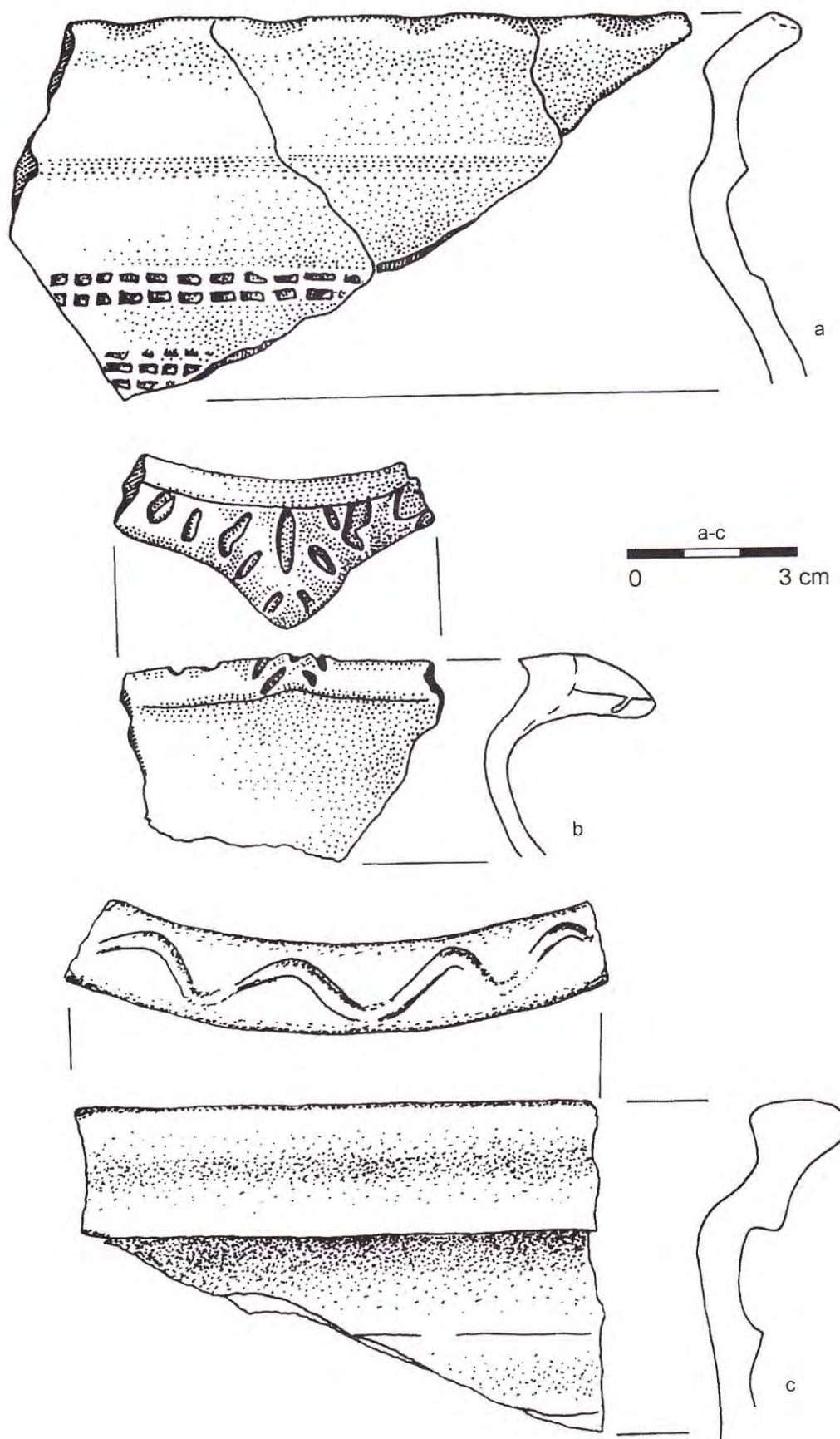
Warstwa 1b – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, pod warstwą 1a. Jej strop znajdował się na wysokości 119,98 m n.p.m., a grub. sięgała 0,09-0,14 m. Tworzył ją jasnożółty piasek, który stanowił podsyp pod istniejącą nawierzchnię Rynku.

Warstwa 1a – współczesny strop nawarstwień, odnotowany na wys. 120,18 m n.p.m. W tym miejscu plac przykryto kostką granitową o boku dłg. 0,20 m.

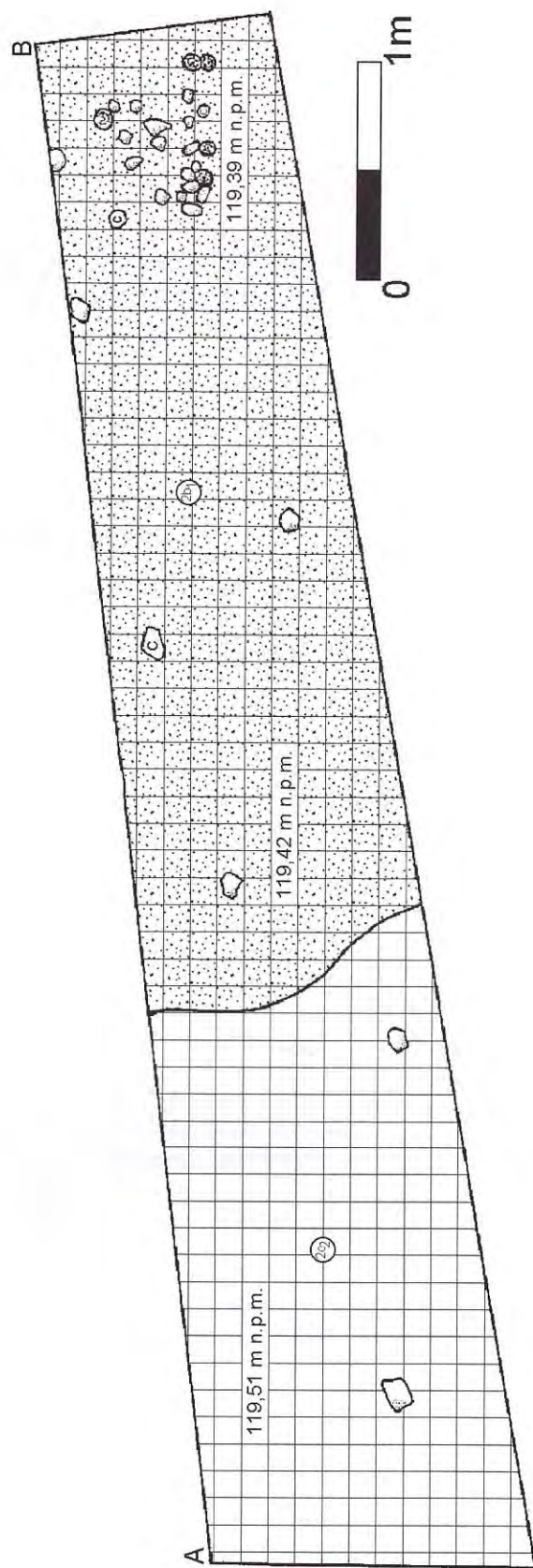
I n t e r p r e t a c j a (geneza i dynamika powstawania nawarstwień). Elementy przebadane w wykopie III/A ukazały tylko strop nawarstwień średniowiecznych, sięgających w tym miejscu bardzo wysoko. Reprezentują one głównie dwa typy jednostek: pokłady nieczystości, narastające na placu targowym (warstwy 4c, 4b₁, 4a, 2c₂, 2a), oraz podsypy, znajdujące się w północnej części wykopu (warstwy 4d, 4b₂, 2c₁). Te ostatnie, zbudowane z czystego piasku pozbawionego materiałów zabytkowych, stanowiły pozostałość traktów komunikacyjnych, biegnących wzdłuż północnej pierzei Rynku. Lokalizacja tych warstw pozwala stwierdzić, że badane miejsce znajdowało się na granicy północnej krawędzi targu i drogi, ułożonej na piaszczystym podsypie. Zwraca uwagę znaczna dynamika narastania warstw nieczystości w tym miejscu i związana z nią trzykrotna naprawa biegnącego tam traktu. Obecność w tych samych warstwach materiałów z 2. połowy XIII, XIII/XIV oraz XIV w. stanowi najprawdopodobniej efekt przemieszczeń mierzwy, związanych z budową ciągów komunikacyjnych. Powstanie omawianych nawarstwień średniowiecznych można datować na XIV w. Pojedyncze fragmenty ceramiki, stwierdzone na wtórnym złożu w warstwie 4a, łączyć można z istniejącym na terenie późniejszego Rynku osadnictwem wczesnośredniowiecznym¹⁹.

Inne warstwy z tej części Rynku są trudne do interpretacji z uwagi na niewielki obszar badań. Stwierdzono tam m.in. lokalny podsyp wyrównawczy (warstwa 3), z rodzaju spotykanych w różnych punktach placu rynkowego. Znacznie trudniej zinterpretować pozostałości podsypu oraz warstwy użytkowej z zachowanymi fragmentami podłogi (warstwy 2b₂, 2b₁), które odkryto w sąsiedztwie kilku kołków drewnianych. Zapewne są to pozostałości budynku drewnianego, który można datować na XIV wiek.

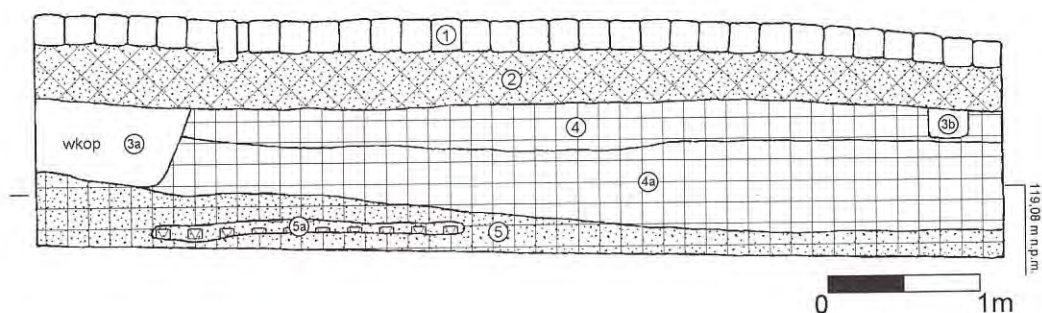
¹⁹ WIŚNIEWSKI 1993, s. 335-337; BUŚKO 1999a, s. 107.

Ryc. 137. Wrocław. Rynek. Wykop III/A. Fragmenty ceramiki. a-c: warstwa 2c₂. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 137. Breslau. Ring. Grabungsfläche III/A. Keramikfragmente. a-c: Schicht 2c₂. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 138. Wrocław. Rynek. Wykop III/A. Plan południowej i środkowej części wykopu w stropie warstwy 2b₁ (obiekt nr 1). Legenda jak na ryc. 8. Rys. E. Limisiewicz
 Abb. 138. Breslau. Ring. Grabungsfläche III/A. Plan des südlichen und mittleren Teils der Grabungsfläche an der Decke der Schicht 2b₁ (Objekt Nr. 1). Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von E. Limisiewicz

Ryc. 139. Wrocław. Rynek. Wykop IV/A. Profil wschodni. Legenda jak na ryc. 8. Rys. E. Limisiewicz
Abb. 139. Breslau. Ring. Grabungsfläche IV/A. Ostauß. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von E. Limisiewicz

Nawarstwienia przebadane w wykopie III/A dokumentowały dwie fazy użytkowania tej części Rynku.

I faza (XIV w.) – dynamiczny przyrost warstw nieczystości (warstwy 4c, 4b₁, 4a, 2c₂, 2a) i związane z nim narastanie piaszczystych podsypów traktu (warstwy 4d, 4b₂, 2c₁). W tym czasie powstały również lokalne nasypy wyrównawcze (warstwa 3) oraz budynki związane z handlem (warstwy 2b₂, 2b₁). Opisane warstwy tworzyły północną krawędź placu, w której lokuje się targ starzyzną oraz budy drobnych handlarzy. Warto zwrócić uwagę na wyjątkowo liczne w nawarstwieniach mierzwy przedmioty metalowe. Strop nawarstwień związany z tą fazą znajdował się maksymalnie na wysokości 119,69 m n.p.m.

II faza (XIX-XX w.) – związana ze współczesną nawierzchnią rynkową, wykonaną z kostki granitowej (warstwy 1d-1a). Ta część nawierzchni została zarejestrowana na wysokości 120,18 m n.p.m.

Wykop IV/A

Został założony w pobliżu północno-zachodniego narożnika bloku śródrzynkowego, w miejscu wkopu pod przyłączy gazowe (ryc. 4). Długość wykopu wynosiła 6,4 m, szerokość 1,1 m, a maksymalna głębokość sięgała 1,55 m. Prace prowadzono metodą wykopaliskową, rejestrując następujący porządek stratygraficzny.

Warstwa 5 – najstarsza z odkrytych, zajmowała całą powierzchnię wykopu (ryc. 139). Jej strop znajdował się na wys. 118,78-119,24 m n.p.m. i opadał w kierunku południowym. Spagu warstwy nie przebadano, a maksymalna stwierdzona grub. wyniosła 0,48 m. Warstwę tworzyła szarobrazowa mierzwa z domieszką piasku oraz z grudkami i soczewkami czystego piasku barwy szarej. W warstwie stwierdzono ponadto bardzo liczne fragmenty drewna, kory, a także żdzbla traw oraz niewielkie ilości gruzu ceglano-wapiennego. Narosła ona w związku z gromadzeniem się nieczystości podczas użytkowania powierzchni placu rynkowego.

Inwentarz: 3 przedmioty żelazne, 29 kości ze śladami obróbki, 61 wyrobów ze skóry, 2 pionki do gry z kości lub poroża, 3 fragm. drewna ze śladami obróbki i 1 łuczywo, 105 fragm. ceramiki naczyniowej (ryc. 140).

Chronologia – XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 5a – została stwierdzona w północnej części wykopu, w formie soczewy zlokalizowanej w obrębie warstwy 5 (ryc. 139). Jej maksymalna dług., liczona po osi N-S, wynosiła 2,2 m. Strop opisywanej jednostki znajdował się na wys. 118,88-118,92 m n.p.m., a jej grub. nie przekraczała 0,06-0,12 m. Warstwę tworzył szary, czysty piasek z dość dużą domieszką gruzu ceglano-wapiennego. Taki skład pozwala sądzić, że powstała ona w trakcie układania podsypów pod trakt komunikacyjny, biegnący wzdłuż północnej pierzei Rynku, stwierdzonych m.in. w wykopie III/A. W warstwie nie znaleziono materiału zabytkowego.

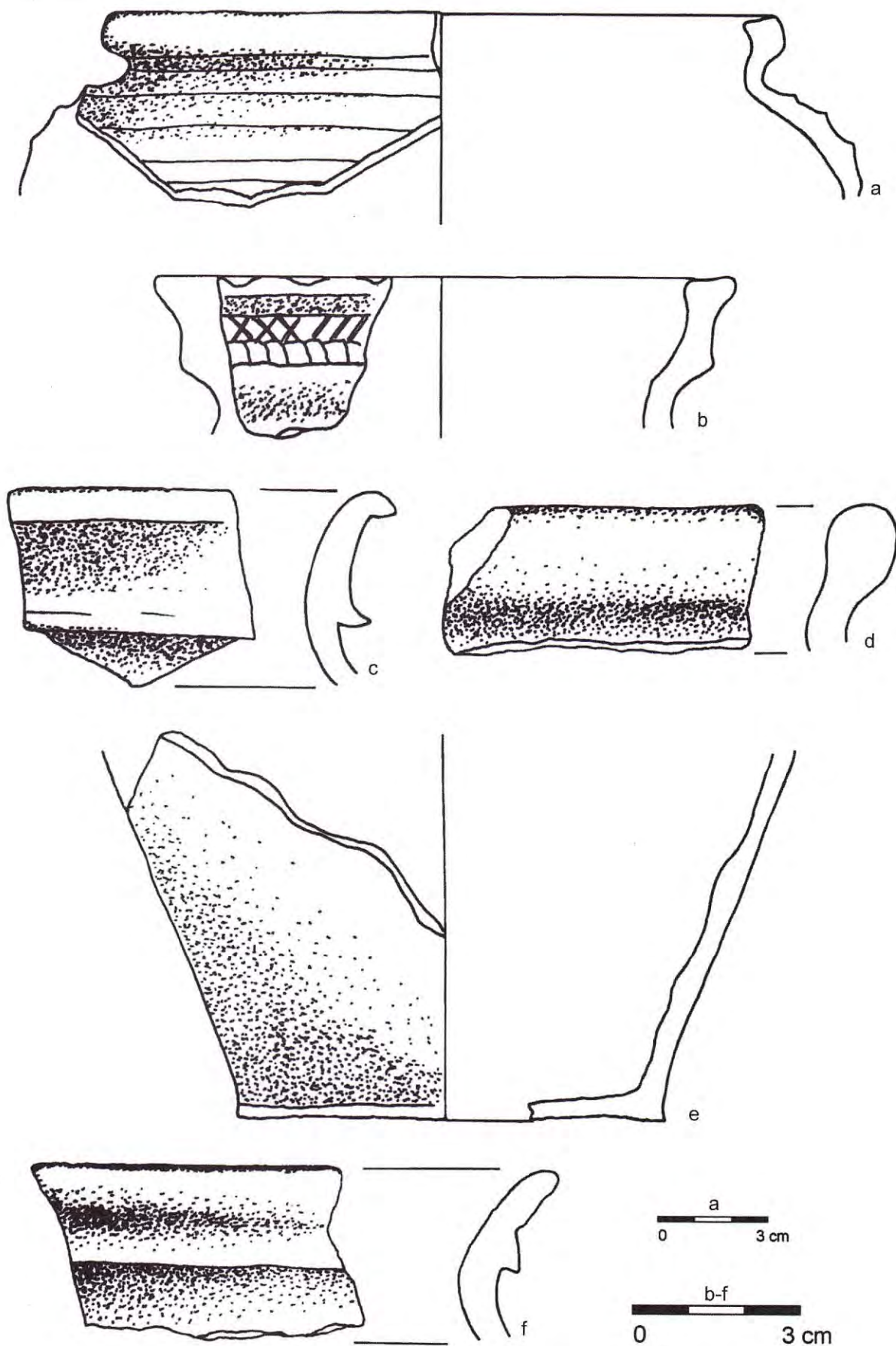
Warstwa 4a – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, poza partią północną, gdzie została zniszczona przez warstwę 3a (ryc. 139). Była ona nakryta przez warstwę 4, a jej strop znajdował się na wys. 119,34-119,48 m n.p.m. Grubość tej warstwy wynosiła 0,30-0,62 m. Tworzyła ją intensywnie brązowa, miejscami zielonkawa, bardzo tłusta mierzwa, zawierająca liczne, drobne fragm. drewna, pojedyncze fragm. cegieł oraz nieliczne otoczaki o średn. do 0,16 m. Opisaną jednostkę należy z narastaniem śmieci na powierzchni placu rynkowego.

Inwentarz: 1 wędzidło żelazne, 1 gwóźdź, 15 fragm. kości i poroża ze śladami obróbki, 34 fragm. skóry, 2 fragm. szkła, 4 fragm. tkanin, 1 kamienna forma odlewnicza (ryc. 123e) oraz 1 muszla, 48 fragm. ceramiki naczyniowej, 1 prześlik gliniany (ryc. 141c), 1 paciorek ceramiczny

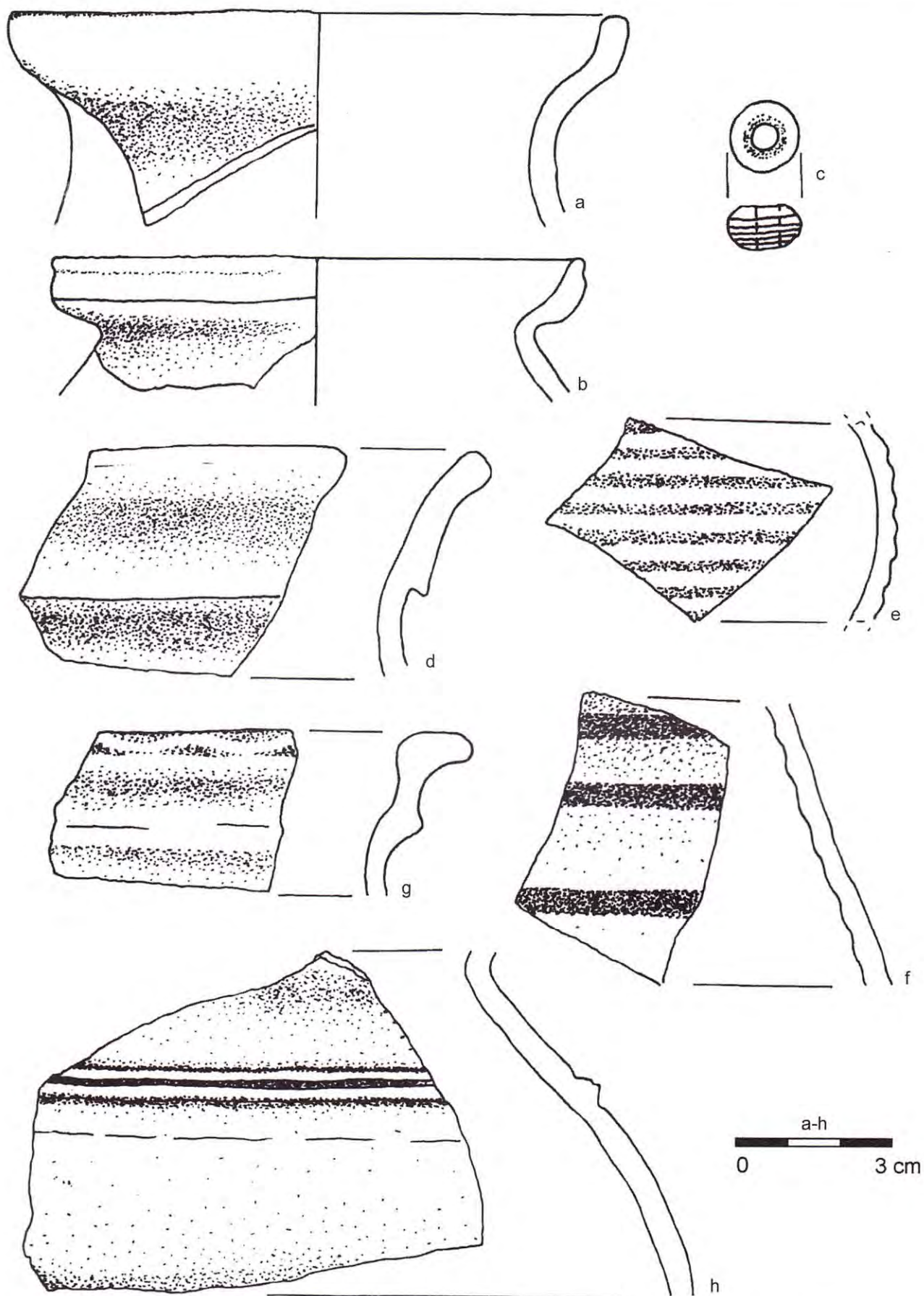
Chronologia – XIV w., na podstawie zabytków ruchomych.

Warstwa 4 – wystąpiła na niemal całej powierzchni wykopu, poza partią północną, gdzie została zniszczona przez warstwę 3b (ryc. 139). Znajdowała się pod warstwą 2, a jej strop odnotowano na wys. 119,58-119,66 m n.p.m. Grubość warstwy wynosiła 0,20-0,34 m. Tworzyła ją szarobrazowa mierzwa z dość dużą domieszką próchnicy, zawierająca liczne fragmenty drewna, kory i żdzbla traw. Wystąpiły w niej również otoczaki, o średn. sięgających 0,16 m, oraz gruz ceglano-wapienny. Warstwa ta stanowi najwyższy zachowany w wykopie poziom związany z wykorzystaniem powierzchni rynkowej w średniowieczu.

Inwentarz: 9 kości ze śladami obróbki, 33 fragm. skóry, 1 fragm. tkaniny, 24 fragm. ceramiki naczyniowej, 1 kość rybia.

Ryc. 140. Wrocław. Rynek. Wykop IV/A. Fragmenty ceramiki. a-f: warstwa 5. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 140. Breslau. Ring. Grabungsfläche IV/A. Keramikfragmente. a-f: Schicht 5. Gez. von M. Szczecińska

Ryc. 141. Wrocław. Rynek. Wykop IV/A. Fragmenty ceramiki. a-h: warstwa 4a. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 141 Breslau. Ring. Grabungsfläche IV/A. Keramikfragmente. a-h: Schicht 4a. Gez. von M. Szczecińska

Chronologia – XIV w. na podstawie ceramiki.

Warstwa 3b – wkop współczesny oraz jego wypełnisko, stwierdzono w południowej części wykopu, pod warstwą 2. Jego strop znajdował się na wys. ok. 119,6 m n.p.m., a głęb. sięgała 0,2 m.

Warstwa 3a – część wkopu współczesnego wraz z wypełniskiem, zlokalizowana w północnej części wykopu, pod warstwą 2. Jego strop znajdował się przeciętnie na wysokości 119,70 m n. p. m., a głębokość dochodziła do 0,52 m.

Warstwa 2 – wystąpiła na całej powierzchni wykopu, pod warstwą 1. Jej strop został zlokalizowany na wys. 119,84-120,08 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,28-0,40 m. Składała się z cegieł o zróżnicowanej chronologii i z zaprawy. Warstwa stanowiła podsyp pod współczesny bruk z kostki granitowej.

Warstwa 1 – współczesny bruk rynkowy, ułożony z kostki o długościach boków dochodzących do 0,22 m. Strop tej nawierzchni znajdował się na wysokości 120,04 (kraniec południowy) – 120,28 m n.p.m. (kraniec północny).

I n t e r p r e t a c j a. W wykopie przebadano strop nawarstwień, złożonych z nieczystości, gromadzących się na placu rynkowym (warstwy 5, 4a, 4). Podobnie jak w wykopie III/A sięgają tam one aż do wysokości 119,66 m n.p.m. W warstwie 5 stwierdzono sporadyczną obecność ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych²⁰. Jednostka 5a, zbudowana z czystego piasku, miała charakter odmienny od pozostałych. Obserwacje poczynione w wykopie III/A skłaniają do uznania jej za pozostałość po niwelacjach terenu, prowadzonych w związku z budową traktów komunikacyjnych.

Zanotowane w wykopie pozostałości należą do dwóch faz użytkowania Rynku:

I faza (XIV w.) – powstawanie warstw nieczystości na placu targowym (warstwy 5, 4a, 4) oraz ślady po budowie traktu komunikacyjnego (warstwa 5a). Strop nawarstwień związanych z tą fazą sięgał 119,66 m n.p.m.

II faza (XIX-XX w.) – związana z konstrukcją nawierzchni Rynku z kostki granitowej (warstwy 1, 2). Być może z fazą tą łączyć należy dwa wkopy budowlane, które odkryto pod warstwą 2 (warstwy 3b i 3a). Strop nawierzchni mieścił się tam na wysokości 120,04-120,28 m n.p.m.

Wykop V/A

Założony został w miejscu prac przy instalacji wodociągowej (ryc. 4). Jego długość wynosiła 95,8, szerokość 1,2, a głębokość maksymalna sięgała 2,25 m. Wykop układał się równolegle do zachodniej pierzei bloku śródrzynkowego, na zachód od instalacji

kanalizacyjnych i gazowych, wschodnim skrajem do dzisiejszego Placu Gołębiego. Z uwagi na równoczesne rozpoczęcie prac na jego południowym i północnym końcu, pierwotnie odcinki te określono jako wykopy Va i Vb, a dopiero w toku opracowywania dokumentacji połączono je w całość. W partii północnej wykop pokrywał się z przebiegiem dziewiętnastowiecznego kolektora, a w pozostałych częściach pierwotne nawarstwienia były znacznie zniszczone przez prace przy instalacji gazowej i wcześniejsze prace budowlane. W związku z tym, badania archeologiczne ograniczyły się do rejestracji profilu zachodniego wykopu i tej, niewielkiej, części nawarstwień, która zachowała się *in situ*. W celu lepszej orientacji posłużono się w opisie nawarstwień siatką metrową, rozpoczynając od południowego krańca wykopu.

Warstwa 14 – najstarsza spośród zarejestrowanych, wystąpiła w północnej części wykopu, na metrach 74-96, pod warstwami 3b, 6, 12, 13a, 13b. Jej strop znajdował się na wys. 117,86-118,38 m n.p.m., a zarejestrowana grub. sięgała 0,55 m, przy czym spągu warstwy nie stwierdzono. Tworzyła ją silnie ilasta, zbita mierzwa z niewielką ilością piasku i z pojedynczymi fragm. drewna. Na podstawie składu można stwierdzić, że stanowiła ona warstwę nieczystości, zdeponowaną na placu rynkowym.

Inwentarz: w czasie czyszczenia profilu wykopu uzyskano 63 fragm. ceramiki naczyńowej oraz 8 fragm. kości.

Chronologia – XIII/XIV w., na podstawie ceramiki.

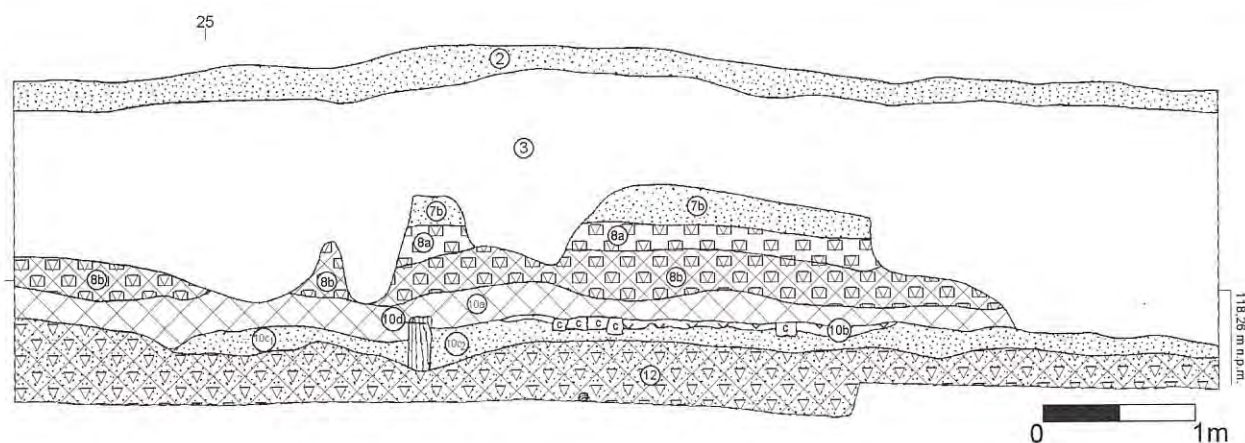
Zespół warstw 13 – podsypy stwierdzone w stropie warstwy 14, na metrach 79-80.

Warstwa 13b – wystąpiła pod warstwami 13a i 6. Jej strop znajdował się na wys. 117,88-117,90 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,04-0,06 m. Tworzył ją jasnoszary, czysty piasek.

Warstwa 13a – wystąpiła pod warstwą 12, w części północnej została zniszczona przez warstwę 6. Jej strop zanotowano na wys. 117,96-118,04 m n.p.m., a grub. wynosiła od 0,08 do 0,16 m. Warstwę tworzył silnie rozdrobniony gruz ceglano-wapienny z domieszką piasku i próchnicy. Pozycja obu warstw pozwala przypuszczać, że powstały one mniej więcej w tym samym czasie. Tworzący je materiał i horyzontalny przebieg wskazują, że stanowiły lokalny podsyp wyrównawczy. Brak jednak przesłanek, aby można bliżej interpretować jego funkcję.

Warstwa 12 – wystąpiła na całej długości wykopu, niszczone późniejszymi wkopami, które przerwały jej ciągłość. Jej strop w części północnej sięgał 118,96, w partii środkowej 118,34, a na południu 118,16 m n.p.m. Miąższość warstwy, w miejscach, gdzie zarejestrowano zarówno jej strop, jak i spąg, wynosiła 0,44-0,80 m. Warstwę tę stanowiła ciemnobrązowa próchnica z grudami mierzwy, z domieszką piasku, gruzu ceglano-wapiennego, z dużą ilością drobnych fragmentów drewna – gałązek i mniej licznych ścinków (por. warstwa 4a w wykopie III/A). W partii północnej zaobserwowano liczniejsze grudki łu, natomiast w południowej fragmenty drewna były zdecydowanie mniej liczne, a konsystencja warstwy mniej zbita.

²⁰ WIŚNIEWSKI 1993, s. 335-337; BUŚKO 1999a, s. 107.

Ryc. 142. Wrocław. Rynek. Wykop V/A. Fragment profilu zachodniego z obiektem nr 4. Legenda jak na ryc. 8. Rys. M. Szczecińska

Abb. 142. Breslau. Ring. Grabungsfläche V/A. Fragment des Westaufrisses mit dem Objekt Nr. 4. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von M. Szczecińska

Charakter warstwy wyraźnie wskazuje, że powstała przez narastanie nieczystości na placu rynkowym. Układ jej stropu – o spadku z N na S – oddaje zapewne ogólną konfigurację terenu w ramach ówczesnego placu rynkowego. Obecność bardzo licznych fragmentów gałązek, podobnie jak w wymienionej warstwie 4a z wykopu III/A/95, może wskazywać na lokalne zabiegi stabilizacji gruntu za pomocą faszyny.

Inwentarz: w trakcie czyszczenia profilu odkryto 16 fragm. ceramiki naczyniowej, 2 fragm. kości.

Chronologia – XIV w., na podstawie ceramiki.

Warstwa 11a – została zidentyfikowana na metrach 86 i 87. Jej strop znajdował się na wys. 118,71-118,91 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,08-0,17 m. Tworzyły ją fragmenty polepy przemieszane z próchnicą, z pojedynczymi fragmentami drewna. Opisana warstwa pełniła najprawdopodobniej lokalnie funkcję nasypu wyrównującego powierzchnię placu rynkowego.

Warstwa 11 – wystąpiła w środkowej i północnej części wykopu, na metrach 49-92, zniszczona przez nowożytny wkopy i nasypy. Jej strop znajdował się na wys. 118,56-119,30 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,27-0,77 m. Warstwę wypełniała brązowa próchnica z grudami zielonkawej mierzwy, z dużym udziałem gruzu ceglano-wapiennego, piasku oraz iłu, przy czym większe fragm. cegieł koncentrowały się w spągu opisywanej jednostki. Warstwa wiązała się z użytkowaniem placu targowego w zachodniej części Rynku. Warto zauważyć, że przebieg jej stropu, podobnie jak w wypadku warstwy 12, wykazywał stały spadek w kierunku południowym, zgodnie z konfiguracją powierzchni na poziomie gleby pierwotnej.

Zespół warstw 10 – wystąpił w południowej części wykopu, na metrach 25-35, pod warstwami 3 i 8b (ryc. 142). Wiazały się one z budową, funkcjonowaniem i zniszczeniem obiektu nr 4.

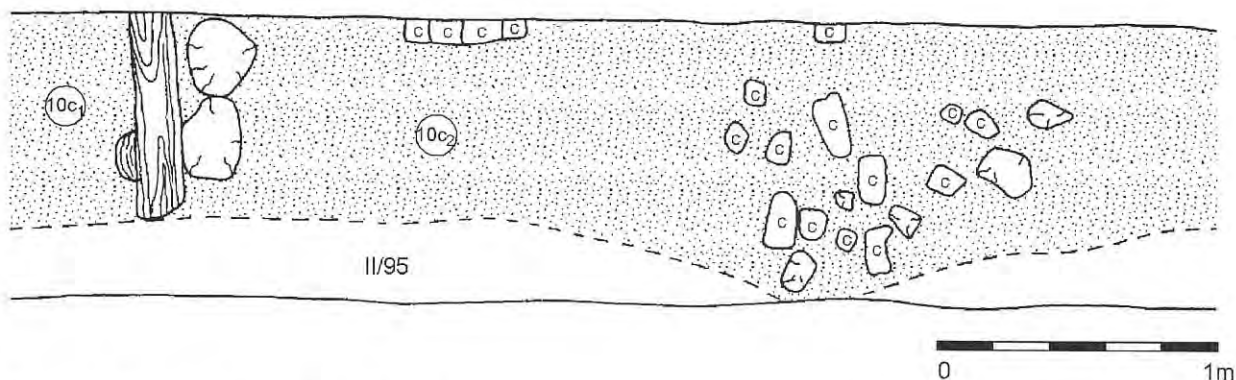
Warstwa 10d – elementy drewniane konstrukcji, przykryte przez warstwę 10a (ryc. 142, 143). Na metrze 27 stwierdzono dranicę ułożoną w linii E-W, na sztorc. Jej kraniec wschodni został zniszczony przez wkop budowlany, zachodni natomiast wchodził w profil wykopu. Dranicę zarejestrowa-

no na dług. 0,74 m, jej szer. wynosiła 0,36, grub. 0,16 m, a górna krawędź znajdowała się na wys. 118,02 m n.p.m. Od strony południowej do dranicz przylegał kołek z połowizny okrągłaka. Jego zachowana dług. wynosiła 0,55, szer. 0,18, a grub. 0,08 m, przy czym płaską stroną przylegał on do dranicz. Zachowane relikty miały konstrukcję charakterystyczną dla fundamentu budynku drewnianego.

Warstwa 10c₂ (obiekt nr 4) – wystąpiła na N od opisanych konstrukcji drewnianych, zachowana, z przerwą, na odcinku 8 m, pod warstwami 3, 10a, 10b (ryc. 142, 143). Jej strop zanotowano na wys. 117,91-118,04 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,08-0,28 m i była największa w partii przylegającej do konstrukcji drewnianej. Warstwę tworzył dość gruby, żółty piasek z wytrąceniami związków żelaza i manganu, z dużą domieszką iłu. Warstwa stanowiła podsyp pod zachowaną fragmentarycznie nawierzchnię budynku, którego ścianę opisano wcześniej. Jej rozprzestrzenienie pozwala odtworzyć dług. konstrukcji w linii NE-SW na ok. 8 m.

Warstwa 10c₁ (obiekt nr 4) – wystąpiła na S od ściany budynku, na odcinku około 1,65 m, pod warstwą 10a (ryc. 142). Jej strop znajdował się na wys. 117,81-117,95 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,08-0,17 m. Stanowił ją szary, dość drobny piasek z niewielką domieszką iłu. Skład warstwy oraz jej pozycja sugerują, że stanowiła ona fragment podsypu pod budynek, występującego poza jego zarys.

Warstwa 10b (obiekt nr 4) – wystąpiła lokalnie, na N od ściany budynku (ryc. 142, 143). Została zdeponowana na warstwie 10c₂, a nakrywała ją warstwa 10a. Jej strop wystąpił na wys. 118,02-118,04 m n.p.m., a całkowita grub. dochodziła do 0,02-0,12 m. W skład warstwy wchodziły otoczaki, o wymiarach 0,12 × 0,13-0,22 × 0,29 m, fragm. cegieł o grub. 80 mm i o zachowanej dług. do 220 mm oraz wypalanej gliny (polepy), która z jednej strony uzupełniała elementy kamienne i ceglane, z drugiej natomiast stanowiła samoistną nawierzchnię. Konstrukcja warstwy jasno wskazuje, że pełniła ona rolę podłogi, usytuowanej najprawdopodobniej wewnątrz budynku. Fragmentaryczny stan jej zachowania nie pozwala rozstrzygnąć, czy pierwotnie składała się ona z różnych elementów (otoczaki, cegły, polepa),

Ryc. 143. Wrocław. Rynek. Wykop V/A. Rzut poziomy zachowanego fragmentu obiektu nr 4. Legenda jak na ryc. 8. Rys. M. Szczecińska

Abb. 143. Breslau. Ring. Grabungsfläche V/A. Grundriß des erhaltenen Fragments vom Objekt Nr. 4. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von M. Szczecińska

czy też obraz ten jest wynikiem zniszczeń i późniejszych napraw.

Warstwa 10a – stwierdzona na metrach 24-31, pod warstwami 3 i 8b. Jej strop znajdował się na wys. 118,10-118,26 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,16-0,35 m. Warstwę tworzyła ciemnobrunatna, ilasta próchnica z licznymi grudami zielonkawej mierzwy oraz niewielką ilością piasku. Licznie wystąpiły węgle drzewne, fragmenty drewna, pojedyncze bryłki gruzu ceglano-wapiennego. Geneza tej jednostki jest złożona. W jej skład weszły resztki warstwy użytkowej obiektu nr 4, a także została wzbogacona o szczątki gromadzące się w wyniku użytkowania placu targowego.

Inwentarz: podczas czyszczenia profilu znaleziono 8 fragm. naczyń ceramicznych

Chronologia – XIV w., na podstawie ceramiki i pozycji stratygraficznej.

Zespół warstw 9 – wystąpił na metrach 11-17, pod warstwami 3, 7b, 8c i jest związany z konstrukcją drewnianą (obiekt nr 3) oraz jej zniszczeniem.

Warstwa 9c – drewniane elementy konstrukcji, zachowane na metrach 11-13, pod warstwą 9a (ryc. 144). W ich skład wchodziła ułożona na węższej krawędzi, uszkodzona dranica oraz posadowiony przy niej słup. Prostokątna w przekroju dranica zachowała się na odcinku 1,88 m; jej szer. wynosiła 0,28, grub. 0,1 m, a na jej dolnej krawędzi zachowały się fragm. kory. Górna krawędź dranicy spoczywała na wys. 117,92-117,94 m n.p.m. Słup umieszczono tuż przy dranicy, po jej wschodniej stronie. Był on prostokątny w przekroju, o bokach dług. 0,1 i 0,12 m. Jego dług. nie określono z uwagi na ograniczoną głęb. wykopu. Opisany układ słupa i dranicy był charakterystyczny dla konstrukcji fundamentów ścian budynków drewnianych, odkrytych m.in. w wykopie IIc/A (por. ryc. 125).

Warstwa 9b (obiekt nr 3) – stwierdzona na niewielkim odcinku, na metrze 11, pod warstwą 9a (ryc. 144). Jej strop znajdował się na wys. 118,06-118,1 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,21-0,30 m. Tworzył ją szary piasek, zawierający niewielką domieszkę próchnicy. Skład i pozycja warstwy wskazują, że stanowi ona pozostałość podsypu wyrównują-

cego i izolacyjnego, który ułożono najprawdopodobniej we wnętrzu budynku.

Warstwa 9a – została stwierdzona na metrach 11-17, pod warstwami 3 i 8a (ryc. 144). Jej strop znajdował się na wys. 118,10-118,42 m n.p.m. i został silnie zmodyfikowany w czasach późniejszych, a miąższość wynosiła 0,12-0,60 m. Przebieg jej spągu wskazuje, że wypełniła ona wiele lokalnych zagłębień, powstałych po depozycji warstwy 12. Tworzyła ją przemieszczana z mierzwą próchnica, bogata we frakcję ilastą, z dużą ilością fragmentów drewna, kory i węgla drzewnych. Omawiana jednostka, podobnie jak warstwa 10a, powstała najprawdopodobniej w wyniku zmieszania zniszczonej warstwy użytkowej budynku i materiału gromadzącego się na placu targowym.

Inwentarz: 76 fragm. ceramiki naczyniowej z czyszczenia wykopu.

Chronologia – XIV w., na podstawie ceramiki.

Zespół warstw 8 – wystąpił w południowej części wykopu, na metrach 7-31, pod warstwami 3, 7b, 7c (ryc. 143, 144).

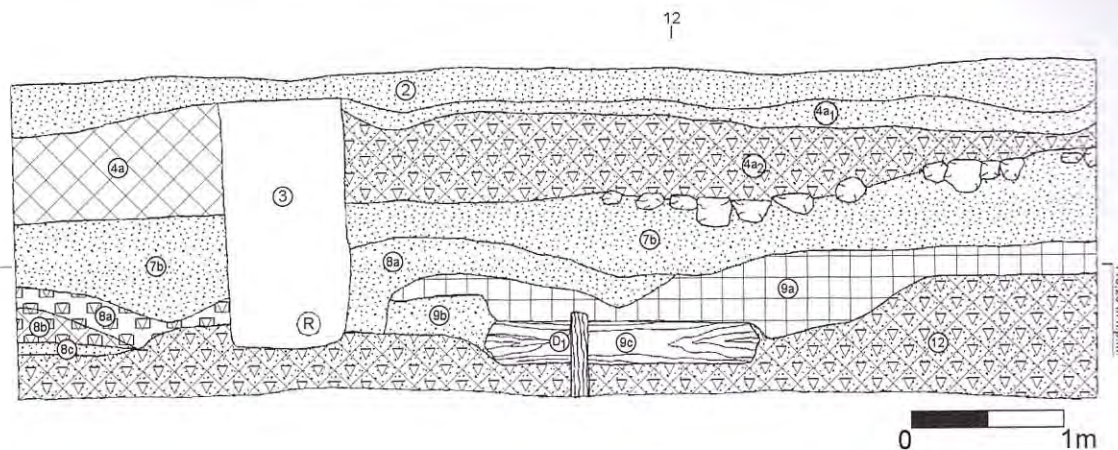
Warstwa 8c – wystąpiła na metrach 7-9, pod warstwą 8b. Jej strop odnotowano na wys. 117,79-118,87 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,06-0,09 m. Spąg warstwy oraz jej strop układały się nieregularnie. Warstwę tworzył czysty, szary piasek.

Warstwa 8b – wystąpiła na metrach 7-9 i 19-31, pod warstwami 3 i 8a. Jej zaburzony przebieg jest najprawdopodobniej efektem późniejszych zniszczeń. Strop warstwy znajdował się na wys. 118,18-118,48 m n.p.m., a jej grub. sięgała 0,10-0,34 m. Tworzył ją gruz ceglano-wapienny, przemieszany ze znaczną ilością próchnicy.

Warstwa 8a – wystąpiła na metrach 6-31, wielokrotnie poprzecinana przez młodsze wkopy. Jej strop znajdował się na wys. 117,96-118,64 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,05-0,61 m. Stanowił ją w różnym stopniu rozdrobniony gruz ceglano-wapienny z nieznaczną domieszką próchnicy i grudek ilu.

Zespół warstw 7 – wystąpił w południowej części wykopu, na metrach 1-30, pod warstwami 3, 4a, 4a₂, 4d i był związany z konstrukcją nowożytną nawierzchni brukowanej (ryc. 142, 144).

Warstwa 7c – wkop i jego wypełnisko, stwierdzony na metrach 20-22, pod warstwą 8b. Jego strop znajdował się na

Ryc. 144. Wrocław. Rynek. Wykop V/A. Fragment profilu zachodniego z obiektem nr 3. Legenda jak na ryc. 8.
Rys. M. Szczecińska

Abb. 144. Breslau. Ring. Grabungsfläche V/A. Fragment des Westaufrisses mit dem Objekt Nr. 3. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von M. Szczecińska

wys. 118,59-118,62 m n.p.m., a głęb. wynosiła 0,26-0,45 m. Ściany wkopu opadały stromo w kierunku nierównego dna. Wypełnisko wkopu stanowił szary piasek z niewielką ilością próchnicy, nieco tylko ciemniejszy od leżącej wyżej warstwy 7b. Na dnie leżała deska o szer. 0,2 i grub. 0,02 m, która nie stanowiła najprawdopodobniej elementu konstrukcyjnego, ale luźny składnik wypełniska. Pozycja stratygraficzna wkopu i jego wypełnisko świadczą, że powstał on w trakcie prac nad ułożeniem warstwy 7b.

Warstwa 7b₁ – wystąpiła lokalnie na metrze 1, pod warstwą 7b. Jej strop znajdował się na wys. 118,16-118,20 m n.p.m., a grub. sięgała 0,04-0,08 m. Stanowił ją czysty szary piasek. Pozycja i skład warstewki pozwalają interpretować ją jako część podsypu pod nowożytny bruk.

Warstwa 7b – wystąpiła na odcinku 1-30 m, pod warstwami 3, 4a, 4a₂, 4d, 7a. Jej strop zalegał na wys. 118,48-119,06 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,18-0,68 m. W miejscach, gdzie nad warstwą 7b zachowały się *in situ* otoczaki bruku (metry 12-16), jej strop sięgał 118,72-119,06 m n.p.m., a jej miąższość wynosiła 0,35-0,65 m. Warstwę tworzył szary piasek z niewielką ilością próchnicy. Opisana jednostka stanowiła podsyp pod nowożytną nawierzchnię brukowaną.

Warstwa 7a – wystąpiła na metrach 12-16, pod warstwą 4a₂. Tworzyły ją otoczaki o wymiarach 0,06 × 0,14-0,22 × 0,24 m, ułożone obok siebie bez zaprawy, płaskimi powierzchniami do góry (ryc. 144). Strop warstwy znajdował się na wys. 118,75-119,06 m n.p.m. i opadał wyraźnie z N na S. Otoczaki stanowiły fragment nowożytnej nawierzchni brukowanej, której relikty odkryto w wykopie IIb/A, IIc/A, przyłączy nr 1 wykopu IIId/A i przyłączy nr 1 wykopu V/A (ryc. 110, 125).

Warstwa 6 (obiekt nr 2) – obiekt oraz jego wypełnisko, które wystąpiły na metrach 80-86, pod warstwą 4g (ryc. 145). Strop obiektu zanotowano na wys. 118,83-119,32 m n.p.m. Jego dług., mierzona po linii NE-SW, wynosiła ok. 6,7, a głęb. 0,97-1,06 m. Południowa ściana obiektu była lekko wklęsła i stromo opadała w kierunku dna, w części północnej natomiast występowała półka o szer. ok. 1,4 m, lekko nachylona do wnętrza obiektu. Jego dno było prawie równe i wznosiło się lekko w kierunku północnym,

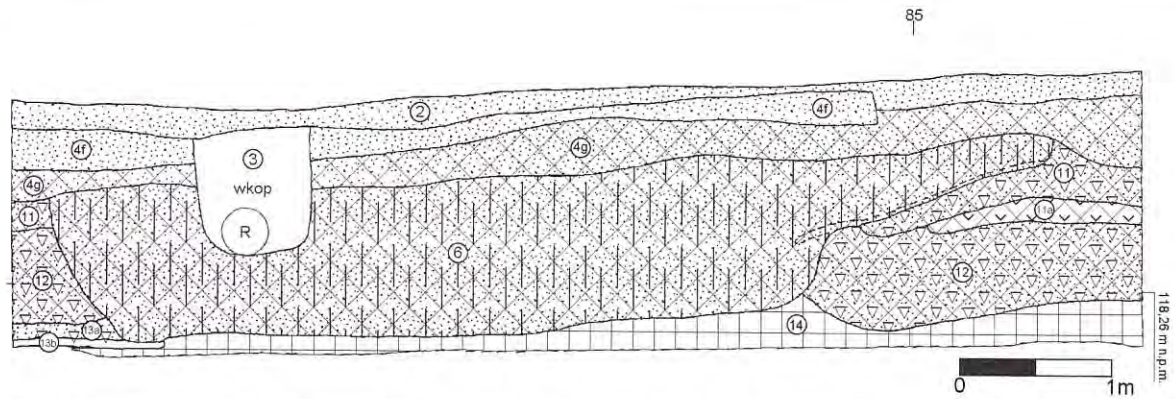
w stronę opisanej półki. W wypełnisku obiektu odnotowano szarobrazową próchnicę przemieszaną z piaskiem, iłem, z silnie rozdrobnionym gruzem ceglano-wapiennym, zawierającą pojedyncze grudy mierzwy. Jedynie w partii półki wystąpiła cienka warstewka węgla drzewnych, przykrywająca jej dno i wchodząca dalej do wnętrza obiektu (ryc. 145). Brak materiałów zabytkowych utrudnia określenie chronologii obiektu. Jego pozycja stratygraficzna wskazuje raczej na nowożytną metrykę. Funkcję wkopu trudno określić, można go tylko ogólnie wiązać z nieokreślonymi pracami budowlanymi, być może rozbiorowymi (por. niżej). Półka stwierdzona w części północnej ułatwiała komunikację, a jej spalone wyłożenie powstało z pewnością już po częściowym zasypaniu obiektu.

Warstwa 5 (obiekt nr 1) – obiekt i jego wypełnisko, które wystąpiło na metrach 67-69, pod warstwą 4e. Strop obiektu znajdował się na wys. 118,82-118,93 m n.p.m., a głęb. wynosiła 0,54-0,60 m. Krawędzie wkopu układały się lekko faliście i opadały dość stromo w kierunku płaskiego dna. W wypełnisku stwierdzono szarą próchnicę z niewielką ilością gruzu ceglano-wapiennego. Brak wyraźnych przesłanek, aby określić funkcję tego obiektu; można jedynie przypuszczać, że łączył się on z aktywnością budowlaną lub handlową, najprawdopodobniej o nowożytnej metryce.

Zespół warstw 4 – kompleks podsypów i nasypów, odnotowany na całej długości wykopu, poza strefą znajdującą się między metrami 24-56, zawierających materiały nowożytne.

Warstwa 4i₂ – znajdowała się na metrach 94 i 95, pod warstwą 4i₁. Jej strop o regularnym, horyzontalnym przebiegu, znajdował się na wys. 118,98-119,06 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,03-0,08 m. Stanowił ją szary, tłusty il z niewielką ilością piasku.

Warstwa 4i₁ – wystąpiła na metrach 93-95, pod warstwami 1, 2, 4h. Jej strop znajdował się maksymalnie na wys. 119,58-119,66 m n.p.m., a miąższość w zachowanych najlepiej partiach wynosiła 0,56-0,61 m. Stanowiła ją brązowa, piaszczysta próchnica z silnie rozłożonymi fragmentami drewna oraz pojedynczymi grudkami iłu. W jej spągu wystąpił również przepalony otoczek o średn. 0,08-0,10 m.

Ryc. 145. Wrocław. Rynek. Wykop V/A. Fragment profilu zachodniego, część północna. Legenda jak na ryc. 8. Rys. M. Szczecińska

Abb. 145. Breslau. Ring. Grabungsfläche V/A. Fragment des Westaufrisses, Nordteil. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von M. Szczecińska

Warstwa 4h₁ – wystąpiła na krótkim odcinku w północnej części wykopu, pod warstwą 4h (metry 89 i 90). Jej nieregularny strop znajdował się na wys. 118,94-119,29 m n.p.m., a grub. sięgała 0,30 m. Tworzyła ją brązowa, piaszczysta próchnica z pojedynczymi grudkami iłu, zawierająca rozłożone kawałki drewna i pojedyncze fragmenty gruzu ceglanego i zaprawy.

Warstwa 4h – wkop i jego wypełnisko, odnotowane na metrach 90-94, pod warstwami 2 i 3. Jego strop znajdował się na wys. 119,58-119,66 m n.p.m., a głęb. wynosiła 0,58-0,67 m. Długość, mierzona zgodnie z linią SW-NE, wynosiła 3,8 m. Ściana południowa opadała zrazu stromo, a potem łagodnie, natomiast krawędź północna tworzyła poziomą półkę (stopień) o szer. ok. 0,4 m. Funkcja wkopu jest trudna do ustalenia, można jedynie przypuszczać, że opisana półka (stopień), podobna do rozwiązania widocznego w obiekcie nr 2, miała ułatwić komunikację z wnętrzem wkopu.

Warstwa 4g – wystąpiła na metrach 77-90, pod warstwami 1-3, 4e i 4f (ryc. 145). Strop warstwy znajdował się na wys. 119,06-119,76 m n.p.m., rosnąc wyraźnie w kierunku północnym, a jej miąższość wynosiła 0,11-0,72 m. Warstwę wypełniała szara, bardzo piaszczysta próchnica z pojedynczymi grudkami iłu oraz niewielką ilością gruzu ceglano-wapiennego.

Warstwa 4f – wystąpiła na metrach 77-85, pod warstwami 2, 3 i 4e. Jej strop sięgał 119,24-119,60 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,07-0,28 m. Tworzył ją szarozółty piasek z pojedynczymi grudkami ciemnoszarej próchnicy.

Warstwa 4e – wystąpiła na metrach 57-77, pod warstwami 1-3. Strop tej warstwy znajdował się na wys. 119,0-119,3 m n.p.m., a grub. była zróżnicowana od 0,08 do 1,04 m. Stanowił ją zbitý gruz ceglano-wapienny z niewielką domieszką próchnicy.

Warstwa 4d – wystąpiła lokalnie na południowym krańcu wykopu, pod warstwą 4c (metr 1). Jej strop znajdował się na wys. 118,59-118,61 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,09-0,12 m. Stanowił ją żółtoszary, czysty piasek.

Warstwa 4c – wystąpiła również w południowej części wykopu, pod warstwą 4b. Jej strop znajdował się na wys. ok. 118,72 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,11-0,13 m. Był to czysty, żółty piasek.

Warstwa 4b – wystąpiła w tej samej części wykopu co jednostki 4c i 4d, pod warstwą 4a. Jej strop znajdował się na

wys. 118,81-118,84 m n.p.m., a jej miąższość wynosiła 0,08-0,11 m. Tworzyła ją szara, piaszczysta próchnica.

Warstwa 4a – wystąpiła w południowej części wykopu, pod warstwami 1-3. Jej strop odnotowano na wys. 119,30-119,40 m n.p.m., a grub. mierzyła 0,45-0,75 m. Stanowiła ją próchnica, zawierająca grudki i soczewki czystego piasku oraz gruz ceglano-wapienny. Na metrach 10-23, na N od wkopu 3, warstwa 4a wykazywała wyraźną dwudzielność, w związku z tym dla określenia obu jednostek użyto symboli 4a₁ i 4a₂ (ryc. 144).

Warstwa 4a₂ – jej strop znajdował się na wys. 119,04-119,34 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,1-0,64 m. Tworzył ją żółtoszary piasek, przemieszany z bardzo dużą ilością próchnicy i gruzu ceglano-wapiennego.

Warstwa 4a₁ – jej strop znajdował się na wysokości 119,26-119,42 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,08-0,3 m. Tworzył ją niemal czysty, żółty piasek z pojedynczymi grudkami ciemnoszarej próchnicy, iłu oraz nielicznymi fragmentami cegieł i zaprawy.

Zespół warstw 3 – zespół wkopów, nasypów i murów nowożytnych, wykonanych przed zdeponowaniem warstwy 2, związanych z zakładaniem instalacji miejskich oraz relikty 2 murów (3a, 3b), stanowiących prawdopodobnie część kolektora ściekowego. W zasypiskach wspomnianych wkopów stwierdzono przemieszane ze sobą próchnicę, ił, piasek oraz gruz ceglano-wapienny.

Warstwa 3a – mur ceglany, zachowany fragmentarycznie na metrach 17 i 18. Posadowiono go na wys. 118,02 m n.p.m., a zachowana wys. sięgała 0,7 m, przy maksymalnej grub. 0,46 m. Wymurowano go z cegieł maszynowych o wymiarach 75 × 135 × 265 mm, spojonych zaprawą wapienno-cementową.

Warstwa 3b – negatyw po murze, zlokalizowany na metrze 91. Stopa muru znajdowała się na wys. 117,95 m n.p.m. Zachował się z niej pojedynczy otoczek o wymiarach 0,14 × 0,36 m. W wypełnisku negatywu znajdował się piasek przemieszany z próchnicą, fragmentami cegieł i zaprawy.

Warstwa 2 – wystąpiła na prawie całej długości wykopu, poza metrami 37-58, gdzie została zniszczona przez obecne prace budowlane. Jej strop, podnoszący się w kierunku północnym, odnotowano na wys. 119,32-119,84 m n.p.m. Miąższość

warstwy mierzyła 0,04-0,38 m. Stanowił ją piasek ze zmieniającą się lokalnie domieszką próchnicy oraz cegieł i zaprawy. Warstwa ta stanowiła podsyp pod nawierzchnię z kostki granitowej.

Zespół warstw 1 – ogół nowożytnych wkopów wraz z wypełniskami, wykonanych po depozycji warstwy 2.

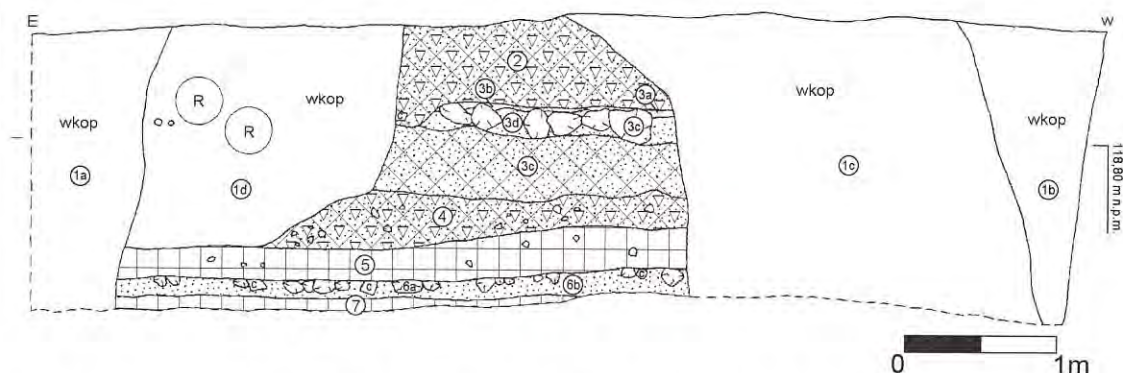
I n t e r p r e t a c j a. Zróznicowanie nawarstwień w wykopie V/A jest porównywalne z relikwami odkrytymi w wykopach IIb/A i IIc/A. Niestety, prace badawcze nie sięgnęły do głębokości pierwotnego poziomu Rynku, a późniejsze zniszczenia, szczególnie zauważalne w środkowej części wykopu, w znacznym stopniu utrudniły korelację nawarstwień jego północnej i południowej części.

Do najstarszych nawarstwień, reprezentowanych w tej części placu rynkowego, należą pokłady nieczystości, znalezione w dolnych partiach wykopu (warstwy 14, 12, 11), w których skład weszły niekiedy pozostałości warstw użytkowych budynków (warstwy 10a, 9a). W poziomach tych, inaczej niż w typowych jednostkach tego rodzaju, stwierdzono znaczne ilości próchnicy. Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, czy dostała się ona tutaj wraz ze sprzedawanymi na placu towarami, czy też została celowo nasypiana w celu częściowej stabilizacji nawierzchni. Ta pierwsza możliwość wydaje się bardziej prawdopodobna, ponieważ można przypuszczać, że do umocnienia nawierzchni zostałyby użyte czysty piasek. Warto również nadmienić, że w warstwie 11 odkryto wyjątkowo liczne, drobne fragmenty gałązek, podobne do opisanych uprzednio w warstwie 4a wykopu III/A, które mogą być interpretowane jako próby umocnienia gruntu za pomocą faszyzny. Przebieg tych warstw, a szczególnie zarejestrowanych na większej długości jednostek nr 11 i 12, wykazuje wyraźny spadek wysokości stropu z NE na SW. W przypadku pierwszej wynosi on około 0,3 m, na odcinku 28 m, a w drugiej sięga 0,8 m, na długości około 73 m. Obserwacje te potwierdzają fakt, że ukształtowanie nawierzchni Rynku było ogólnie zgodne z pierwotną konfiguracją terenu, który wznosił się w kierunku północno-wschodnim.

Chronologia niektórych warstw mierzwy jest trudna do ustalenia z uwagi na niewielką liczbę pochodzącej z nich ceramiki. Dlatego też obok datowania zabytków, należy wziąć pod uwagę wysokość zalegania warstw i ich pozycję stratygraficzną. Najstarsze stwierdzone w wykopie warstwy nieczystości można datować około przełomu XIII i XIV w. (warstwa 14). Pozostałe nawarstwienia tego typu powstały w XIV w. (warstwy 12, 11, 10a, 9a).

Wyjątkowo bogato reprezentowane są nawarstwienia związane z wyrównywaniem i umacnianiem nawierzchni placu rynkowego. W ich skład wchodzi nie tylko nasypy i podsypy z piasku, gruzu cegalano-wapiennego i próchnicy, ale również fragmenty bruków. Najstarsze tego typu jednostki, o niewielkim lokalnym zasięgu, zostały już stwierdzone pomiędzy pokładami nieczystości (warstwy 13b, 13a, 11a), datowanymi na XIII/XIV i XIV w. Młodsze wiążą się z nowożytnymi akcjami wyrównywania powierzchni placu (zespół warstw 8) oraz ze stwierdzonym w południowej części wykopu brukiem z otoczków (warstwy 7b₁, 7b₂, 7a). Wysokość jego występowania pozwala łączyć go z fragmentami nawierzchni, które zostały odkryte w wykopach IIb/A, IIc/A, w przyłączu nr 1 wykopu IIc/A oraz w przyłączu nr 1 wykopu V/A. Problemy z datowaniem tej brukowanej nawierzchni poruszono już wcześniej.

W południowej części wykopu stwierdzono również pozostałości dwóch budynków drewnianych (obiekty nr 4 i 3) w postaci dranic, stanowiących część fundamentu oraz fragmentów podłóg. Konstrukcja fundamentów ścian znajduje analogie do innych odkrytych w Rynku budynków, w szczególności do obiektu nr 2 z wykopu IIc/A i obiektu nr 2 z wykopu IIb/A. Wykonano je z ustawionych na sztorc i stabilizowanych kołkami dranic. Do wnętrza wysypywano piasek, który pełnił głównie rolę podsypu pod podłogę, ale także umacniał dranice fundamentu. W wypadku obiektu nr 4 stwierdzono jej pozostałości w postaci bruku, zbudowanego z kamieni i cegieł. Zasięg podsypu (8 m) obiektu nr 4 wskazuje, że była to konstrukcja okazała. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy osiągała ona długość 8 m po linii NE-SW, ponieważ można się tu również liczyć z częściowym przemieszczeniem podsypu. Nie jest to jednak wykluczone, biorąc pod uwagę rozmiary innych odkrytych w Rynku konstrukcji (np. obiekt nr 1 w wykopach VII/A, VIIa/A, VIIb/A przy NE narożniku bloku śródrzynkowego; obiekt nr 1 w wykopie IIc/A). Datowanie warstw, nakrywających budynki i leżących pod nimi, świadczy, że wspomniane konstrukcje wzniesiono w XIV w. Wysokości partii stropowych podsypów pod podłogi, znajdujące się na poziomie około 118,0 m n.p.m., są zbliżone do wartości stwierdzonych dla obiektu nr 1 w pobliskim wykopie IIc/A, dlatego też można przypuszczać, że wszystkie trzy budynki funkcjonowały mniej więcej w tym samym czasie (2. poł. XIV w.).

Ryc. 146. Wrocław. Rynek. Wykop V/A, przyłącze 1. Profil południowy wykopu. Legenda jak na ryc. 8. Rys. M. Szczecińska

Abb. 146. Breslau. Ring. Grabungsfläche V/A, Anschluß 1. Südaufriß der Grabungsfläche. 4. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von M. Szczecińska

Inne obiekty odkryte w wykopie V/A wiążą się z różnymi pracami budowlanymi, prowadzonymi na Rynku (obiekty nr 1 i 2, warstwa 7c). Obiekt nr 1 powstał zapewne w związku z rozbiórką niewielkiego budynku, znanego z osiemnastowiecznych rycin tej części Rynku, stojącego w NE narożniku Placu Gołębiego²¹.

Na podstawie obserwacji stratygraficznych w wykopie V/A można wyróżnić 4 fazy użytkowania placu rynkowego.

I faza (XIII/XIV w.) – związany z tą fazą strop mierzwy (warstwa 14) został zidentyfikowany jedynie w północnej części wykopu. Sięgał on maksymalnie do 118,38 m n.p.m., a zatem o około 0,5 m wyżej, niż w południowej części terenu, sąsiadującego z zachodnią pierzeją bloku śródrzynekowego.

II faza (XIV w.) – w południowej części badanego terenu powstały budynki drewniane (obiekt nr 4 – zespół warstw 10 oraz obiekt nr 3 – zespół warstw 9), związane najprawdopodobniej z handlem. Na całej długości placu gromadziły się nieczystości (warstwy 12, 11, 10a, 9a) oraz powstały podsypy o lokalnym zasięgu (warstwy 13b, 13a, 11a). W partii południowej strop poziomów związanych z tą fazą użytkowania Rynku sięgał 118,42 m n.p.m., natomiast w części północnej dochodził do 119,3 m n.p.m.

III faza (XVI-XVIII w.?) – związana z wyrównywaniem placu rynkowego (zespół warstw 8, część jednostek z zespołu warstw 4), posadowieniem bruku (zespół warstw 7) oraz pracami budowlanymi, prowadzonymi w obrębie placu rynkowego (warstwy 5 i 6 – obiekty nr 1 i 2). Strop warstw związanych z tą fazą sięgał od ok. 118,70 m n.p.m. w czę-

ści południowej do 119,70 m n.p.m. w partii północnej (?).

IV faza (XIX-XX w.) – prace związane z powstaniem nowoczesnej infrastruktury miejskiej oraz współczesnej nawierzchni z kostki granitowej (część jednostek zespołu warstw 4, warstwy 3, 3a, 3b, 2 i 1). Wysokość nawierzchni brukowanej sięgała od 119,60 m n.p.m. na południu do 120,05 m n.p.m. na północy.

Przyłącze nr 1

Z wykopem V/A wiązała się odkrywka pod przyłącze wodociągowe (1/96), biegnące w kierunku ul. Sukiennice (ryc. 4). Jej długość wynosiła około 7 m, szerokość 1,85 m, a maksymalna głębokość 1,9 m. Z uwagi na brak kontynuacji nawarstwień, stwierdzonych w profilu zachodnim wykopu V/A, zastosowano niezależną numerację warstw. Ponieważ prace budowlane postępowały w przybliżeniu zgodnie z dawnymi wkopami instalacyjnymi, badania archeologiczne skupiły się na rejestracji profili. Najmniej zniszczony był profil południowy, który stał się podstawą do opisu stratyfikacji (ryc. 146). Nienaruszone nawarstwienia średniowieczne zachowały się w środkowej i częściowo we wschodniej części profilu.

Warstwa 7 – czytelna częściowo, w spągu nawarstwień (ryc. 146). Jej strop znajdował się na wys. 118,08-118,12 m n.p.m., a zarejestrowana grub. wynosiła 0,1 m. Warstwę tworzyła ciemnobrązowa, zbita mierzwa z dużą ilością szczątków organicznych: fragmentów drewna, kory, źdźbeł dzikich traw i zbóż. Skład warstwy był typowy dla jednostek powstałych w trakcie narastania nieczystości na placu rynkowym.

Zespół warstw 6 – związany z konstrukcją bruku.

Warstwa 6b – jej strop znajdował się na wys. 118,20-118,30 m n.p.m., a miąższość wynosiła 0,1-0,2 m. Stanowił ją czysty, jasnoszary piasek. Warstwa pełniła rolę podsypu pod bruk.

Warstwa 6a – jej strop mieścił się na wysokości 118,20-118,30 m n.p.m. Tworzyły ją dość drobne otoczaki, o wymiarach

²¹ CZERNER 1976, ryc. 21; 1989, nr 125.

0,05 × 0,06-0,10 × 0,21 m i pojedyncze fragm. cegieł o grub. 80-85 mm. Bruk nie pokrywał całej powierzchni, co najprawdopodobniej jest efektem późniejszych zniszczeń. Opisane elementy są pozostałością nawierzchni brukowanej sprzed wejścia do sukiennic.

Warstwa 5 – jej strop znajdował się na wys. 118,40-118,58 m n.p.m. Miąższość warstwy wynosiła 0,17-0,30 m. Tworzyła ją ilasta, mało zbita mierzwa z dużą ilością fragm. organicznych: kawałków drewna, kory, ze źdźbłami dzikich traw i słomy. Wystąpiły tu również pojedyncze fragm. cegieł i rozbitych otoczków, odpowiadających wymiarami kamieniom leżącemu niżej bruku. Warstwa narosła w trakcie gromadzenia nieczystości na placu rynkowym. Niewielka spoistość mierzwy może świadczyć o jej naruszeniu i przemieszczeniu w trakcie prac porządkowych (plantowanie gruntu).

Warstwa 4 – jej strop odnotowano na wys. 118,73-118,81 m n.p.m. Miąższość warstwy wynosiła 0,19-0,40 m. Stanowiła ją szara, piaszczysta próchnica, ze znaczną ilością silnie rozdrobnionych fragmentów cegieł i zaprawy wapiennej, z pojedynczymi fragmentami rozbitych otoczków. Skład i przebieg warstwy nawiązuje do spotykanych w nawarstwieniach Rynku nasypów (np. warstwy 8a i 8b w południowej części wykopu V/A), które miały wyrównać i utwardzić nawierzchnię.

Zespół warstw 3 był związany z konstrukcją i funkcjonowaniem nowożytną nawierzchni brukowanej Rynku.

Warstwa 3e – jej strop znajdował się na wys. 119,10-119,24 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,30-0,48 m. Warstwę tworzyła szara, piaszczysta próchnica, z pojedynczymi, bardzo drobnymi fragm. gruzu ceglano-wapiennego. Opisana warstwa stanowiła część podsypu pod nowożytną nawierzchnię brukowaną.

Warstwa 3d – strop zarejestrowano na wys. 119,28-119,34 m n.p.m. Grubość jednostki wynosiła 0,12-0,19 m. Tworzył ją żółty piasek z niewielką domieszką szarej i ciemnoszarej próchnicy, występującej w postaci grudek i soczewek. Warstwa ta stanowiła górną część podsypu, na którym posadowiono bruk kamienny.

Warstwa 3c – warstwa otoczków wkopanych w warstwę 3d, w ten sposób, że dolne płaszczyzny kamieni sięgały niższego podsypu – warstwy 3e (ryc. 146). Strop tej warstwy układał się na wys. 119,32-119,38 m n.p.m. Otoczki miały wymiary od 0,15 × 0,18 do 0,25 × 0,3 m. Przylegały one do siebie dość ściśle, a ich górną, tworzącą nawierzchnię płaszczyzn były płaskie lub lekko wypukłe. Stanowiły pozostałość nowożytnego bruku, którego relikty odkryto również w wykopie IIb/A (warstwa 1b) oraz V/A (warstwa 7a).

Warstwa 3b – stwierdzona nad prawie całą nawierzchnią brukowaną, pod warstwą 2. Jej strop zarejestrowano na wys. 119,35-119,39 m n.p.m., a miąższość sięgała 0,02-0,05 m. Tworzyła ją ciemnobrązowa, zbita, dość piaszczysta próchnica, wypełniająca m. in. nierówności bruku. Skład i pozycja tej jednostki pozwalają widzieć ją jako pozostałość warstwy użytkowej, narosłej w trakcie wykorzystywania nawierzchni.

Warstwa 3a – wystąpiła na niewielkim odcinku, pomiędzy warstwą 2 a warstwami 3c i 3d. Jej strop wznosił się na 119,34 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,04-0,05 m. Tworzył ją zbity miał, w którego skład wchodziły rozdrobnione fragm. cegieł i zaprawy. Opisana jednostka również stanowiła część warstwy użytkowej, związanej z nieokreślonymi pracami budowlanymi.

Warstwa 2 – wystąpiła w stropie nawarstwień, zniszczona przez wkopy związane z obecnymi pracami instalacyjnymi. Jej strop odnotowano na wys. 119,84-119,86 m n.p.m., a grub. warstwy wynosiła 0,50-0,67 m. Tworzył ją piasek przemieszany z szarą próchnicą i z fragmentami cegieł i zaprawy. Warstwa stanowiła podsyp pod współczesną nawierzchnię Rynku.

Zespół warstw 1 – zespół wkopów oraz ich wypełnisk, związany z obecnymi pracami przy instalacjach miejskich (warstwy 1a-1d).

Interpretacja. Wskutek zniszczeń, zaobserwowanych w zachodniej części omawianej odkrywki, nie można było związać zarejestrowanej stratyfikacji z sytuacją odkrytą w wykopach IIc/A i V/A (ryc. 4). Dodatkowy problem stanowił brak materiałów ceramicznych, na podstawie których można by datować powstanie poszczególnych warstw. Z tego też względu chronologię nawarstwień określono na podstawie wysokości ich występowania, wiążąc na tej podstawie opisywane warstwy z analogicznymi, jak się wydaje, jednostkami z wykopów IIc/A i V/A.

Opisywane już uprzednio warstwy nieczystości były reprezentowane przez dwie jednostki, rozdzielone konstrukcją nawierzchni brukowanej (warstwy 7 i 5). Wysokość stropu tej pierwszej pozostawała w zgodzie z pozycją warstwy 7a w wykopie IIc/A oraz warstwy 12 w południowej części wykopu V/A. Pierwszą z nich można datować na 1. poł. XIV w., drugą natomiast ogólnie na XIV w. Usytuowanie omawianej odkrywki zdaje się przekonywać, że warstwę 5 przyłącza nr 1 można korelować z jednostką 5a wykopu IIc/A i umieścić w 2. połowie XIV-XIV/XV w.

Warto w tym miejscu wspomnieć o odkrytych w przyłączy sposobach wyrównywania i umacniania nawierzchni. Szczególnie godny uwagi jest bruk kamienny, odkryty między dwoma warstwami nieczystości (warstwy 6b, 6a). Wysokość jego posadowienia świadczy o tym, że funkcjonował równocześnie z obiektem nr 3 z wykopu IIc/A (warstwy 6a i 6b). Prowadził prawdopodobnie od wschodniej ściany tego budynku w kierunku sukiennic. Pozycja stratygraficzna bruku pozwala datować go na połowę lub na 2. połowę XIV w.²² Około XIV/XV w. powstała ostatnia warstwa wyrównawcza, którą można by wiązać z okresem średniowiecza (warstwa 4). Pozostałe dwie nawierzchnie brukowe powstały już w czasach nowożytnych. Starsza z nich łączyła się z porządkowaniem powierzchni Rynku w XVI-XVIII w. (por. przypis 3), młodsza natomiast powstała w XIX i XX w.

²² Pierwsze bruki we Wrocławiu wspomniane są już w roku 1324 (CZERNER 1976, s. 92).

Stratygrafia nawarstwień w przyłączu nr 1 upoważnia do wyróżnienia 4 faz użytkowania tej części placu rynkowego:

I faza (1. poł. XIV w.) – związana z depozycją warstw nieczystości (warstwa 7), przy czym zbadała została jedynie partia stropowa tego poziomu. Jego maksymalna wysokość sięgała 118,12 m n.p.m.

II faza (2. poł. XIV-XIV/XV w.) – wiąże się z powstaniem bruku (warstwy 6b, 6a), występującego na zapleczu budynku, odkrytego w wykopie IIc/A (obiekt nr 1), powstaniem kolejnej warstwy nieczystości (warstwa 5) oraz nasypu wyrównującego nawierzchnię (warstwa 4). Strop tego poziomu sięgał maksymalnie 118,81 m n.p.m.

III faza (XVI-XVIII w.) – łączyła się z powstaniem nowożytnego bruku z otoczków (warstwy 3e-3a). Strop bruku sięgał 119,38 m n.p.m. i był położony wyżej niż relikty analogicznych nawierzchni, stwierdzonych w wykopach IIb/A, IIc/A, V/A oraz w przyłączu nr 1 wykopu IId/A. Fakt ten wiąże się z nieznacznym podniesieniem, w czasach nowożytnych, terenu przed wlotem do ul. Sukiennice, widocznym również w przebiegu dzisiejszej nawierzchni.

IV faza (XIX-XX w.) – powstanie wkopów pod instalacje miejskie oraz współczesnej nawierzchni z kostki brukowej (warstwy 2 i 1).

Przyłącze nr 2

Tak oznaczony wykop nie był ściśle związany z pracami budowlanymi w wykopie V/A (wodociąg). Wykonano go pod instalację odprowadzenia studzienki ściekowej do kanalizacji, przecinając wykop V/A na metrach 78 i 79 (ryc. 4). Długość wykopu związanej z tym przyłączem wynosiła 4,3 m, jego szerokość maksymalna sięgała 0,9 m, a głębokość 2,2 m. Z uwagi na obserwowaną tutaj kontynuację niektórych warstw zidentyfikowanych w wykopie V/A, zastosowano takie same ich oznaczenia. Z uwagi na zniszczenia, badania archeologiczne ograniczono do dokumentacji lepiej zachowanego profilu północnego wykopu (ryc. 147).

Warstwa 14 – wystąpiła pod warstwami 13a i 13b. Jej strop znajdował się na wys. 117,81-118,01 m n.p.m., a zarejestrowana miąższość sięgała 0,52 m (spągu nie stwierdzono). Tworzyła ją silnie ilasta, zbita mierzwa z niewielką ilością piasku i z pojedynczymi fragmentami drewna. Warstwa była pozostałością po intensywnym użytkowaniu placu rynkowego (nieczystości).

Zespół warstw 13 – podsypy wykonane po zdeponowaniu warstwy 14.

Warstwa 13b – wystąpiła lokalnie w partii przylegającej do wykopu V/A, pod warstwą 13a. Jej strop znajdował się na wys. 118,01-118,03 m n.p.m., a miąższość dochodziła do 0,06 m. Stanowił ją czysty, jasnoszary piasek.

Warstwa 13a – wystąpiła pod warstwą 12, a jej strop mieścił się na wys. 118,03-118,22 m n.p.m. Grubość warstwy mierzyła 0,08-0,24 m. Tworzył ją drobny gruz ceglano-wapienny zmieszany z niewielką ilością piasku i próchnicy.

Obie opisane warstwy zostały ułożone najprawdopodobniej w związku z wyrównywaniem i utwardzaniem placu targowego.

Warstwa 12 – jej strop, w miejscach niezniszczonych przez nowożytny wkopy, zarejestrowano na wys. 118,73-118,81 m n.p.m. Miąższość warstwy sięgała 0,54-0,74 m. W jej skład wchodziła brązowa próchnica z domieszką piasku, iłu oraz z drobnymi fragm. cegieł. Odnotowano tam również pojedyncze grudy ciemnobrązowej, czasami zielonkawej mierzwy oraz bardzo dużo fragm. drewna, szczególnie drobnych gałązek. Warstwa ta jest charakterystyczna dla jednostek, powstałych w związku z użytkowaniem placu rynkowego (por. jej opis w wykopie V/A).

Warstwa 11 – o stropie na wys. 118,93-119,03 m n.p.m. Jej miąższość wynosiła 0,16-0,28 m, a tworzyła ją brązowa próchnica z dużym udziałem gruzu ceglano-wapiennego, a także piasku i iłu, które występowały w postaci grudek i soczewek. Powstanie warstwy łączy się z użytkowaniem placu rynkowego. Warto zwrócić uwagę na duży udział elementów budowlanych w tworzeniu warstwy.

Zespół warstw 4 – kompleks nasypów, występujących pod warstwą 2, zawierających zabytki nowożytny (por. opisy w wykopie V/A).

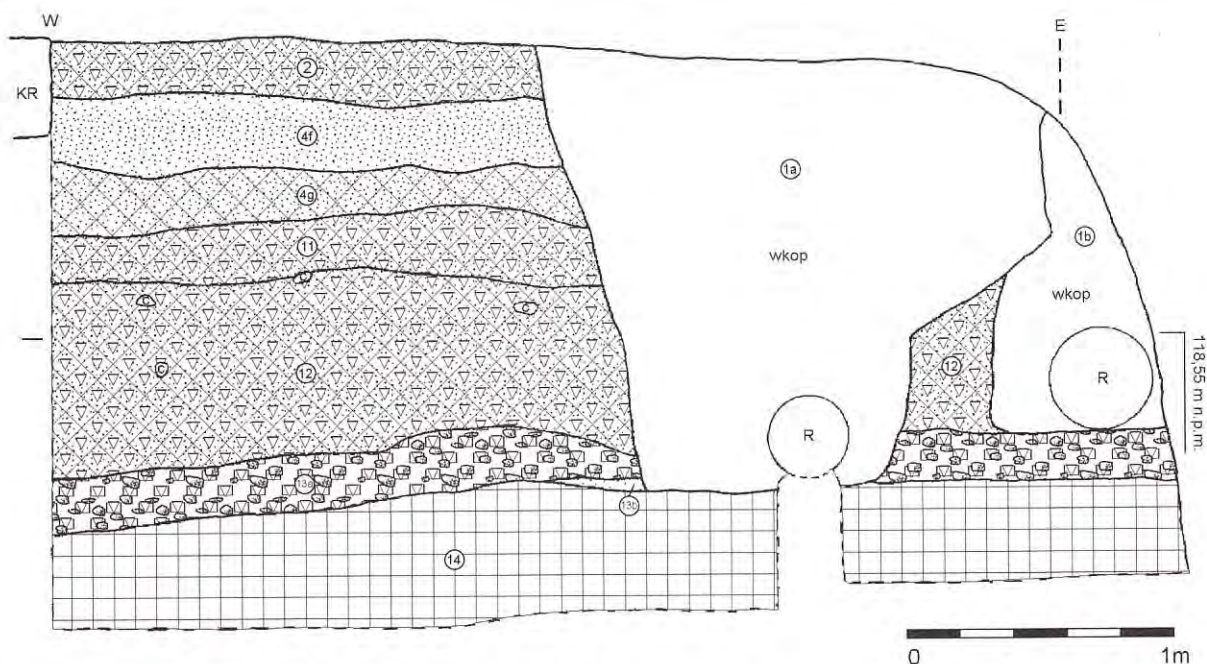
Warstwa 4g – znajdowała się pod warstwą 4f. Strop warstwy zalegał na wys. 119,15-119,21 m n.p.m., a jej grub. wynosiła 0,12-0,28 m. Wypełniała ją szara, piaszczysta próchnica z pojedynczymi grudkami iłu i niewielką ilością gruzu ceglano-wapiennego.

Warstwa 4f – wystąpiła pod warstwą 2. Jej strop znajdował się na wys. 119,41-119,47 m n.p.m., a grub. wynosiła 0,32 m. Tworzył ją żółtoszary piasek z pojedynczymi grudkami ciemnoszarej próchnicy i z niewielką ilością gruzu ceglano-wapiennego.

Warstwa 2 – zidentyfikowana została w stropie zachowanych nawarstwień i sięgała do wys. 119,61 m n.p.m. Jej grub. dochodziła do 0,26 m. Był to żółty piasek z wtrąceniami szarej próchnicy i gruzu ceglano-wapiennego. Warstwa ta stanowiła podsyp pod współczesną nawierzchnię Rynku.

Zespół warstw 1 – współczesne wkopy instalacyjne i ich wypełniska (warstwy 1a i 1b).

I n t e r p r e t a c j a. Z uwagi na sytuację stratygraficzną, podobną do opisanej w wykopie V/A, należy zaznaczyć, że przebadane nawarstwienia powstały w 3 różnych fazach użytkowania Rynku: a) I faza (XIII/XIV w.) – powstanie warstwy nieczystości (warstwa 14); b) II faza (XIV w.) – lokalne podsypy i depozycja nieczystości (warstwy 13b, 13a, 12, 11); c) III faza (XIX-XX w.) – powstanie

Ryc. 147. Wrocław. Rynek. Wykop V/A, przyłącze 2. Profil północny wykopu. Legenda jak na ryc. 8. Rys. M. Szczecińska
 Abb. 147. Breslau. Ring. Grabungsfläche V/A. Anschluß 2. Nordaufriß der Grabungsfläche. Zeichenerklärung wie bei der Abb. 8. Gez. von M. Szczecińska

nasypów, podsypów i wkopów, związanych z instalacjami miejskimi i współczesną nawierzchnią z kostki granitowej (zespół warstw 4, warstwa 2, zespół warstw 1).

DYNAMIKA ZAGOSPODAROWANIA TERENU PRZY ZACHODNIEJ PIERZEI BLOKU ŚRÓDRYNKOWEGO

Biorąc pod uwagę zastrzeżenia, wyrażone we wstępnej części niniejszego rozdziału, na podstawie poczynionych obserwacji, można pokusić się o naszkicowanie najważniejszych przemian zagospodarowania tej części placu rynkowego, która znajdowała się w bezpośrednim sąsiedztwie dzisiejszej pierzei zachodniej bloku śródrzynkowego. Relikty zachowanego poziomu próchniczego gleby pierwotnej pozwalają wyraźnie stwierdzić pierwotną konfigurację terenu – jego spadek z N na S. Siegał on w przybliżeniu 1 cm na 1 m, tak więc na odcinku około 90 m, między okolicami narożników NW i SW bloku, wynosił około 0,85 m. Przebieg poziomu próchnicy świadczy o istnieniu niewielkich lokalnych zagłębień, z których jedno zlokalizowano w rejonie przed wejściem do dawnych sukiennic.

Poziom ten był modyfikowany przez osadników średniowiecznych na początku zagospodarowania przestrzeni rynkowej – usuwano go w całości lub

ścinano jedynie jego strop. Ta wstępna faza organizacji Rynku może być datowana, w świetle uzyskanych wyników, na czasy od połowy XIII w. po schyłek tego stulecia i początek następnego. W pracach przy zagospodarowaniu placu rynkowego wykonywano również wkopy, najprawdopodobniej w celu uzyskania piasku na potrzeby budowlane, zasypane później warstwami mierzwy. Niszczono przy tym znajdujące się tam pojedyncze obiekty wczesno-średniowieczne, czego świadectwem są spotykane w późniejszych nawarstwieniach fragmenty datowanych na tamte czasy naczyń. W tej początkowej fazie nastąpił gwałtowny przyrost nawarstwień, gromadzących się na intensywnie użytkowanym, centralnym placu miasta. Obok warstw nieczystości powstały w tym czasie pierwsze podsypy niwelacyjne oraz lokalne bruki z luźno ułożonych otoczków i cegieł. Działania te wskazują na konieczność wyrównywania narastającej gwałtownie i nierównomiernie nawierzchni i choćby prowizorycznego jej umacniania. W tym czasie powstawały również pierwsze budynki, związane najprawdopodobniej głównie z handlową funkcją tego terenu (obiekty nr 3 i 2 z wykopu IIc/A, obiekt nr 1 z wykopu IIId/A). Przynajmniej jeden z nich wzniesiony został w konstrukcji szkieletowej. Ten wyjątkowo okazały budynek, o długości sięgającej około 8 m, stał przed wejściem do Sukiennic i stanowić mógł, swego rodzaju,

„przedsionek”. Rozmiary i solidność użytych do jego konstrukcji elementów świadczą z pewnością o wyjątkowej randze tej części placu. Te wczesne budynki wyznaczały wyraźnie linię zabudowy drewnianej, biegnącej wzdłuż dzisiejszej pierzei zachodniej bloku śródrynkowego, w niewielkiej od niej odległości, zorientowaną zgodnie z osią NE-SW. Niestety, nie mamy żadnych danych na temat ówczesnej zabudowy drewnianej, biegnącej nieco bardziej na W – wzdłuż wschodniej krawędzi dzisiejszego Placu Gołębiego. Głębokość zalegania stropu nawarstwień, związanych z tą fazą użytkowania Rynku, pozwala stwierdzić, że poziom nawierzchni był zgodny, w tym czasie, z pierwotnym ukształtowaniem terenu, które wcześniej zrekonstruowano na podstawie przebiegu gleby pierwotnej. W partii północnej strop ten sięgał około 118,40 m n.p.m., w południowej natomiast dochodził do 117,90 m n.p.m.

Tylko w niektórych partiach badanego obszaru wyróżniono ślady osadnictwa z 1. poł. XIV w. oraz z 2. poł. XIV-XIV/XV w. Z tego względu w kontekście całego omawianego terenu lepiej rozpatrywać je wspólnie, tylko w niektórych wypadkach wprowadzając uściślenia chronologii. Ogromny przyrost warstw mierzwy, których grubość sięga dzisiaj około 1,5 m, wyraźnie sygnalizuje skalę aktywności związanej z wykorzystywaniem tej części Rynku. Szczególnie widoczna była w tym okresie akcja wznoszenia budynków drewnianych. Miała ona miejsce zwłaszcza w 2. poł. XIV - XIV/XV w. Jedynie obiekt nr 2 z wykopu IIb/A powstał w pierwszej połowie tego stulecia, pozostałe natomiast (obiekt nr 1 w wykopie IIb/A, obiekt nr 1 z wykopu IIc/A oraz obiekty nr 3 i 4 z wykopu V/A) zostały wzniesione raczej w 2. połowie XIV w. Niektóre z nich zbudowano w linii zabudowy drewnianej, wytyczonej

w poprzednim okresie. Druga linia zabudowy, mniej więcej równoległa do poprzedniej, biegła nieco bardziej na W, skrajem dzisiejszego Placu Gołębiego (obiekty nr 3 i 4 z wykopu V/A). Budynki te osiągały długość 8 m, zostały wzniesione na fundamentach z ustawionych na sztorc dranic i wyposażone w podłogi z otoczków i cegieł, ułożone na piaszczystym podsypie. W większości wiązały się one z handlem (kramy, magazyny). Jedynie budynek wzniesiony w okolicach wejścia do Sukiennic, który zastąpił starszą budowlę, pełnił, być może, dodatkową rolę, związaną ze swą szczególną lokalizacją. Wyjątkowe miejsce tej okolicy podkreśla ponadto bruk z otoczków, ułożony między wspomnianym budynkiem a wejściem do Sukiennic. Pamiętać przy tym należy, że zachowane relikty konstrukcji drewnianych stanowią zaledwie ułamek istniejących niegdyś, w okolicach pierzei zachodniej, budynków. Przebieg stropu warstw odłożonych w XIV-XIV/XV w. świadczy o utrzymującym się nachyleniu nawierzchni, zgodnym z pierwotną konfiguracją terenu. Teren w dalszym ciągu opadał na południe, przy czym różnice wysokości między stropem tych nawarstwień w części północnej (wykopy III/A, IV/A) i południowej (wykop IIb/A) sięgają 1,2 m.

Brak nawarstwień związanych z kumulacją nieczystości po przełomie XIV i XV wieku należy łączyć z nową polityką władz miejskich, dotyczącą konieczności utrzymywania porządku. Nad nawarstwieniami średniowiecznymi zalegają bezpośrednio warstwy współczesne lub nawierzchnie brukowane otoczkami, powstałe najprawdopodobniej w XVI-XVIII w. Wiążą się one jednak z inną już koncepcją zagospodarowania przestrzeni rynkowej, odmienną w skali i zasięgu od rozwiązań realizowanych w średniowiecznym mieście.

*Tomasz Płonka
Andrzej Wiśniewski*